

## К И І В.

## ЕКСПЕДИЦІЇ ДЛЯ СТУДЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СТАРОВИНИ.

Минулого літа відбулось кілька наукових експедицій Київського Археологічного Інституту по різних місцях України з метою всебічного студювання пам'яток її мистецтва й старовини. Крім виучування самих пам'яток, метою експедицій є підготування молодих кадрів нових дослідувачів мистецтва, які студюють мистецтво не по книжках—як це часто робиться й досі—а безпосередньо по оригіналах.

Перша з таких екскурсій-експедицій була направлена до м. Чернігова з метою студювання пам'яток його мистецтва (була коротко описана в ч. 6-7 «Червоного Шляху»). Далі йшла подорож до Каніва й Переяслава. Перед нею, 18-20 липня, відбулися лекції професорів Інституту В. Г. Ляскоронського й В. О. Романовського «Од Києва до Каніва»—історичний огляд місцевостей наддніпрянського побережжя; П. П. Курінного—Археологічні знахідки побережжя Дніпра від Києва до Каніва. В. О. Пархоменка—«Заснування м. Переяслав»; В. М. Базилевича—«Переяслав після переяславської ради 1654 року»; В. М. Зуммер—«Київська Кирилівська й Канівська Георгіївська церква»; А. Е. Хаников—«Рештки великокнязівської церкви Успіння м. Переяслава»; Ф. Л. Ернста—«Пам'ятки мистецтва м. Переяслава XVI—XIX віків»; В. В. Міяковського—«Поховання Шевченка у Каневі».

Сама експедиція відбулася 21-25 липня. У Каневі було детально оглянуто старе Городище й вали (під керуванням В. Г. Ляскоронського), собор XII віку (В. М. Зуммера), дерев'яну Преображенську церкву (Ф. Л. Ернста), невеличку археологічну збірку з місцевих знаходок (переважно трипільської культури), в школі—колишньому будинку базиліанського монастиря—під керуванням Л. А. Дінцеса. Далі було оглянуто городища на Княжій та Маріїній горі біля Каніва й могили Шевченка. На останній київським діячам мистецтва довелося з жалем констатувати той факт, що за останній час могилу «прикрашено» дешевою архітектурою з дихту—бутафорськими арками quasi-українського стилю, а на самій могилі нині стоїть незграбний цегляний обеліск з маленьким, жакливого вигляду, бюстом поета на ньому й трома барельєфами—в стилі дешевих листівок «хохлацького жанра», що продаються по тютюнових крамницях. В цілому, поетична канівська могила обернулася у справжній «шато де-флер».

Після Каніва екскурсія відвідала м. Переяслав. З початку студювали рештки будівель і валів домонгольської доби—церкви Успіння й Михайлівську (історичні вказівки—В. О. Пархоменка, художньо-історичні—В. М. Зуммера). Далі було оглянуто надзвичайно цікавий Вознесенський монастир, побудований гетьманом Мазепою, з великим, хрещатого типу, собором, чудесною будівлею «бурси» XVIII віку, з численними окрасами (нині—дім для заарештованих), підземними ходами, ампірними будівлями й т. и. Серед річей т. зв. прикладного мистецтва особливе зацікавлення викликало молдавське шиття (плащаниця) середини XVI віку високої художньої вартости; чудесне евангеліє—дарунок Мазепи, з повним підписом й гербом гетьмана, підписом майстра «иноземца» й датою. Майже одночасно з Мазепою зять його Іван Мирович побудував напівфортеційного характеру Покровську церкву, з великими таємними склепами й ходами посеред могутніх стін—мабуть схованками полковничих скарбів. Нарешті, дерев'яна Спаська церква—дуже гарна пам'ятка народного будівництва, хрещатого типу, з простенькою археологічною дзвіницею, оздобленою різьбою. Тут-таки було знайдено низку цікавих пам'яток народного малярства й кілька гарних полтавських килимів. Екскурсія керувалась методом послідовного аналізу архітектурних форм будівлі (зовні та з середини), далі (коли це була церква) огляду іконостасу—послідовно його архітектури, різьби й малювання, далі—окремих пам'яток різьби або сніцарства, малярства, виробів з металу, надгробків, шиття, гравюри, рукописів і стародруків, тканин й т. и. Особливе зацікавлення викликали праці переяславського цеху золотарів XVII-XVIII віків. Пояснення до всіх перелічених груп пам'яток давав Б. Л. Ернст. Наприкінці було оглянуто й



місцевий музей, що поміщено в будинку був. архієрейських покоїв разом з бібліотекою. В музеї переховується частинами місцева переяславська старовина (в тому числі цікаві портрети пензля кріпацьких майстрів), а також де-які речі з маєтку Ташань—портрети родини кн. Горчакових, невеличка збірка археології, де-кілька гравюр, пізніх гобеленів, трохи порцеляни й бронзи. Безумовно, в Ташані (маєтку, що колись належав ще Румянцеву-Задунайському) були кращі речі—вони певно загинули. Єсть в музеї також відділ, так би мовити, «старого Переяслава»—замальовування місцевої старовини, цікава модель мазепинського собору й т. и. В цілому Переяслав дав силу матеріалу для студіювання мистецтва—це просто непочатий край, абсолютно не досліджений і, на щастя, мало попсований новітньою культурою й «благотворним» останніх часів.

Наслідком експедиції було влаштування в Києві відкритого засідання дослідчої гатедри мистецтвознавства, де співучасниками експедиції було прочитано 13 докладів, присвячених пам'яткам археології та мистецтва Каніва й Переяслава (археологія, архітектура, малярство, різьбарство, вироби по металу, музеї й т. и.).

Третя по числу експедиція відбулася до м. Ніжина. Перед тим було влаштовано засідання з докладами С. І. Маслова—«Стефан Яворський та Ніжинський Благовіщенський монастир» та Б. Л. Ернста—«Пам'ятки мистецтва м. Ніжина». Експедицію стрів на станції представник ніжинського ІНО проф. О. С. Грузинський, який і в дальнішому чимало часу присвятив спільний з киянами роботі.

З найстаріших пам'яток архітектури було спочатку оглянуто т. зв. Ветхий монастир в 6 верстах од Ніжина, в якому гадали знайти будівлі великокнязівської або литовської доби. Тепер від колишнього монастиря зберіглася лише одна церква, яка, в результаті докладного обслідування, определена як будівля не раніше кінця XVII або початку XVIII віку. Експедиція прийшла до висновку, що рештки старих будівель (певно литовської доби) слід шукати в околицях згаданої церкви. Монастир Стефана Яворського (так зв. Назарет Богородичний у Ніжині)—цікавий комплекс будівель з монументальним, рідким по своїй формі собором (комбінація хреста з трьохнавовою системою), побудованим майстром Григорієм Устиновим у 1704—1716 роках; тут зберігається чудесний по своїй сохраннысти, грандіозний іконостас, цікавий розпис початку XIX віку й сила річей культового вжитку, високої художньої вартости, між ними дуже гарна плащаниця XVII віку. Весь монастир, який було спочатку задумано як чисто вчену організацію, робить цільне вражіння культурного пам'ятника XVIII віку. Миколаївський міський собор, час побудування якого вважається невідомим, виявився, на підставі аналізу архітектурних форм, як будівля кінця XVII віку, певно українського майстра. Це—гарна, хрещата, п'ятибанна будівля. Вона має також силу художньої різби, малярства (іконостас 1734 року мальований майстром Реклінським), золотарства, шиття. Грецькі церкви в Ніжині залишилися пам'яткою того великого значіння, яке здобули в економічній історії України славетні ніжинські греки. З них одна церква дає чудесний художній ансамбль в стилі класицизму першої чверти XIX віку. Низка інших церков (Спаська, Замкова, Покровська й т. и.) дали також силу матеріалу для студіювання мистецтва минулого—в тому числі перша з них має цікаві цехові прапори («знамени») цехів стельмашеського, кравецького, калашничеського й т. и.—кінця XIX віку.

Велике зацікавлення викликали горожанські будівлі м. Ніжина, безумовно найбагатшого серед міст Лівобережжя України,—муровані цивільні будівлі XVIII віку. Серед них багато будинків колишніх грецьких купців. Вони всі потребують спеціальної студії й порівняння їх з цивільною архітектурою грецького сходу. Чимало збереглося в Ніжині пам'яток старого ганчарства, особливо старовинних розписних кахльових грубок як місцевого, так і привозного (калузького т. и.) виробів. Замальовуванням цих кольорових кахель ніжинського виробу спеціально займається ніжинський нарженець, нині співробітник петербурзького Російськ. Музею, В. І. Лесючевський.



Самий будинок ніжинського ІНО—колишній Лицей кн. Безбородко—велика класична будівля початку XIX віку з грандіозною колонадою, на жаль, невідомого архітекта. В середині од первісних часів почасті збереглися лише т. зв. графські кімнати та й ті попсовані недавньою пожежою; але частинами тут збереглися старі плафони з розписом «помпейського» стилю, старі камінки й груби й т. и. Експедиція особливу увагу звернула на збірку картин Кушелева-Безбородько, яка належить ніжинському ІНО й нараховує біля 175 полотен. Серед них в офіційному каталозі, зазначено імення Рубенса, Тьєполо, Ван-Дейка, школи Мікель-Анджело, Ватто, Теньєр, Брейєль і т. н. Но жаль, при самому поверховому огляді виявилось, що всі ці імення доводиться викреслити більшість полотен або просто не має нічого спільного з тими авторами, яким вони приписані, або жорсткою попсовані пізнішими промивками, реставраціями та лакуваннями. Сила курйозів, на візирі «візантійської картини XII віку». Але ж в цілому ця збірка також вимагає спеціальної, уважної студії на місці, тим більше, що збірка картин, яку заповів той же таки Кушелев-Безбородько в Петербурзьку Академію Мистецтва, має дійсно дуже гарні оригінали. Музей Гоголя зберігає багато цікавих матеріалів. Як раз тепер місцеві історики літератури з проф. О. С. Грузинським на чолі розбирають рештки старого лицейського архіву й знаходять там чимало автографів Гоголя. Його атестацій, листування з його матір'ю, журналів з одмітками проти імені Гоголя «туп», «непонятлив» й т. и. Нарешті, власне художній музей при Інституті має де-кілька гарних зразків меблі, гончарських виробів (кахлі), порцеляну різних фабрик (Миклашевський, Попов), цінні портрети.

Крім усього переліченого експедиція оглянула чудесний будинок початку XIX віку—був «богоугодних заведень», певно збудований видатним чернігівським архітектором часів класицизму Антоном Карташевським (нині занятий під артсклад); кілька розписних груб по приватних домах; цікаві старі надгробки грецького кладовища; приватню збірку гончарських ляльок та галицьких вишивок д. Спаської й т. и.

Наприкінці згаданої експедиції відбулося спільне засідання ніжинської дослідчої катедри історії культури й мови з київського катедрою мистецтвознавства, де було заслухано доклада Ф. Л. Ернста—«Попередні підсумки праці екскурсії К. А. І. до м. Ніжина й проф. О. С. Грузинського—«Про старовину м. Ніжина й його околиць».

Результати згаданої експедиції опрацьовуються в вигляді низки окремих докладів й рефератів.

Остання екскурсія К. А. І., під керуванням акад. О. П. Новицького, відбулась до м. Чернигова спеціально для ознайомлення з результатами цікавих розкопок й дослідів над собором Спаса, що там ведуться під керуванням М. О. Макаренка (археологія) й І. В. Моргілевського (архітектура). Дуже цінні результати цих розкопок й дослідів будуть певно оголошені самими керівниками дослідів.

*Ф. Ернст.*

## НОВІ МАТЕРІАЛИ ПРО ГАЙДАМАЧЧИНУ 1768 р.

У Києві при розборці частини архівних матеріалів за XVIII століття в Центральному Історичному Архіві ім. В. Б. Антоновича в Києві знайдено паку справ про Гайдамаччину 1768 року.

Найбільший інтерес уявляє собою справа з допитами гайдамаків. Новий, невідомий досі матеріал розкриває цілу низку деталей гайдамацького повстання. В показаннях гайдамаків знаходимо вказівки на ті місцевості, в межах яких сталося повстання,

подробити що до Уманської різни, і сила всяких біографічних даних з життя рядових гайдамаків та їх ватажків, особливо Максима Залізняка.

В справах знаходяться офіційні документи, розпорядження, інструкції рапорти що до ліквідації гайдамацьких загонів і по-над сотню допитів рядових гайдамаків та їх ватажків, крім того, чернетки вироків, списки гайдамаків і інші папери.

Виключну цінність становлять невідомі досі показання Максима Заліз-



няка. Іх всього—чотири і, крім того, три очних ставки між Залізняком та іншими гайдамаками.

В чернетці вироку всім було призначено смертні кари, які були замінені іншими.

Про Залізняка постановлено такий вирок: «Полковник Максим Железняк. Колясовать і живова на колеса положити, а вместо того бити кнутом 150 ударов, вирезать наздри, зоклеймить».

Архівний Семінар при Центральному Архіві взявся до виготовлення цих справ до друку. В ближчій книжці Записок Академії Наук буде надруковано показання Максима Залізняка. На підставі цих матеріалів проф. О. Ю. Гермайзе буде прочитано доклад в відкритому засіданні комісії по дослідках над історією громадських течій на Україні при Всеукр. Академії Наук.

#### ЮВІЛЕЙ ВСЕНАРОДНЬОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ.

Всенародня Бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук у Києві нині — найбільша розмірами свого книжкового фонду бібліотека УСРР. На 1 листопада 1923 року книжковий фонд Всенародньої Бібліотеки досяг до 1.150.000 томів.

Бібліотека (закладена в кінці 1918 року) за п'ять років революції обігнала всі бібліотеки УСРР і вступила в ряди двох десятків найбільших світових бібліотек, що мають книжковий фонд поверх мільйона томів.

Такий колосальний фонд Всенародня Бібліотека встигла зібрати всього за 5 років свого існування в часи революції, тоді як інші великі світові бібліотеки до революції такий фонд збирали за багато десятиліть, а то й за століття.

Склався цей фонд різними шляхами. Було закуплено (в 1919 і 1920 р.р.) кілька десятків бібліотек різних учених, професорів, академиків, громадських і політичних діячів. Багато різних бібліотек і окремих збірок та книжок поступило і поступає, в дар од тисяч осіб, наукових установ, видавництва, просвіт, завкомів, авторів. Досить зазначити для прикладу, що за 10 місяців 1923 року подаровано бібліотеці поверх 35 тисяч книг,

журналів, альбомів, газет, стародруків, рукописів то-що.

Багато книг одержала Всенародня Бібліотека офіційним шляхом, на підставі постанов Раднаркому та Наркомосвіти.

Одержувала й одержує нині обов'язковий примірник всіх видань РСФСР і УСРР, велике число закордонних журналів.

Рост книжкового фонду Всенародньої Бібліотеки був особливо бурний в 1919 і 1920 роки.

А проте й нині Всенародня Бібліотека, не купуючи ні одної книжки, одержує велике число книг, журналів, газет.

За десять місяців 1923 року бібліотека одержала:

книг звичайних . . . . .	30.151 том
журналів . . . . .	21.221 »
графічних творів . . . . .	1.033 »
стародруків 15-18 стол. . . . .	588 »
рукописів . . . . .	223 »
нот . . . . .	494 »
газет . . . . .	19.049 »
лістівків, плакатів . . . . .	15.277 »

Поміж книгами Всенародньої Бібліотеки представлені всі науки. Є великі відділи соціальних наук, економіки, точних наук, техніки, всіх, так званих, гуманітарних наук і т. и. Величезний відділ (до 150 тисяч томів) періодичних видань, сотні тисяч газет, десятки тисяч стародруків 15, 16, 17 і 18 століть, десятки тисяч рукописів, нот, графічних збірників, альбомів, атласів і т. и.

До третини всього фонду чужоземними мовами, особливо французькою, німецькою, польською, англійською та італійською.

Весь цей фонд уже розсортовано по відділах та по мовах; до 200 тисяч книг підготовлено до каталогізації й до розстановки по полицях; поверх 270 тисяч томів книг і 100 тисяч газет є вже закаталогізованих і приступних читачам в читальнях Всенародньої Бібліотеки.

З кінця 1920 року функціонує при бібліотеці читальня, яка нині виросла в найбільшу читальню Києва.



Слідуюча таблиця показує цей інтензивний рост читальні.

Р о к и	Читачів	Видано книг
1921 . . . . .	3.387	3.981
1922 . . . . .	12.619	14.937
1923 (10 місяців) .	41.839	61.881
Жовтень 1923 р. .	11.146	18.674

А в листопаді вже що-дня буває до 600 душ, а книг видається в день поверх 1.000 штук.

Колосальне зростання читачів і виданих книг яскраво показує порівняння хоч-би цифр за весь 1922 рік і за один останній місяць 1923 року, за жовтень.

Число читачів майже однакове, а книг за жовтень 1923 р. видано більше, ніж за весь 1922 рік.

Щоденно прибуває до читальні 40—50 нових читачів; за останні місяці кожен місяць дає в порівнянні з попереднім прирост в 100% і перед читальною одкриваються величезні перспективи, як тільки вона зможе збільшити свою площу прилученням сусідніх кімнат і поставити достатнє число столів, лав, стільців.

Склад читачів різноманітний. Найбільше студентів всіх вузів, робфаків і партшкіл Києва, професорів учених, аспірантів катедр радянських службовців всяких фахів і установ, робітників і т. и.

Читається найбільше журналістика, якої Всенародня Б-ка має поверх 150.000 томів старої, усю сучасну журналістику РСФСР і УСРР й сотню закордонної за 1923 рік.

Ось таблиця виданих за жовтень 1923 року книг по відділах, в черзі їх читаємості:

журналістика . . . . .	8117 томів
соціальні науки . . . . .	3236 »
література . . . . .	3224 »
точні науки . . . . .	1135 »
техніка . . . . .	766 »
мистецтво . . . . .	547 »

З решти відділів видано за місяць жовтень менше 500 книжок з кожного. Невиконано за місяць 1036 вимог, із них тільки 32 вимоги невиконано через брак цих книжок в б-ці, а решта через те, що ці книги вже були на руках у інших читачів.

Колосальну читаємість дали деякі книжкових виставок, організо-

ваних Всенародною Бібліотекою протягом 1923 року на ріжні пекучі питання сучасного життя.

Так, наприклад, було організовано такі виставки книг:

1. Про історичний матеріалізм;
2. Про історію партії;
3. По політграмоті;
4. Творів Маркса та Енгельса й книжок про них;
5. Творів Леніна і про Леніна;
6. Плехановську виставку з приводу річниці його смерті;
7. Творів Каутського й про Каутського;
8. Про сучасний стан Європи;
9. Про наукову організацію праці;
10. Постійну виставку нової журналістики й української та низку інших тем.

Останню велику виставку книг було організовано з 1-го по 10 листопаду, присвячену Жовтневій революції. Цю виставку було організовано по такому плану:

1. Жовтнева революція в РСФСР.
1. Ювілейна періодика.
2. Ювілейні збірники.
3. Спомини про діячів револ.
4. Жовтень у столицях і в провінції.
5. Жовтень в художній літературі.
- II. Жовтнева революція в УСРР.
- III. Ленін і про Леніна.

Ця виставка дала величезну читаємість в кілька тисяч книг, особливо до 7-го листопаду, давши змогу тисячам читачів готуватися до святкування революції, до рефератів, докладів, статтів і т. и.

25 листопаду цього року одкривається нова виставка всієї журналістики за 1923 рік з території РСФСР і УСРР, а також і закордонної, що її одержує Всенародня Б-ка.

В цей день, 25 листопаду, Всенародня Бібліотека України святкуватиме свій 5 річний ювілей.

До революції ювілеї святкувалися 25, 50, 100 річні, але ж Всенародня Бібліотека за 5 років встигла вирости в найбільшу своїм фондом бібліотеку не тільки УСРР, але й усього південного сходу Європи.

Сила та обставини революції допомогли їй за 5 років виконати такі завдання, яких більшість бібліотек не могли виконати і за 25 років.

Всенародня Бібліотека України перебуває під зарядом Наукового Ко-



мітету Укрголовпрофосвіти, як одна з автономних установ Всеукраїнської Академії Наук. Міститься вона в величезному будинкові Академії в Києві по бульвару Шевченка, 14, де займає 84 кімнати та залі.

(«Л. Н. М.»)

«Бібліографічне Бюро С.-Г. Н. К. У. (у Києві) веде широку роботу по складанню бібліографічного каталогу с.-г. літератури, що вийшла на території України або торкається України взагалі чи надрукована українською мовою та має загальний екстериторіальний характер. В першу чергу Бюро використовує після революційну (1916–1923) с.-г. літературу Головнішу літературу з своїх матеріалів Бюро друкує на сторінках «Вістника С.-Г. Науки», що видається у Києві С.-Г. Н. К. У.

Каталог свій Бюро складає по десятичній системі, спеціально розробленій для с.-г. літератури б. головою Бюро Г. О. Кохом. Для удосконалення й поглиблення своєї с.-г. десятичної системи, що значно простіша й в той-же час глибше розроблена, ніж відповідні розділи міжнародної десятичної системи, для всебічного взагалі освітлення питань бібліографічної класифікації – Бюро вступило в зносини з бібліографічними органами Міжнародного Агрікультурного Ін-ту в Римі, Ін-ту Досвідної Агрономії в Петрограді, с.-г. установами й організаціями Вашингтону, Праги, Лондону, Берліну, Москви й інших місцевостей світу. Літом 1924 року Голова С.-Г. Н. К. У. проф. В. І. Ковалевський має виїхати в закордонну наукову командировку й подорож його, Бюро, між іншим, гадає використати для ознайомлення на місцях з постановкою с.-г. бібліографічної класифікації.

Бюро має готову до друку велику працю акад. П. А. Тутковського, «Матеріали до с.-г. бібліографії України», що охоплює майже всю с.-г. літературу, що вийшла на Україні до 1916 року включно й готує «Матеріали до с.-г. бібліографії України» після 1917 року.

Складається Бюро з Голови К. В. Дубняка, членів—акад. П. А. Тутковського, проф. О. А. Янати, А. З. Носова, В. А. Лебединського, П. Г. Тушкана, Л. І.

Кротевич (Секретар Бюро) та представників від кожної секції С.-Г. Н. К. У.

К. Д.

## ЖОВТНЕВІ СВЯТА.

«Київський Вищий Інститут Нар. Освіти взяв культурне шефство над 2-им залізничним участком та над Деміївським районом.

«В Кооперативному Технікумі відбулось відкриття клубу та осередку КСМ. На відкритті був присутній батько укр коопер. М. В. Левицький, якого одногослосно обрано за голову президії свята.

«У Арсенальців відбулось відкриття Комуни Арсенальців.

«Ст. Київ 1-ий пасажирський святкувала разом з жовтнем свято праці: був випущений в цей день новий паровик і кілька вагонів.

«Панфутуристи випустили збірник «Жовтень». Твори поетів: М. Семенка, Г. Шкурупія, Я. Савченка, О. Слісаренка, Мик. Терещенка, В. Ярошенка, М. Щербака та Н. Бажана.

«Жовтневий блок у мистецтві оголосили київські панфутуристи та мистецьке об'єднання «Березіль». Випущено відозву.

«Співробітники С. Господаря колективно підписались на газету «Більшовик» – 130 примірників.

«Відкрито три трамвайних лінії: на Святошин, Соломенку й Пуца – Буча.

«Дизельмоторна Олександрівська станція на бажання робітників перейменована в станцію ім. Т. Шевченка.

Випущено 1-е число антирелігійного журналу «Безвірник».

## ТЕАТР ІМ. ШЕВЧЕНКА.

Історія театру Шевченківців формально коротка, але багата на внутрішні зміст. Об'єктивну правду про Шевченківців скаже будуче. Зараз же хочеться лише констатувати той факт, що шевченківці живуть і здатні до життя. Ведуть свою роботу по мірі сил, а іноді й над власні сили, як того потребують завдання їх і дозволяють реальні можливості.

В репертуарі театру: Гоголь, Мол'єр, Шевченко, Леся Українка,



Ібсен, Винниченко, Шекспір, Олесь, Кишиовщевський і інші.

Театр базується в Києві, виїздить до Катеринослава, Білої Церкви, Харкова, Полтави, Ромен, Лохвиці.

Це шлях, по якому йшов донині театр шевченківців. В управі уповноважені різних напрямків дирекція, колектив. У внутрішньому житті— здорові товариські відносини й ідеологічний контр між старими й молодими. В цілому ж— міцна єдина колективна воля, гарячий запал творчості й єдина мета—творити й тримати театр.

Завданням своїм театр поставив: не назад до побутофільства, а побут посунути вперед, піднести його в тих формах, в тих фарбах, які зараз творить саме життя, і якими фарбує психологію як дужих творців нових цінностей, так і пасивних, немічних, що плетуться в хвості життя.

На порядку денному—свій репертуар і свій підход до нього.

Вже приступлено до «Сави Чалого» з оригінальною, новою, колективно втвореною думкою.

Мета роботи і зміст її—дань здоровому, дужому, вічно протестуючому. В основі—щира, здорова емоція.

Далі від дрібниць, фотографування побуту. Синтез його, фіксація суті в найбільш яскравих формах, не калікувато-футуристичних, а сконцентровано-реалістичних.

З нових опрацьованих робіт мають бути в репертуарі: «Коли народ визволяється»—Я. Мамонтова, «Медя»—Евріпіда, перекл. Галюна, «Скупий»—Мольєра. «Пошились у дурні»—оперета Кропивницького і «Сава Чалий»—Карпенка-Карого. Всі п'єси підуть в новій інтерпретації, розробляються здебільшого колегіально.

При театрі, з ініціативи молоді, утворилася «Майстерня сценічної техніки», яка працює самотужки над удосконаленням своєї театральної освіти при участі й допомозі старших товаришів. На чолі майстерні стоїть обрана Рада («Рама»). «Рамою» видається місцевий ілюстрований мистецько-критичний 2-хтижневий журнал «Бум».

М. Н.

— Театр майстерня ім. Г. Михайличенка. 7-го листопада ввечері театром ім. Г. Михай-

личенка поставлено було в клубі Комскладу міліції Республіки «Карнавал». 8 листопада театром-майстернею ім. Г. Михайличенка виставлено було в 13-й раз «Карнавал» в клубі Робкомхоза.

— Дитячий театр «Березіль». Пролетарський дитячий театр «Березіль» майстерня ч. 2, на підставі широкого наукового знання почне в скорому часі мистецьки розв'язувати в певній мірі проблеми дитячого виховання в постановці п'єс відповідної форми й змісту. Цей театр з перших своїх кроків вступив на шлях експериментальної роботи.

Один із дуже важливих, але складних моментів що, входить в зміст активних форм дитячої гри, є мистецьке перетворення процесів праці міста й села. Мета цих перетворень—дати всю повноту й радість життя в праці, яка викликає любов і завзяття до дальнішої активної діяльності.

Керовник дитячого театру режисер педагог Ф. Лопатинський, окрім науково-експериментальної роботи, що вносить в психогаму майстра нові особливі вимоги, провадить також виховання своїх майстрів по системі режисера Л. Курбаса.

— Вистава «Березоля». В помешканні Шевченківського театру відбулася вистава 2-ої майстерні «Березіль». Виставлено було інсценіровку «Буревій» в 3 діях. Квитки на виставу розподіяла Головополітосвіта. Театр був переповнений робітниками та червоноармійцями. Перед виставою виступали: політком «Березіля» і режисер Лопатинський, які в своїх коротеньких промовах підготували аудиторію до видовища.

## МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ЛЕОНТОВИЧА.

(Допис).

Завдяки одноразовій значній субсидії, що дістало Т-во від Раднаркому літом цього року, діяльність Т-ва набуває з осені більшої систематичності та поширення. Музичні сили, що стояли ще осторонь праці Т-ва, починають віддавати йому де-далі більш своєї уваги. Праця Т-ва набуває дійсно виключного по своєму масштабу значіння для робітничо-селян-



ської України. Т-во не лише по назві, а й по характеру діяльності стає всеукраїнським музичним осередком.

Загальними Зборами Т-ва у вересні ц./р. ухвалено новий поширений план праці в цьому академічному році.

У першу чергу вирішено напружити всі зусилля, щоб місячник музичної культури «Музика», що Т-во розпочало виданням з квітня цього року, виходив і надалі, бо потреба в серйозному музичному органі дуже велика. Серед значної групи членів Т-ва іде нині агітація за видання двох органів: наукового двохмісячника «Музики» та популярного двохтижневника. Приступного своїм змістом для найбільш освіченого робітництва та селянства. Як що буде здобуто кошти, з нового року «Музика» розіб'ється на два органи.

Музична Комісія Т-ва вирішила продовжувати публічні засідання Комісії з докладами по питаннях музичної культури. В перший цикл цих бесід увійдуть доклади: К. Квітки «Музично-етнографічні екскурсії», А. Буцького — «Сучасні форми музичного думання», «Методи досліджування музичних явищ», Арн. Альшванга — «Музичне життя Москви». Крім того, Музична Комісія буде продовжувати працю по складанню: а) бібліографії історії української музичної культури та б) музичної термінології. Даватиме також рецензії музичних та науково педагогічних творів, що надходять на розгляд Т-ва.

З діяльності художніх установ, що працюють при Т-ві, ухвалено звернути як найбільшу увагу на працю двох хорів: ім. М. Леонтовича та ім. Стеценка. В працю обох хорів внесено студіювання нотної грамоти, виховання голосу та мистецтво виразного читання (для вироблення досконалої дикції «Ахилової п'ятки» всіх, навіть державних хорів). Хор імени М. Леонтовича, що існує вже третій рік і складений переважно з робітництва Новостворенського та Демієвського районів, досяг (під керівництвом П. Тичини та Г. Верьовки) великої художності, має репертуар понад 100 пісень, між якими значне місце займають революційні хорові твори, а також твори світових композиторів. Нині хор готується до

«Вечора строгого стилю» (XVII—XVIII вік). Другий хор ім. К. Стеценка, реорганізований що до напрямку роботи та його складу (місце «барисеньок», що співали для розваги, заняли робфаківці та незаможне студентство ВУЗів), накреслює велику цікаву роботу. Керівниками хору запрошено композитора М. Вериківського та відомого диригента В. Верховинця (з Полтави). Перший готує концерт класичної музики: Моцарт, Шуман, Бетховен. Другий розпочав роботу над виготовленням концерту, присвяченого сучасній українській хоровій творчості: Вериківський, Козицький, Верховинець, Богославський, Сеніца, Толстяків, Батюк, Ступницький та інші. Склад хору — 65 осіб. Голосові дані добрі.

Загальними Зборами Товариства вирішено також продовжувати працю Вокального Квартету ім. Степана, що існує також третій рік. Квартетові дано завдання виготовити кілька концертів західно-європейської музики. Для цього Т-вом вжито заходів що до придбання перекладів українською мовою класичної музичної літератури. До 50 п'єс є вже в розпорядженні Т-ва і над перекладами продовжують працю т.т. Д. Ревуцький, В. Щепот'єв, Д. Загул та інші.

Сталість бюджету Т-ва дає йому нині можливість намітити конкретну роботу що до музично-етнографічних екскурсій. В біжучому академічному році передбачається виїздження чотирьох таких екскурсій. Першу екскурсію вже переведено в жовтні міс. Відомий музико-етнограф Климент Квітка з доручення Т-ва зробив велику подорож по Чернігівщині, зібравши до 120 пісень, що мають велику музично-археологічну цінність. Другу екскурсію намічено на Слобожанщину.

Музично-теоретичну Бібліотеку ім. Стеценка при Т-ві перетворено в безплатну бібліотеку-читальню й поповнено за останній час новинами з-закордону. Одержано твори Стравінського, Прокоф'єва, деякі журнали.

Що до праці Дитячої музичної Студії (її влітку цього року було закладено Т-вом), то через брак відповідних коштів та досвідчених керівників Т-вом ухвалено поставити



цю працю у другу чергу й тимчасово роботу Дитячої Студії припинити.

Продовжується праця по збудованню пам'ятника Миколі Лисенкові. Зібрано до 15 червінців. Утворюється журі, що має оголосити конкурс на проект пам'ятника. Музичною Комісією Т-ва розроблюється програм «Дня Лисенка», що його буде переведено у всеукраїнському масштабі у березні 1924 року.

Праця по збиранню матеріалів до майбутнього Музею Музичної Культури йде своєю малопомітною, але впертою стежкою, збираючи музейні цінності, що їх можливо дістати без грошових витрат, бо коштів на це немає. Найбільшим здобутком Т-ва в цьому напрямкові є одержання від вищого Муз.-Драм. Інституту ім. Лисенка будинку, в якому протягом чотирнадцяти років була школа Лисенка, єдиний в свій час осередок музичного українського життя. Будинок цей, що має велике музейне та не аби-яке художньо-архitekтурне значіння, приведено Т-вом до ладу. Зроблено значний ремонт з заасигнованих Раднаркомом коштів і нині тут розміщено всі установи Т-ва, крім хору ім. М. Леонтовича, що залишається в своїй базі на Пролетарській вулиці.

По згоді з Київською Філією Держвидаву Товариство ім. Леонтовича веде зараз надзвичайно важливу працю по складанню збірника пісень праці і волі «Червоні пісні». Складання вже майже закінчено. До збірки увійде по-над два десятки пісень для хору та сольові до слів пролетарських письменників: Франка, Шевченка, Тичини, Хвильового, Сошора, Йогансена та інших. У збірнику взяли участь композитори: Вериківський, Козицький, Л. Ревуцький, Верховинець, Радзівський. Буде уміщено також кілька творів Степового. Цей збірник, перший подібний в українській музичній літературі, матиме, без сумніву, велике значіння й мусить заповнити галявину в цій царині пролетарського мистецтва.

— В Студії ім. Леонтовича. За осінь, крім щоденної студійної роботи й концертів, відбулося п'ять прилюдних вечірків. Три з них було літературні (доклад І. Дні-

провського про творчість М. Хвильового, лекція М. Зерова про Максима Рильського, та демонстрування власних творів), а дві музичні (розгляд опери Глінки й співання народніх дум Дм. Ревуцьким).

— Вечір німецької пісні. 4/XI в залі Всеукраїнської бібліотеки відбувся музикально-вокальний вечір німецької пісні. В репертуарі твори Моцарта, Бетховена, Шумана, Шуберта та инш. Вступне слово сказав Д. Ревуцький.

— Виставка революції в Києві. В одному з будинків Софіївського собору відкрито «Виставку Революції», обладвану Іспартом. Серед експонатів найбільшу увагу на себе звертає підпольна друкарня і карета, в якій протягом 10 років перевозили присуджених до кари на смерть революціонерів з Лук'янівської в'язниці на місце страти.

— Ювілей Л. Яновської. Склалась ініціативна група по вшануванню ювілею 35-річної діяльності письменниці Любові Яновської.

— Видавництво «Слово». За останній місяць випустило дві книжки педагогічного характеру:

1. «З практики трудової школи, ч. I. Теорія та методика». Педагогічний Збірник, за редакцією В. Дурлюковського, ст. 144, тир. 5000 прим., ціна 1 карб.

2. В. Петрусь. «Вступ до сучасної педагогіки. Вип. I». (Виховання в минулому), ст. 96, тир. 4000 прим., ціна 5 коп.

Друкується: М. Зеров. «Нове українське письменство. Історичний нарис. Вип. I» (Котляревський—Квітка), 8 арк., тир. 5000 пр.

Виготовлено до друку: 1. «З практики трудової школи. Вип. II. Дитяча праця».

2. Петрусь. «Вступ до сучасної педагогіки. Вип. II».

3. Гермайзе. «Методика навчання в трудовій школі».

4. Калінович. «Нова французька поезія».

5. Ю. Словацький. «Мазепа», пер. М. Зерова.

6. М. Зеров. «Камена». Переклади й оригінальні вірші

7. Филипович П. «Український театр».



— Академ. Географічний Словник. Академик П. А. Тутковський і доц. К. В. Дубняк закінчують складання великого академічного географічного словника (географічна термінологія й номенклатура). Словник цей буде видано Географічною Секцією Природничого Відділу Ін-ту Наукової Мови ВУАН.

— Михайло Семенко написав велику теоретичну працю по аналізі культів та працює тепер над виробленням програму конструктивного фронту.

— В. Підгаєцький (Голова Інституту Фізичної Культури) написав працю «Фізична культура».

— Микола Терещенко працює над екстремальною прозою.

— С. Футорянський (композитор) пише хореографічну музику — театр на сюжет Слісаренка. «Три брати та всі Кіндрати».

— В. Ярошенко пише екстремальні байки та прозу.

— О. Слісаренко розробляє програму екстремального фронту. Написав «Вокзали» та лібрето для хореографічної постановки.

— Я. Савченко пише великий роман «Божевільний маршрут».

— Гео Шкурупій докінчує великий екстремальний роман та розробляє фронт обструкції.

— Г. Заторницький організує «Агмас» агітаційну майстерню панфутуристів).

— А Чужий готує до друку книжку «Під здохлим небом» («лісні Смітника») та працює над прозою. Виготовив збірку «Вулиця».

— П. Филипович виготовував до друку другу книгу поезій. В новім томі Акад. Записок (друкується) П. Филипович подає історико-літер. матеріали з Петербурзької подорожі. Там же друкується його стаття «Шевченко і романтизм».

— Композитор М. Вериківський написав великий восьмиголосний хор на слова П. Тичини «Не Зевс, не Пан».

#### НА КИЇВЦІНІ.

#### МЕЖИГІРСЬКИЙ ХУДОЖНЬО-КЕРАМІЧНИЙ ТЕХНІКУМ.

Одною з лабораторій в справі практичного проведення в життя витворення нових пролетарських мистець-

ких цінностей—є Межигірський Художньо-Керамічний Технікум.

В біжучому навчальному році Технікум вступив на шлях повної реалізації свого шкільно виробничого плану.

Два попередні роки—весь колектив працюючих (студенти й педагогикеровники) був зайнятий, головним чином будівничою працею по організації самої школи.

Технікум повстав з волі 3-го Всеукраїнського З'їзду Рад (в 1919 році) на місці колиш славної фаянсової фабрики.

Протягом цього часу колективу працюючих, під проводом художника В. Седляра, учня проф. М. Бойчука, удалось оборудувати майже цілком Технікум.

Зараз вже встановлено 30 точільних станків, збудовані шуфеля й велике кругле двохповерхове горно для фаянсу. Встановлено двигун, проведено електрику (Технікум має свою динаму), встановлено машину до обробки глин (глиномалку, глинобвтал'у).

Почавши первісними засобами виробляти простий глиняний посуд, руками заготовлюючи глину, глазури й всі інші матеріали, зараз Технікум перейшов до фаянсового виробництва.

Його вироби, виставлені на Всесоюзній виставці в Москві, користуються там успіхом.

Колектив працюючих, в кількості 35 душ, одвідав виставку в Москві, улаштувавши подорож на власні кошти.

Основним завданням Технікума являється підготовка інженерів—майстрів вузької спеціальности по всіх галузях керамічної промисловости.

Все навчання базується безпосередньо на виробництві, в якому приймають участь педагоги й студенти. Студенти не тільки одержують знання про певні процеси виробництва, але й набувають робочі звички та стаж.

Умови реалізації свого виробництва на ринкові примушують студента ще в школі, як робітника, заінтересованого в збуті своїх виробів, знаходити найбільш доцільні художні й з технічного боку досконалі форми.

В даний мент ціла група художників увійшла у виробництво



Павленко, Падалка, Косикін, Іванченко, проф. скульптури Сагайдачний) і ведуть систематичну роботу в справі виховання нових молодих художніх сил.

Межигірський Худ.-Керам. Технікум—це перша в УСРР експериментальна лабораторія, де поставлено в широкому обсягові питання зв'язку мистецтва з промисловістю, де ведеться на самому виробництві виховання нового художника-колективіста.

—Анатоль Гак працює над п'єсою «Горбаті» та повістю «Дочка робітничого кварталу». Видавництво «Книгоспілка» прийняло на розгляд його п'єси: «Студент» і «Пригоди Уленспігеля».

М-ко Барішпіль. В початку жовтня с. р. відкрилась і розпочала працю «Театральна майстерня «Березіль» ч. 5».

До майстерні вступило біля 40 душ робітничої й селянської молоді.

Вступні іспити відбулися в присутності представників Київської центральної майстерні.

Першим і бойовим кроком молоді студії є вивчення й дослідження сучасного театрального мистецтва, усунення гнилих традицій «малоросійського» театру й поширення нових мистецьких ідей в провінції.

С. Війтовці. В кінці вересня виникла група юнаків—пан-футуристів із кола курсантів місцевих пед-курсів.

Група веде студійну роботу—вивчає марксизм та сучасне мистецтво. Має видавати стінну газету.

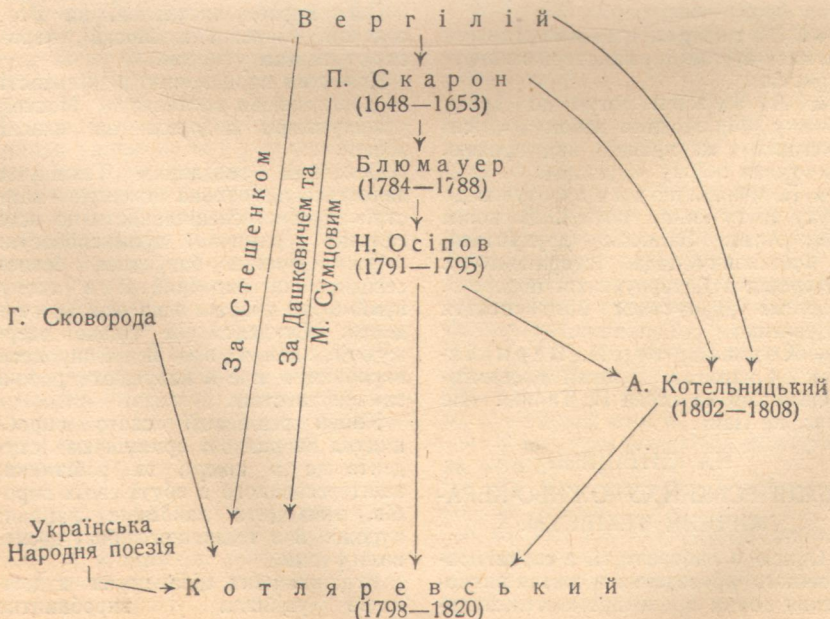
Закінчила виданням рукописний збірник «Жовтень», куди ввійшли революційні твори молодих майстрів.

М. Щ.

## ПОЛТАВА.

### ГЕНЕЗА «ЕНЕЇДИ» КОТЛЯРЕВСЬКОГО.

Молода дослідниця М. А. Пашенко написала по-українському наукову працю «Гене́за «Енеїди» Котляревського». Історія зародження славної поеми Котляревського, на думку дослідниці, має таку схему літературної традиції (наводиться в скороченому вигляді):





## У «ПЛУЗІ»

Останніми часами «Плуг» розвинув досить широку діяльність. На плужанських вівторках буває не менш 200—300 чол. гостей, що беруть участь у дискусіях. Зачитували свої твори т.т. Епік Гр., Жилко Ю., Лебідь М., Усенко П., Громов, Злиднєв Ф. і другі товариші з місць... В активі «Плуга» працює 10 чоловік. Зараз плужане взялись до вивчення окремих письменників сучасної літератури—реферати про творчість письменників сучасності будуть зачитуватись плужанами на вечірках-вівторках. «Плуг» готується до влаштування великих вечорів—таких намічено три,—на південній залізниці, в комсомолі, в ІНО. Відвідують «Плуг» головним чином учні вищих шкіл м. Полтави.

У жовтні місяці на одній із вечірок «Плугу» виступали представники «Плугу Харківського: С. Пилипенко, С. Божко, М. Романовська, а також П. Тичина, який прибув до Полтави разом з Плужанами. На цій вечірці було прочитано твори Жилка, Ісенка, Громова, Лебеда М. та инш. Після доповіді С. Пилипенка про платформу «Плугу» та про творчість Харківських членів «Плугу» М. Романовська прочитала свої твори, твори А. Панова, П. Голоти. Вечірка закінчилась виступом П. Тичини. Зала Сельбуду була переповнена.

Полтавське Наукове т-во потроху відживає. Т. Рибаків зачитав кілька докладів про архіви князя Репніна та князя Кочубея. Ці архіви лежать в Губархиві Полтавщини й ждуть свого дослідника. Зокрема для історії України й українського панського господарства—є дуже цінні матеріали.

Треба було б оці збори Наукового Т-ва вивести в широкі кола людей—зараз, правда, в ІНО в так званих «академіях» де-що зачитують і члени Наукового Т-ва.

Пролетарський Музей робить велику наукову роботу. Протягом літа влаштовано кілька археологічних екскурсій-роскопок (працювали іновці під доглядом археолога М. Я. Рудинського) та етнографічна екскурсія. Готується виставка річей, здобутих при розкопках. Картинна галерія Музею виготовляла

виставку картин художника Мясоедова-старшого—бракує грошей. Взагалі з музеями—недобре з матеріального боку. Час би вже скликати з'їзд музейних робітників України.

«Музичне т-во ім. Леонтовича. Певне, змінний сезон принесе нам кілька стильових вечірок-концертів, як це було в початку року.

Українська драма організується відомим артистом Петляшенком. Це буде театр «переходного» типу;—репертуар уже підібрано. Бракує артистів і коштів. Робота має розпочатись у театрі Губсельбудинку, в якому, до речі сказати, грає зараз аматорський гурток, що спромігся з «нового» репертуару поставити «Гріх» та «Базар» Винниченка та «Студенти» Гака, а решта постановок: «Гриць», «Аза», «Запорожець за Дунаєм» і т. д.

Російська драма розгорнула була роботу й дала кілька гарних нових постановок («Пламя» Мюлера), в буд. Короленка. Зараз переходить до театру б. «Патєраф». Режисером—Толстой Н. Н. З акторів ніхто не визначається особливо.

Російська опера. Намітили між иншими операми й «Мазепу» Чайковського, якого Полтава давно чекає. Українізація опери посувається на волах, хоч в складі опери український елемент.

Єврейська драма грає в Музтехнікумі. Склад трупи добрий. Мають успіх.

Український хор ім. Шевченка 21/Х святкував 5-річний ювілей III-им концертом. Ювілейний концерт пройшов мляво й гірше, ніж рядові концерти. Протягом п'яти літ хор проробив величезну культурну роботу, давши кілька десятків концертів в Полтаві й по окрузі. Репертуар збагатився новими річами. Жаль, що вибір річей буває иноді невдалий.

Вид-тва Полтави померли. Заворушилась недавно Спілка Спож. Т-в і викликала С. Єфремова редагувати твори П. Мирного. Коли будуть видавати—невідомо. Має розвинутись паєве т-во «Червоне село», яке буде підтримувати газету тієї ж назви, там гуртуються молоді літерати Полтави.

М. Лебідь.



## НА ПОЛТАВЩИНІ.

**Ромен.** Драмгурток ім. Л. Українки. При спілці Радробітників утворився драмгурток ім. Лесі Українки. Складається він виключно з членів різних профспілок; більшість з них має аматорський стаж, є й професіонали артисти. Вистави відбуватимуться в Робітничому Палаці, по знижених цінах і безплатно. При гурткові організується також і хор.

**Капела ім. Леонтовича.** За двохмісячне своє існування Капела ім. Леонтовича дала до 15 концертів по м. Ромен та окрузі—в Гадячому, Веприку, Бобріку, Русанівці, Засуллі, Недригайлові.

Зараз капела готується до концертів з новим програмом. Мають бути виконані твори, що ще не виконувались у Ромні, а саме: Чеснокова—Палій-Чарівник (у перекладі т. Галюна), Стеценка—Хмари, Сон, Золотий Засів, Черепніна — Не плачте над трупами й інші.

Театр «Студійних Шукань». Організується в Ромні під такою назвою молодий російський театр. Характерність цього театру—його заглиблено-лабораторний процес роботи.

**М-ко Березань** (Прилуцької округи).

Театральне життя своє Березань починає приблизно років тому 15.

Пройшовши цілу низку формальних змін, воно зараз купиться біля «Театрального колективу», що широко розгортає свою діяльність.

Колективом керує молодий режисер Мик. Юр. Михновський, завдяки енергійній роботі котрого колектив майже цілком настигає сучасність в театрі.

Крім того, в Березані незабаром має відкритись філіяльна майстерня «Березіль» ч. 6.

Тут же в Березані існує окрема група молодих пан-футуристів, що веде енергійну роботу на полі вивчення сучасного мистецтва.

М. Щ.

## ЧЕРНИГІВ.

## ГРУПА МОЛОДИХ ПИСЬМЕННИКІВ «СЕРЕДА».

На протязі останніх місяців відбувались традиційні «середі» у М. І. Жука, на яких молоді поети виступали з читанням своїх творів і заслушували критичні уваги.

З явищ, що внесли свіжу течію в мистецьку атмосферу Чернігова—одмітно поширений виступ «середян» на полікурсах учительства Чернігівщини.

У вечірці приймали участь письменники: Д. Тас, Л. Могилянська, М. Жук, М. Ятченко, О. Соколовський, Б. Чернявський, Марко Вороний та інші.

По закінченню літературного відділу вечірки виникла цікава суперечка; більшість присутніх—учителі, вказували на бездоганність форми в зачитаних творах, але на відсутність будь-якого відсвічування сучасності й перевагу «нидіння» в сфері абстракції, під туманом декаденства.

Винятком була драма-казка М. Жука «Літо», та оповідання М. Ятченка «На незораній ниві», що освітлювало ідеологічні змагання на селі.

## ПО ВИЩИХ ШКОЛАХ.

Наступний академічний рік збагатив Чернігівські вищі школи свіжими лавами студентства, переважно з незаможницької молоді.

Почалась робота в ІНО (Факсових), Індустріально-агрономічний технікум, Кооперативний та Межовий технікуми.

Ожила клубна робота серед студентства, в бувший бурсі влаштовано «Дім пролетарського студентства», де міститься й з'єднаний клуб В. Ш.

Виникла низка гуртів, що працюють під проводом комосередку.

Вся надія на непопсовану старую школою й буржуазним світом, пролетарську молодь.

Вона збудить гнилу атмосферу Чернігівської обивательщини.

М. Я.



## ТЕАТРИ.

Театр ім. Заньковецької, що тимчасово перебуває в Чернигові, дав на протязі літнього сезону кілька цікавих вистав, що справили дійсне свято для мистецьки-зголоднілого Чернигова, який досі ще не бачив культурного театру, годуючись горільчаним репертуаром доморослих «хахлів».

Гастролі П. К. Саксаганського давали биті збори. З його участю пройшло коло 20 вистав, між иншим: «Розбійники» — Шілера, «Сава Чалий».

З великим успіхом йшли 5 разів «Гайдамаки» в інсценівці Л. Курбаса.

До керування літературною частиною був запрошений М. Жук, музичною — композитор Крижанівський.

Як на цікаву спробу власної композиції, вкажемо постановку «Мадонни з Ефесу» М. Жука, розроблену в стилі гротеск Б. Романицьким, музику до якої написав Крижанівський. Декорації худ. Погребного вражали цікавою новітньою конструкцією форм.

З од'їздом Саксаганського й виходом із складу колектива: Мар'яненка, Малані-Федорець та інших збори почали падати і театр, аби заохотити публіку, почав пробавлятися старими мелодрами, «вечорницями» й іншою «макулатурою», що далеко не сприяла розвитку художньої справи.

Російська драма, під антрепризою Загарова, Неллі й Батманова, весь час виїжджала на гастролерах: приїздив Блюментель-Тамарин, Соснин, Светловідов, Кузнецов; вистави за їх участю не виходили по-за межі безпросвітньої халтури, але йшли в прибуткових зборах.

По от'їзді гастрольорів колектив розвалився.

## НА ЧЕРНИГІВЩИНІ.

М. Нова-Басань. Літературна секція Н.-Басанського Сельбуду намітила ряд літературних вечорів для популяризації творчості українських письменників, особливо сучасних, про яких дуже мало знають на

селі. Таких два вечори уже проведено в серпні ц. р.: відбувся вечір творчості І. Франка, а у вересні — вечір, присвячений творчості О. Олеса. Обидва вечори були, звичайно, неплатній тому народу було повна зала (до 200 чоловіка). Уважно був заслуханий на вечорі Франка доклад про його життя та творчість. Для більшого ознайомлення з творчістю письменника була критично розглянута поема «Мойсей». Потім ішов ряд віршів: «Каменярі», «Вона вмерла» та інші. Хор урочисто заспівав після докладу про Франка «Вічний революціонер».

Вечір О. Олеса складався теж із докладу про творчість письменника, декламування його віршів, а крім того — інсценування «Трагедії серця», перед якою (п'єсою) було зроблено пояснення що до символістичних дієвих осіб та взагалі ідеї п'єси.

Для більшості публіки — творчість наших видатних письменників — відкриття Америки. Зараз на черзі вечірки молодих пролетарських поетів.

— Поет Митрофан Сухицький виготовував до друку книгу своїх поезій «Скарби душі».

— Ювілей Ф. В. Левицького. Склалась ініціативна група по святкуванню 35-річного ювілею артистичної діяльності Ф. В. Левицького, найдавнішого співробітника по сцені М. К. Заньковецької, О. К. Саксаганського та Л. Ліницької.

— Роковина смерті М. В. Лисенка та Я. Степового. З/ХІ музично-хорова секція політпросвітнього відділу Н.-Басанського Т-ва «Сельбудинок» (м. Нова-Басань Ніжинської округи) привселюдно святкувала роковини смерті українськ. композиторів М. В. Лисенка та Я. Степового. В залі Сельбуда був улаштований музичний вечір з докладом диригента Є. Г. Тичини про цих композиторів. Хор ім. Леонтовича виконав декілька номерів з творів Лисенка та Степового — майже все під акомпанімент піаніно. Велика зала була повна представників різних організацій (КНС, КСМ) та місцевих шкіл, яких було запрошено на цей вечір.



## НА ПОДІЛЛЮ.

### КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА Н.-ДОСЛІДЧА КАТЕДРА.

(Д о п и с).

До 1923 р. праця Н.-Дослідчої К-ри по історії та економіці Поділля провадилася лише невеличкою кількістю вчених (3—4 особами), які не дбали про притягнення нових учених сил, головне аспірантури, що складала б той фундамент, на якому в майбутньому могли б зрости нові дослідники Поділля.

З 1923 р., коли керівництво катедрою перейняв проф. Клименко, справа роботи на кафедрі пішла більш жвавим темпом: збільшилось число членів (до 18 осіб), частіше стали зачитуватись доповіді на різні теми, збільшився також інтерес і у громадянства до праці, що провадилась к-рою.

Вже з самого початку 1923 р. був відкритий широкий доступ для молодих починаючих сил у науковій роботі, особливо, аспірантів. Зачитано було ряд розправ методологічного характеру, як от: «Методи розробки архівного матеріалу» (проф. Клименко), «Методи обробки рукописів» (проф. Драй-Хмара) і Семінарська аспіранська праця» проф. Любарського, в той час наукового співробітника кафедри.

Разом з тим катедрою влаштовувались час від часу наукові екскурсії (в Кам'янецькі архіви, Історично-арх. Музей, фортецю і т. п.), а також зроблені були показні розкопки в районі м. Кам'янця.

Взагалі катедрою опрацьовуються матеріали для з'ясування історії, економічного та фінансового господарчого стану села й міста на Поділлі, а почасти також Галичини, Буковини та Бесарабії, звертаючи разом з тим особливу увагу на селянство та ремісництво.

Поруч з цим ставиться завдання про вивчення культурного стану населення та його історично розвитку з увагою на мову з її діалектичними відмінами. Відповідно до цієї роботи провадиться методологічна підготовка аспірантури.

Для диференціації всієї науково-дослідної праці секції історичну та економічну розбито на окремі відділи: історії (історії Поділля, а також Галичини, Буковини та Бесарабії), етнографії, мистецтва, літератури, мови, права, педагогіки та економіки.

За цей час на кафедрі зачитано ряд таких доповідей, як:

1. Розслід зловживань над селянами Березнянського староства посесором його в першій половині XIX ст. (Свідзінський).

2. Причинки до морфології сел Поділля (Геринович).

3. Слов'янські рукописи бібліотеки Кам'янець-Подільського ІНО і б) Румунський елемент в говірці села Кукілів (Драй-Хмара).

4. а) Де-що з матеріалів до історії грецької колонії в Могилеві на Дністрі, б) Грецькі й вірменські колонії на Поділлі, в) Греко-українські лінгвістичні етюди (Любарський).

5. Археологічні знахідки на Поділлі за останні часи (Гагенмейстер).

6. Склад цехів в Кам'янці в 19 стол. (Карачківський).

7. Нові матеріали до біографії Руданського (Герасименко).

8. Нові матеріали до біографії Свидницького (Філь).

9. Автори художніх малюнків в уніятських метричних книжках (Неселовський).

10. Де-які матеріали до історії революційних рухів шкільної молоді на Поділлі в 80-х рр. 19 стол. (Курневич).

11. а) Приватні школи на Поділлі до й після реформи 1861 року (по арх. матеріалах), б) Подільський мовний елемент в хроніці Свидницького «Люборацькі» (Зборовець).

Це головні праці, що зроблені на кафедрі в першій половині біжучого року.

Після цього мається ціла низка доповідей іншого роду, що в'яжуться більш з моментом сучасного життя, як от: «Історія розвитку індивідуалізму та колективізму (Завадський), «Матеріалізм та прагматизм в зв'язку з епідемією чудес», (Неселовський) і инш. Крім того, катедрою переведена велика колективна робота по обслідуванню с. Цибулівки, підсумки якої зараз



підводяться. Це все вказує на те, що Кам'янець-Подільск. Н.-Дослідча Катедра проробляє дуже велику наукову роботу.

Разом з тим катедрою ведеться постійна та жвава робота й на громадському полі, в ІНО та Окрполітпедагогічних курсах і инш. установах. Але до всього цього треба додати, що робота катедри пророблюється в надзвичайно тяжких матеріальних умовах: так, напр., за серпень м—ць науковий співробітник мав утримання 466 карб. Через те кожний зі співробітників катедри страшенно переобтяжений всякою иншою працею, необхідною для свого існування, а це дуже негативно відбивається на науковій продукції, відбираючи для того час і енергію.

Крім матеріальної сторони, дуже погано впливає на стан катедри й моральна сторона,—бо майже з березня м-ця ц. р. в Кам'янці не перестають ходити чутки про перенесення Кам'янець-Подільської катедри до Києва. Не дивлячись на те, що керівник к-ри, проф. Клименко, їздив в цій справі до Вінниці, де було сказано, що Н.-Досл. К-ра історії та економіки Поділля повинна бути тільки в Кам'янці і про перенесення її не може бути й мови,—все ж таки й після того чутки не переставали й не перестають ширитись і по цей час. А це все, звичайно, не може не відбиватись на праці катедри. Спеціально цьому питанню було присвячено кілька нарад, засідань, надсилались до центру справоздання про працю катедри, приводились різні мотиви про те, що всі дані говорять за перебування катедри в Кам'янці, але із Харкова до цього часу жадних відповідей катедрою ще не одержано, і це останнє ще більше вносить неясності та непевності в її роботу.

Проте, не вважаючи на такі надзвичайно несприятливі умови, Кам'янець-Подільська катедра не за страх, а за совість, працює над поставленим перед нею завданням, що має величезне значіння для всієї пролетарської держави.

В. З.—цб.

### ВІННИЦЯ.

\* Капела ім. М. Леонтовича з постанови Губполітосвіти одержала (по місц. бюджету) 1000 зол. карбованців. Капелу мають зробити державною. Капела складається з 40 осіб, в репертуарі твори Леонтовича, Лисенка, Стеценка, Сениці, Степового, Вериківського та Козицького, а також твори західно-європейських народів. Диригує капелю С. Папа-Афанасопуло.

\* Музичний технікум ім. Раковського у Вінниці оголосив прийом заяв про вступ до технікуму. В цьому році накреслено такі предмети: фортепіано, скрипка, віолончель, контрабас, духові інструменти, сольовий спів та теорія композиції. Завідує технікумом Д. Френкін.

\* М. Годованець написав низку байок.

### ВОЛИНЬ.

На Волині мається багато коштовних гірських пород. В Чудновському районі легко можна розробляти та здобувати польовий шпат разом з московитом (біла слюда), графіт, улебру. Останньої мається по-над 1000000 пудів. Графіт високого сорту й легко здобувається шляхом простої промивки. В Житомирському районі, крім того, маються ще й великі залежі вівіоніту (темносинього кольору мінерал, який вживають як фарбу). Вівіоніт знаходять на площі

біля 4-х десятин. Запаси його обраховані в кількості 500000 пудів. Він здобувається при промивці торфу. В Бистерському районі польовий шпат знаходиться в кількості до 500 куб. сажнів. В Гуйвінському районі, крім польового шпату, мається багато охри.

Професор Бельський, який досліджував багатства Волині, запевняє, що розробка їх не зустрічає технічних перешкод, бо зони знаходяться на земній поверхні.



## ЄЛИСАВЕТ.

З початку року у м. Єлисаветі засновано літературний гурток. В члени гуртка вийшло до 20 чоловік молоді, яка старано взялась за вивчення літератури. Що-тижня улаштовуються прилюдні вечірки, де зачитуються як нові твори, так і

свої реферати; раз на місяць зачитуються твори й членів гуртка.

Одна з вечірок була присвячена пам'яті Т. Шевченка. З ініціативи гуртка при Агро-Техникумі вийшов рукописний журнал.

## Д О Н Б А С.

— Курси української мови. По всіх округах Донбасу відкрито короткострочні курси української мови для вчителів.

— Слов'янськ. Єдина існуюча тут театральна українська організація це гурток при Допрі, який улаштовує вистави майже щотижня. Репертуар виключно побутовий. Поспіх середній: публіка після перебування в травні м. б. р. франківців ставить ширші вимоги, виявляючи бажання постановки на українській сцені п'єс європейського характеру. На фарфоровому заводі почалась було організація української студії, але через різні обставини (головне матеріальні) організаційна справа поки-що припинилась.

— Краматорська. Утворюється український театр з євро-

пейським репертуаром. Сили є, але відчувається потреба ще в силах суто професійних на відповідальні ролі. Організовано студію, в якій нараховується біля 50 чл. Праця пішла інтенсивно після того, як із складу керівників усунено було акторів старого кшталту й вся ініціатива перейшла до рук молоді.

— Луганськ. Є два театральних гуртки—на Гартманському заводі і в залізничному театрі. Більш працьовитий і енергійний гурток при залізничному культвідділі під керівництвом Лисенка. До останнього часу ставили побутовий репертуар. Зараз орієнтація змінена, ідуть репетиції п'єс європейського репертуару. Готується також «Гріх» Винниченка. Труппа нараховує 35 чл.

## Р. С. Ф. Р. Р.

## МОСКВА.

— Істпарт закінчує друком в кількох томах працю «Хроника революції 1917 г.». Друкується шоститомова «Хрестоматія» по історії партії: статті з різних партійних видань, починаючи з 70 років (із полеміки Ф. Енгельса з Ткачовим) і кінчаючи періодом імперіалістичної війни. Істпарт одержав із-за кордону так званий женевський архів—180 пудів літературних документів, які були вивезені з Женеви ще перед імперіалістичною війною.

— Виставка революції. В листопаді в помешканні історико-революційного музею відкрито виставку революції. На відкритті були присутні: В. Фігнер, шлісельбуржець Н. Морозов, представники від робо-

чих Оріхово-Зуєвської мануфактури—учасники стачки 1885 р.

— Виставка по кремації. Відбулася конференція держ. інст-ту соціальної гігієни Наркомздоровля по питанню організації в Москві спеціальної виставки крематоріальної справи.

— Культробота серед студентства. Московське бюро пролет. студентства дійшло до згоди з екскурсійним бюро губпрофради відносно включення студентських екскурсій в загальну мережку роботи екскурсійного бюро. Культсекція московського бюро виговорила для студентства театральні квитки по ціні робочої смуги і, в порядку черги, ділить їх по ВУЗ'ах.



Організовано в Москві «Москфільгарт» (Московську філію Гарту). На організаційному зібранні ініціативної групи 24—X—1923 р. вибрано тимчасове Бюро в складі т.т. В. А. Гадзінського і Гр. Коляди, яким доручено закінчити організаційну роботу. Літературні вечірки відбуваються що-тижня (вівторок, 7 год. веч.) в приміщенні Укр. Прол. Клубу ім. Т. Шевченка, Тверська вул., 37/111. Москфільгартом організовано: 1) Літ. вечірку т.т. В. Поліщука та Гр. Коляди, що виступали перший раз в Москві в суботу 20—X—23. 2) «Український літературний ранок» (28—X—23 р.) для молоді комуністичного університету ім. Свердлова, на якому т. В. Поліщук зробив доклад про українську літературу, включаючи останню революційну добу; описав виступали зі своїми творами Гр. Коляда (Індустрія), В. Гадзінський (Титан), В. Поліщук (дрібні вірші з «Радіо в життах»). Крім цього, зазначені поети зачитали деякі вірші Хвильового, Тичини, Сосюри, фейлетони Остапа Вишні. «Укр. літ. ранок» удався дуже гарно, при аудиторії коло 500 осіб, хоч треба підкреслити, що більшість російськ. слухачів дуже мало розуміла українську мову, сипалися записки: «Нельзя ли переводить на русский язык». 3) По проханню Виконкому Укр. Студентів Москви згадані товариші виступали ще 28 X—23 р., як група «Московського Гарту». На загальному зібранні укр. студентство дуже щиро вітало виступи групи.

Перша літ. вечірка «Московського Гарту» відбулася при участі численної аудиторії 6—XI—1923 р. Вечірки відбуваються що-вівторка о год. 7 веч. в помешканні укр. клубу ім. Т. Шевченка.

Заяви на поступлення в члени дали нові товариші:

Мінсько-Дорожній (Дал. Схід) та тов. Скеля Свердловець.

— Колектив робітничеселянських письменників інтенсивно провадить свою роботу. Уже відбулось біля 80 вечірок, на яких виступали: Ширяєвець, А. Неверов, Степной. Н. Хоріков,

П. Яровой, Юрцев, Лесняк, Н. Жуков та інші.

— Дім учених. На початку місяця листопаду черговий літературний четвер був відданий пролетарським письменникам Л. Сейфуліній, Г. Левічу та інш.

— У т-ві «Книга». Російсько-германське т-во «Книга» з 1-го березня по 1-е жовтня зробило оборот на 640 т. зол. карб., причому майже половина цієї суми виручена від продажу книжок. Правління «Книги» відкриває в Москві склад нот та постійну виставку шкільних книг.

— Театр «Красний Сатирикон». У грудні ц. р. відкривається в малій залі Дому Союзів театр «Красний Сатирикон». Театр даватиме побутові п'єси, політичні карикатури, лубок то-що. Літер. частина доручена С. Городецькому, головний режисер—В. А. Угрюмий, художник—Арапов. Вистави даватимуться раз на тиждень.

— Центральний Селянський Театр. Художній відділ Наркомосвіти організує Центральний Селянський Театр.

— «Шехеразада» Римського-Корсакова. На початку грудня ц. р. у «Великому Театрі» буде поставлено вперше в Москві «Шехеразadu» — муз. Римського-Корсакова.

— Пісні народів. Артистка Н. Собінова-Вірязова, яка повернулася допіру з командировки Наркомпроса по Західній Європі, дасть перед робітничою аудиторією кілька вечорів свого репертуару «пісні народів». Н. Собінова-Вірязова виконує пісні французькі, німецькі, норвежські, англійські, українські, польські та російські — кожні їхньою рідною мовою.

— Пісня Киргизії. Під такою назвою в Москві відбувся вечір народньої киргизької пісні. Виконавцями, крім артистів, були думбристи-степняки та студенти-киргизи. Пісня киргизів по ладовій будові нагадує російську, хоч генетичного зв'язку поміж тими й другими встановити неможливо.

— Пам'ятник А. Н. Островському. Журі конкурса проєктів пам'ятника А. Н. Островському першу премію присудило проєкт скульпторова Н. А. Андреева (автора пам'ятника Гоголю). Другу й третю



премію дано В. А. Андрееву (брату). Четверту премію дістали скульптори Голубкіна й Ефімов. Усього проєктів було 50.

— Ювілей В. Брюсова. 14/ХІІ минає 50 літ з дня народження Валерія Брюсова. В цей день буде організовано вшанування поета. Почесним головою комітету по вшануванню обрано наркома освіти А. В. Луначарського. На честь поета мають видати ювілейний збірник і переіменувати літер.-худ. інститут (на чолі якого стоїть В. Брюсов) в інститут його імені. В. Брюсову певно дано буде почесне ім'я народнього поета.

— Роковини смерті П. Чайковського. У листопаді ц. р. сповняється 30 літ з дня смерті композитора П. Чайковського. Музи-

чні організації готуються до святкування роковин.

— Оскар Фрид і Бруно Вальтер. Після останніх концертів Оскара Фрида в листопаді сподіваються приїзду до Москви третього європейського дирижора Бруно Вальтера. Приїзд Б. Вальтера до Москви буде великою музичною подією й підтвердженням того, що зв'язок між художнім заходом і ССРР удалось організувати.

— Приїзд американських бібліотекарів. До Москви прибула делегація від Нью-Йорської публічної бібліотеки. Мета приїзду — придбання книг для слов'янського відділу центральної бібліотеки. У цьому відділі є вже по-над 20 тисяч томів. Повно представлена історія революційного руху в Росії.

## ПЕТЕРБУРГ.

(Допис).

Петербурзьке літературне життя зараз, як і колись, має свої «сезони»: з наближенням білих ночей уривається змінний темп, принаймні, що до організованих виступів, засідань, клубів, вечірок, значна частина письменників їде кудись на спочинок і в Петербурзі нудяться тільки прикуті до якоїсь обов'язкової праці ради заробітку. Час — найбільш відповідний для якихсь підсумків...

Підсумків більш-менш широкого характеру отут не збирають подати, обмежуючись де-якими інформаціями про вражіння сезону 22-23 р. р., в значній мірі поверховими й випадковими...

Сезон почався закриттям «Дому Літераторів» — і, хоч про мертвого прийнято або нічого не говорити, або говорити лише гарне, нічого гарного про нього якось на думку не приходить... Було б, мабуть, значним прибільшенням сказати, що хтось помітив припинення літературних «серед» в «Домі». Були вони якісь сірі й невиразні, а публіка, що збиралася на них, нагадувала ту публіку, що «почитує, коли письменник пописує»... Без особливого шуму, не звертаючи на себе скільки-небудь живої уваги, облетіло листя ріжних поетичних організацій, «Звучащая раковина» і т. и. Найбільш життєздат-

ною й літературною групою, групою дружнього сполучення молодих і талановитих письменників, що звернули на себе увагу під іменем «Серапіонових братів», у самому початку сезону зроблена була спроба об'єднати на клубному ґрунті сили молоді літератури. Спроба до певної міри вдалася й «вівторки» клубу були на протязі всього сезону, мабуть, найбільш яскравим проявом сучасного петербурзького літературного життя. Тут, гостюючи у Петербурзі, читав уривки з своєї тоді ще недрукованої «Третньої Столиці» Б. Пильняк, тут читали «серапіони»: М. Зощенко, К. Федін, Всеєв, Іванов, Лунц, Каверін, поети Тіхонів, Е. Полонська, тут українець Ю. Полетика виступив з своїми перекладами з Олесея, Вороного й Тичини (до речі, переклади з Олесея й Вороного вийшли блідими й викликали лише позіхання, а Тичина навіть в недосить художніх перекладах Полетики живо зацікавив аудиторію). Тут почесними гостями не раз бували: Е. Замятін, до певної міри maitre «серапіонів», Ахматова, чернеча муза якої, відходячи все більш від виру життя сучасного, мабуть ще більш витончені й художньо досконалі дспівує



пісні, кажу доспіває, бо, не дивлючись на зазначену витонченість і досконалість художню, в останніх поезіях Ахматової неспіймано якось почуває вухо, що джерело води живої усихає, бідніє... А про те-хіба ж не правда, що часто «цветы осенние милей роскошных первоцветов полей»? І осінні пісні Ахматової дійсно мліше часто буйної роскоші весняної... З молодих поетів звертали на себе увагу Вс. Роджественський та М. Чуковський (син критика). У Замятіна виразно почали проступати риси авторського почування себе метром (чому від його останніх творів віяло холодом) і, так би мовити, замилювання технікою, виписування технічних засобів до тієї міри, коли вона рве художню тканину... Цими рисами він, до речі, почасти впливав і на «серапіонів», особливо з початку їхньої праці. Але найбільш талановиті з серапіонів почасти починають знаходити свій власний шлях, що до певної міри рве єдність цілої групи, але що стає безсумнівним прибутком кожного, хто свій шлях знаходить... А це визначно можна сказати про М. Зощенку; трохи задовго його в'язала маніра відчування світу відчуванням «Назарія Ильича господина Синєбрюхова» (образ якого був таким значним осягненням молодого письменника), але й з цією манірою він починає розлучатись, хоч і не зовсім. Стилістичні зв'язки Зощенка з Лесковим, а почасти й Лейкіним, а з другого боку з Короленком та Гл. Успенським були для нього школою непоганою, в якій він помалу виробляв свій стиль, свою літературну маніру, що в світлі їх з художньою значністю подавав цілком сучасний матеріал по революційного побуту. В гумористичній Зощенка поки-що часто проступає веселе обличчя Антоші Чехонте, але в цілому творчість його все більш стає під знак болючого запитання Белінського: «що мені до того, що живе спільне, коли терпить особистість?» І. Зощенко все більш стає художником знівеченої й пригнобленої особистості. Поруч з ним все більш художньої вартості набирає й творчість К. Федіна з його жахом перед тим спустошенням душевного світу, яке часто утворюється і в моменти

високого сягання хвиль життя громадянського. Перша книжка оповідань Федіна, між іншим, перед читачем розгортає велику й плідну роботу над стилем, але так художньо скеровану, що не тільки в тій роботі нема гострих кінців, що художню тканину рвуть, але навпаки навіть дрібні життєві спостереження письменника в світлі тієї роботи, в її рамках, набирають серйозного й глибокого значіння, а також тієї шляхетної форми, в якій нема нічого, що разом з тим не було б і змістом...

Клубні вечірки молодих письменників не обмежувались красним письменством, на них підносилися часом і теоретичні питання що до теорії й психології творчості. Найбільш цікавим в цьому обсягу був виступ Лунца з закликом «На захід» (так називався його відчит). В ньому подана була гостра критика безфабульності та безсюжетності, молодий серапіоновець метав громи проти «нудоти» якою, на його смак, повні кращі твори багатьох з його товаришів-братчиків (досталося між іншим, Вс. Іванову)... Лунц закликав учитися будуванню фабули на заході, закликав до авантюрного роману й запевняв, що захопленість широким колом читачів творами Нат-Пинкертонівщини, успіх макулатури Брешко-Брешковських та йому подібних мають свої підстави й до певної міри виправдані нудотою «поступового» російського письменства... В більш інтимних колах «братчиків», коли там перш, ніж у клубі, прочитав свій доклад Лунц, він викликав певний розкол: братчики в своїх симпатіях та поглядах розійшлися. Звичайно, братство з теплою товариською атмосферою, що є такою гарною ознакою його, від того не завалиться, але, нема сумніву, тут повстає в братстві щілина, яка має поширюватись: одні підуть одесною, а другі ошую...

Звичайно, після програмової частини в клубі починалася частина по-за програмову, частіш всього інсценівка живого кінематографа, причому головним кіно-режисером і артистом бував Лунц, що виявляв в своїх постановках багато веселости й дотепу. Молода веселість через край біла взагалі під час позапрограмової частини вечірок і часто



бувала їх окрасою. Одного разу, коли в програмній частині читав свої вірші (англійською мовою) негр Клод Мак Кей (перекладав К. Чуковський), йому запропонували дати тему для кіно. Він не вагався і запропонував «різню білих»... Ненависть до білих виразно згучала і в його поезії, але не стільки, як вираз дійсного почуття, скільки, як з'явище стилю... Містер Клод Мак Кей, між иншим, казав, що з російської літератури знає Пушкіна, бо він, як і Дюма, мав скільки негрської крові. Згадував Шевченка, бо останній приятелював з артистом-негром Ольриджем...

Не часто виступала Єл. Полонська (єдина у серапіонів сестра), але завжди з словами й образами, що глибоко в'орюються в пам'ять. Її поезія зробила значний поступ до широти й тепер вона має вже досить смаку, аби серйозність своїх поетичних задумів не знижати чимсь подібним до своєї знаменитої крикливої сповіді в нелюбови до «младенця Ісуса»... В її урочистих благословіннях революції почуватися не лише спільні їй з деякими сучасними поетами змагання знайти слова важкі й тугі, образи повноважні й дотикові, але й патос біблії, патос пророків. В аспекті цього патосу в поезії Полонської відбивається сучасність, не розколоту на дрібні кавалочки та випадкові епізоди, але сугестована в чомусь, що стоїть по-за з'явищами і з чого з'явища випливають, як з джерела...

Багата фантастика, пишна екзотика в зв'язку з повним володінням словесним матеріалом робили успіх віршам Люсі Дарської й дозволяли покладати на талановитого підлітка певні надії...

За закриттям налітклубу почались було засідання «Союзу Письменників», але без особливого успіху. Цікаву промову на першому з них виголосив голова Союзу Аким Волинський, даючи в ній ремінісценції своєї літературної кар'єри й згадуючи часи, коли на чолі російської поступової літератури, як поліцай, стояв обов'язковий напрям. В певних колах старовірів виступ Волинського викликав не мало обурення, але вітер його обурення «ліг одпочить», навіть не розбивши ніяких хмар...

Це йому вже не під силу: старе одмірає... і нове життя буйє на його руїнах...

В кінці сезону широку діяльність розпочало велике товариське видавництво «Круг», що поставило метою собі безпартійно давати відбиток нових течій в літературі. Твори Федіна, Яковлева, Аросева, Всеволода Іванова, Пільняка щасливо накреслили способи, якими видавництво може свої завдання розв'язати. Серед перших видань «Круга» зазначимо друге доповнене видання поезій Казіна «Рабочий май», поезій запашних, як квітка травнева, радісних, як сонце весни, і разом з тим наскрізь сучасних формою, ритмом, змістом...

Але, на жаль видавництво, мабуть, за широко зрозуміло «безпартійність», бо з перших же кроків почало за-смічувати книжковий ринок такими творами, як твори Ефіма Зозулі з колишньої «Біржовки»... коли, як каже російське прислів'я, «на каждую старуху своя проруха». Молодому видавництву з таких «прорух» починати б не слід...

М. М.

П. Филипович, командирований з науковою метою Всеукр. Акад. Наук до Петербургу, пробув там більше місяця, працюючи в архівах та книгозбірнях над різними матеріалами по історії українського письменства. В Центральній Бібліотеці Російської Драми П. Филипович розпочав велику працю—відокремлення українського відділу від російського (в бібліотеці кілька тисяч рукописів українських п'єс, які перейшли туди після революції 1917 р. з Управління по справах друку—серед них—багато зовсім невідомих). П. Филипович у наукових товариствах прочитав доклади: «Композиція Орисі Куліша» (в т-ві по дослідженню укр письменства та історії під керуванням акад. В. Пететца), «Державин і Рилєєв» (в бібліологічному т-ві), «Заборонена цензурою стаття 1830 р. про Пушкіна і Державіна» (в Пушкінському домі). Останній доклад написано по матеріалах Пушкінського дому. Крім того, кілька докладів—об'єктивних інформацій про сучасне українське письменство—П. Филипович прочитав у гуртках поетів та літераторів, викликавши велике заціка-



влення мистецьких кол Петербургу, які до цього часу майже не уявляли характеру новітньої укр. літератури, виступав із власними поезіями, з поезіями Тичини в літгуртках і на літературних вечорах в «Детском (б. Царське) Селе» і Пушкінському Домі (разом з Н. Ключевим, Ф. Сологубом, Бен, Лівшицом, В. Рождественським, Н. Тіхоновим, О. Форш, Ю. Верховським, К. Ербергом та инш.).

В ч 3 (27) «Книги и Революции» надруковано статтю Д. Вигодського про сучасну українську поезію. Особливу увагу звертає автор на творчість Тичини. «Коли Шевчен-

кові,—пише він,—судилося звернути увагу російського читача на українське письменство, то Тичина може претендувати на роль поета цікавого й по-за межами Росії». Д. Вигодський надрукував кілька перекладів з українських поетів (Л. Українки, В. Еллана) в Гомельській газеті «Наш понедельник».

В Пушкінському Домі А. І. Лященко прочитав доклад про листування Куліша з Плетньовим. Він же надрукував невідомого до цього часу цінного листа І. Котляревського до Гнедича (в збірнику «Литерат. портр.»).

## РОСТОВ.

### РИМСЬКІ МІСТА НА ДОНУ.

Археологічна експедиція академіка Єфіменка по великих могилах біля Ростова на Дону знайшла руїни римських міст 1-го та 2-го віків

після Р. Х. Велику колекцію стародавньої кераміки вже перевезено до Петрограду. В Осетії експедиція Єфіменка знайшла старовинні поганські храми III—IV віків.

М. Г.

## ОЙРАТСЬКА ОБЛАСТЬ.

### УЛАЛА.

У центрі Ойратської області б. селі Улала—стає помітний інтерес самих ойратів до своєї народної творчости. Записують пісні, збирають старовину до майбутніх музеїв. Молодь ойратська, яка вчиться по вищих школах Москви та Сибіру, особливо в цьому відношенні працює багато. Ойрати, безперечно, напередодні відродження своєї літератури, хоча літератури тієї нелегкі будуть вродини. Ойрати ще й досі кочевники (40% всього населення). Кооперація розви-

нена слабо. Жодної лінії залізничної чи вузькоколійки від неї у всій області (центр області Улала лежить в 95 верстах од найближчої станції Бійськ)! Нерозроблені лісові багатства і повсемісний шаманізм. Зате вже область може похвалитися школами. Є одна школа 2-го ступня, шкіл 1-го ступня 81. Відкрито радпартшколу в Улала та інших пунктах. Землеустроєна одна волость. Широкий план землеустроєння буде проведений до весни.

## БІЛОРУСЬ.

### МИНСЬК.

#### КОМІСІЯ БІЛОРУСОЗНАВСТВА.

При слущькому відділі народної освіти з 1922 р. існує комісія білорусознавства, яке з кожним днем поширює свою працю, охоплюючи все нові й нові галузі народної освіти.

У склад комісії входить: інспектор соцвиху М. Касьярович, агроном Барташевич, загадчик с.-х. технікуму Сабалевський, Барановський, т. Янович і член колегії наросвіти Яфімов. Комісія, між иншим, має на меті підтримку



викладачів предметів білорусознавства, а також і всебічне вивчення краю й особливо Случчини. Для виконання цієї мети комісія білорусознавства налагоджує низку літературно-наукових лекцій та доповідів. Організовано також лекторське бюро й налагоджується шерг гуртків самоосвіти та коротко-термінові курси.

Комісією опрацьовано й провадиться в життя широкий план екскурсій учнів шкіл міст та повіту. Мета екскурсій — природознавчі та історичні досліди краю.

Бойовим завданням комісії білорусознавства являється утворення у Случцьку музею краєзнавства. Для цього виділено музейне бюро в складі голови Яфімова й членів: Барташевича, Барнавського й Яновича.

### ЕТНОГРАФИЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ.

Складена Інбілкультом білоруська етнографічна експедиція влітку зробила свою першу подорож на Ігуменщину. Експедиція зібрала до 340 різних експонатів і зробила 73 фотографічних знімків. Серед здобутих річей — більшість тканини, поясів, рушників та вишивок.

Фотографії робились із білоруських шитв і побутових картин, як от: весілля, селянської праці, а так само й пейзажі білоруської природи.

Під час географічних оглядів місцевостей експедицією досконально встановлено місце джерел річок Немана та Лоші, що до цього часу не було ще відомо.

### ЖОВТНЕВІ СВЯТА.

У Бобруйському педагогічному технікумі на жовтневі свята після докладів і промов хором було виконано кілька білоруських та українських пісень. Декламація революційних поезій складалася переважно з російських поетів.

У Бобруйській повітовій хаті білоруської культури та мистецтва по замовленню «Рабіса» для робітників було постановлено п'єсу Голубка «Апошняя спатканьне».

Вечір пам'яті М. Богдановича. Улітку ц. р. в Інституті Білоруської Культури відбувся

вечір пам'яті поета Максима Богдановича.

З промовами виступали: Некрашевич, проф. Пічета, проф. Пятухович, А. Смоліч, Грамика, Дила та інші. Заля Інституту не могла вмістити всіх громадян, що прийшли на вечір. Особливо багато було білоруської молоді, а також і молоді інших національностей. Цей здвиг народу поясняється тим, що Максим Богданович, як підкреслив проф. Пічета в своїй промові, був першим із тих, хто на своїм прапорі написав: відродження національних культур. Після співів хором та після читання оповідання т-шем Грамикою — оплески залі раптом перейшли в бурну овацію. Це зійшов на естраду батько поета — Адам Юрович Максимович, який був присутній на вечері свого сина.

Ювілей В. Голубка. В Домі Працівників Освіти по весні відбулось святкування 15-річного ювілею драматичної діяльності В. Голубка. Ювілянта вітали Караневський (од Гол. Інспекторіату НКО.), проф. Пічета, (від Університету), Замоцін (од наук. працівників), проф. Пятухович, поет Якуб Колас, Іллінський (від Біл. Держ. Театру), Александрович (від студентів педтехнікуму), і ціла низка вітань од учнів, студентів, артистів, молоді з інших міст. Проф. Пічета Голубка порівняв з українським драматургом Карпенко Карим. Після врочистого вшанування трупою Голубка було поставлено п'єсу останнього «Ганка».

Ювілей Цішки Гартного. Склалась комісія по святкуванню 15-річного ювілею літературної діяльності Цішки Гартного.

### ВЕЧІР БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ.

У липні місяці в Случцькому місті на політ.-педагогічних курсах відбувся вечір прощання з поетом Я. Коласом.

«Дзіцячы куток». 12/XI відбулось перше зібрання кореспондентів дитячих домів, на якому постановлено зробити підготовчу працю до заснування дитячого білоруського часопису.



## ПО ВИДАВНИЦТВАХ.

У Білорусі на книжковому ринку відмічається загальмування. Книжка — малодоступна для споживача, особливо книжка білоруська, яку потребує переважно бідний читач. Проте, як зазначає журнал «Полюмя», друковане білоруське слово розходиться в більшій кількості, ніж книжка російська.

Інтенсивно працюють видавництва: Коопераційне видавництво «Савецкая Белорусь», котрим виготовлено до друку білоруський декламатор «Червоний дударь». Центральний Комітет КСМ Білорусі має видавати білоруською мовою місячник для юнацтва «Молодняк». У Ковні за редакцією В. Ластовського виходить часопис «Кривічанин». У Віленському видавництві В. Кльоцкіна виходять твори Я. Коласа та Я. Купали.

Білорусизація міліції. В головному управлінні міліції розпочато лекції по вивченню білоруської мови. 31-го лютого 1924 року діловодство управління продавдяться буде виключно мовою білоруською.

У Минській повіт. партшколі, яку недавно відкрито, загально-

освітні науки викладаються білоруською мовою.

## ОСВІТА.

При Комуністичному Університеті Заходу з наступного року відчиняється Білоруський сектор із 60 студентами.

З наступного року Бобруйський педтехнікум переходить до навчання на білоруській мові.

Білоруська мова в партшколі. У центральну партшколу вводяться, як обов'язковий предмет, білоруська мова та історія Білорусії, а в Минській повітовій партшколі усі галузі наук будуть викладатись білоруською мовою.

На Гомельщині до цього часу відчинено шість білоруських шкіл у повітах Гомельському, Рогачевському та Могілевському.

Шкільна справа. На початку біжучого шкільного року в Минському було 33 семирічних школи — 18 повних і 15 неповних. Білоруських шкіл із 33 було 13, російських 8, єврейських 10, і польських 2. Білоруських шкіл у цьому році проти торішнього збільшилось на 2 школи.

## Г Р У З І Я.

## ТИФЛІС.

Грузинська мова в армії. При політсекретаріаті Тифліського гарнізону відкрились курси по вивченню грузинської мови.

Пам'ятник Джорджіашвілі. 6/ХІ відбулась постановка пам'ятника кавказькому революціонеру Арсену Джорджіашвілі на місці його кари на смерть — за б. губернською тюрмою.

Шкільна справа. В період 1919—20 р.р. (за панування меншовиків) кількість учнів нижчих, середніх шкіл Грузії рівнялась 159,423. В 22—23 р. уже їх 195,000. Кількість робітників освіти в 19—20 р. 5,808. В 21—22 р. ця кількість збільшується до 8,022. Уже є дві вищих школи:

грузинський університет і політехнікум, у яких до 10,000 студентів. Із 160,000 учнів трудових шкіл 135,000 грузин. У технікумах учиться 14,000 студентів, із них 11,000 грузин.

Останніми часами у Тифлісі заснувалась філія Спілки Селянських Письменників «Плуг», яка має на меті з'єднати розпорошених по Грузії молодих письменників та діячів мистецтва на українській мові.

В місцевих газетах стали з'являтися привітання філії від українців із військових частин в Закавказ'ї.

Філія розпочала свою працю з великою надією, що «Ц. Б. Спілка» (в Харкові) допоможе їй як порадою, так і книжками.



## В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ.

### СЛОВ'ЯНСЬКИЙ СВІТ В СУЧАСНІЙ ЗАХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКІЙ НАУЦІ.

Надзвичайний інтерес, який виявляє зараз Західня Європа до всього слов'янського, характеризується, між іншим, появою цілого шерегу нових наукових часописів, спеціально присвячених дослідям культури слов'янських народів у минулому й сучасному. Так, у Празі виходить з 1922 р. журнал *Slavia*. В Парижу при Інституті Слов'янознавства (*Institut d'études slaves*) видається, за редакцією Меїє та Буайє, *Revue des études slaves*; третій том (1923) цього журналу вже вийшов у світ. В ньому багатьох цікавого матеріалу по слов'янському мовознавству, літературі, історії та археології. Італійці заснували в Римі Інститут вивчення Східної Європи, що має власний орган: *L'Europa Orientale*. В Англії Лондонський Університет розпочав видання власного журналу по словистичі: *The Slavonic Review* (том I, вип. 1—3, за 1922—1923 р., має в собі 704 стор.). На думку редакції, журнал повинен охопити всі галузі науки про слов'янські народи їх історію, економіку, мову та літературу. В журналі беруть участь: Масарик, Петро Струве, Скірмунт (польський посланик до Лондону), Сетон-Ватсон та інші. Нарешті, після де-якої перерви, викликаній почасти тяжким економічним станом, а також і смертю редактора Ягича, знову почав виходити старий журнал по словистичі: *Archiv für slavische Philologie* (XXXVIII том, 1923 р.). Відзначимо низку спеціальних видань, як *Russia* (італійськ. журнал, присвячений літературі, мистецтву й історії) та інші.

З окремих книжок, що вийшли за останій час, можна відзначити такі.

Пражеський професор Ян Махаль надруковав перший том своєї «Історії слов'янських літератур» (Прага, 1922, 325 стор.). В протилежність Піпіну та Спасовичу, автор викладає історію по методу синхроністичному, розглядаючи еволюцію слов'янських літератур у рямках великих

епох (Середньовіччя, Відродження, Романтизм і т. д.), але читач і тут не має цільної картини літературного розвитку, тим більш, що лінії цього розвитку у окремих слов'янських народів поміж собою, не скажемо збігаються а навпаки. I-ий том доведено до зародження романтизму. II-ий буде присвячений цілком слов'янському романтизмові, а III-ий повинен охопити собою реалізм, натуралізм і сучасні літературні течії в слов'янстві.

В колекції: «Источники и статьи по русской истории», видання К. Штеліна в Ляйпцігу, з'явилися дві пам'ятки «древнерусской письменности»: «Хождение Афанасия Никитина за три моря», «Переписка Ивана Грозного с кн. Курбским», в німецькому перекладі, зі вступним словом і коментаріями.

А. Стендер-Петерсен присвятив два етюди питанню про відношення Гоголя до німецької романтичної поезії (*Euphorion*, XXIV, Leipzig-Wien 1922) та до Йоганна Генріга Фосса (*Edda*, XV. Kristiania, 1921). Е. Шмурло видав по-російському підручник історії Росії від 862 по 1917 р. (Мюнхен, 1922, XI + 565 стор., вид. «Град Китеж»), призначений головним чином для емігранської молодечі. Відомий історик К. Валішевський випустив у світ I том своєї великої праці про Олександра I під заголовком: *Le règne d'Alexandre I: la Bastille russe et la revolution en marche* (XII + 465 p.p. Paris 1923).

У Чехо-Словачкії появилось у 1922 р. третє видання відомої «Історії чеської літератури» Яна та А. Новак (на чеській мові), доведеної до жовтня 1918 р.

У Сербії потрібно відзначити працю Д. Ланчевича: «Історія соціалізму в Сербії», Білград 1922 (на сербській мові).

У Болгарії проф. Арнаудов видрукував у 1922 р. твори Г. С. Раковського з пояснюючими примітками й особливу монографію про життя та діяльність цього великого героя Болгарського відродження. Бувший ростовський професор



Погорілов дав опис болгарських книжок, надрукованих в епоху турецького владичества (Софія, 1923). Болгарське Міністерство Народної Освіти випустило у світ шерг літературних антологій (сучасної болгарської белетристики та поезії). Відзначимо ще дві історичних праці: С. Данаева: «Очерк дипломатичної історії балканських держав» (Софія, 1922) і проф. Златарського: «Політична й соціальна історія Болгарії та Балканського півострова» (Софія, 1921).

Е. Капаров.

## КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО.

### Франція.

— У Calmane Lévy вийшла з друку збірка невиданих до цього часу творів Сент-Бева, під назвою: «Le clou d'or».

— Група молодих бельгійських письменників та поетів заснувала видання неперіодичних збірників під загальною назвою: «Saheirs independants». Ті числа, які уже вийшли, свідчать про видатну культуру цієї молоді літератури, представники якої відмовились від переважавшого в антантівській літературі ненависнического тону, що явився наслідком імперіалістичної війни. Воскресіння Фламандії виявлено в дуже гарній поемі П'єру Бродкорре. — «Coin des Tisserauds». Безумовно цікавий і талановитий молодий поет Мелодю Ді. Із старших письменників до цієї групи прилучились Моріс Метерлінк і Франс Гелленс.

— Раймонд Гессе видрукував нову книгу — «Le poilu pacifiste», в котрій зібрав низку своїх повістей про війну, написаних в душі й стилі вольтерівських повістей.

— Анрі Гільбо видрукував біографію Леніна під назвою: «Ленін». Книгу написана цікаво й читається з великим інтересом.

### Германія.

— Поет Курц Гейнеке видрукував нову книжку віршів «Der Weg zum Ich» («Шлях до «Я»»). Зміст книжки — дух і душа, її вражливий і надвразливий ритм. Книжка має нахил до містики.

— Рихард Хух видрукував книгу статтів — «Von Wesen des Menschlichen» — «Про ество людини».

— Франк Аллан написав новий роман: «Der Riche der Eutersten».

— Цікавий журнал «Всесвітня література» («Die Weltliteratur»). У 9 числі вміщено еспанські новелі, угорські повісті й індуські казки про кохання. Журнал виходить у Ляйпцигу в виданні Хаббель і Науман.

— Вийшла з друку нова книга Х. Бензельса (автора «По Індії») під назвою: «Narren und Helden» («Дураки й герої») із спогадів бродяги.

— Відновився вихід журналу «Der neue Merkur» («Новий Меркурій»), присвячений культурі та мистецтву.

— Вийшла в світ нова книга Макса Крелля — «Сучасний німецький театр».

— Вийшов новий роман експресіоніста Макса Брода «Leben mit einer Göttin» («Життя з богинею»), що трактує про кохання.

— В останніх числах журналу «Die neue Dichtung» («Нова поезія») вміщені між иншим твори: В. Богцельса, М. Крелля, Макса Бертеля, поета-комуніста Ернста Толера, Бекера, Клябунда, Шефера та инш.

— Із часописів, присвячених лівому мистецтву, як і раніше, виходить «Der Sturm», якого видає критик і письменник Герварт Вальден.

— Гофмансталь написав новий роман «Frau ohne Schatten» («Жінка без тіні»).

— Арнольд Бронен написав «Die Geburt der Jugend».

— Поет А. Еренштейн випустив нову книжку своїх віршів «Die rote Zeit».

### Еспанія.

Вийшов новий роман Бласко Ібаньєса — «Los Cuatro Linces del Apocalipsis». Роман розглядає пригоди війни часів 1914–1918 рр.

### Фінляндія.

Вийшла з друку драма недавно помершого відомого финського письменника Юхана Ахо «Присуд». Драма ця політичного характеру за часів панування ген. Бобрикова, крім того низка політичних сатир, в яких малюються спроби русифікації цього краю та боротьба финів за свою самостійність.



## МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ ЗАКОРДОНОМ.

— Програм симфонічних концертів зимового сезону в Римі.

Сезон симфонічних концертів в Августео (Рим) розпочався 18 листопаду. Склад диригентів: Масканьї, Рихард Штраус, Віктор де Сабата, Еріх Корнгольд, Карро Лукка, Франческо Пуйоло, Фойлоні. В програмі сезону, крім ґрунтового репертуару, входять нові композиції: *La notte de Platone*, новий твір композитора де Сабата (диригує автор); II-га частина *Sacre du Printemps* Стравинського (диригує Молінарї), *L'iste joyeuse* Дебюссї, *Vals Pavella* (диригує Молінарї), *L'Uletuno viaggio*—Гвідо Геріні. Балада для фортепіано й оркестру Даріуса Мількода (партію фортепіано виконає автор, диригує Молінарї), *Simtonia delle Alpi* Рихарда Штрауса (диригує автор).

— Пам'ятник Бетховену. 28 жовтня в Нюрнберзі навпроти міського театру відкрито пам'ятник Бетховену роботи художника Конрада Рота.

— Виставка по графічному мистецтву. Академія Мистецтв у Берліні організувала виставку по графічному мистецтву, на якій представлені всі течії й школи. Центральну увагу зосереджують на собі нові роботи художниці-комуністки Кете-Кольвіц із її циклу «Війна».

— У журналі «Slavia» (ч. 1) надруковано чеською мовою дуже прихильну рецензію (на 8 сторінок) проф. Смаль-Стоцького на збірник Держ. В-цтва «Т. Шевченко» 1921 р. (за редакц. Є. Григорука й П. Филиповича).

## Л Ї В І В.

— Український поет В. Бобинський переклав на польську мову «Соняшні Кларнети» й «Плуг» (дві збірки) П. Тичини, а також збірку віршів з різних авторів: О. Слісаренка, Я. Савченка, Д. Загула та инш. сучасних поетів.

— Поет Ю. Волошиновський переклав на польську мову всі три збірки П. Тичини.

— Редакція львівської «Землі й Волі» готує до друку великий робітничо-селянський календар на 1924 рік, що, окрім звичайного календарного матеріалу, міститиме й розділ споминів про війну, робітничі класові організації за океаном, то-що.

Окрім великого календаря, має бути видано ще й малого. «Календарика Землі й Волі».

## УКРАЇНСЬКІ ВИДАВНИЦТВА У ЄВРОПІ.

## ВІД-ВО «КОСМОС»:

Видавництво «Космос», як відомо, заклалося в Європі з осідком у Берліні, з ініціативи й коштами українських робітників—переважно з Америки та Канади.

Видавництво поставило своїм завданням дати українському читачеві здорове марксовське читання й розпочало видавати літературу з поля соціальних наук, красивого письменства, школи й самоосвіти, індустріальної техніки та сільського господарства.

Не володіючи великими коштами, Видавництво, за короткий час своєї

роботи, зуміло, однак, випустити цілу низку видань:

1. Ю. Стеклов. Карл Маркс, його життя й діяльність. Переклад за редакцією Євг. Касяненка.

2. А. Богданов. Червона зоря (утопія). Друге переглянуте видання. Переклад Ост. Нитки, ілюстрації Ів. Бабія.

3. Проф. О. Синявський. Порадник української мови.

4. Б. Горев. Матеріалізм—філософія пролетаріату. Переклад П. Дека за редакцією Євг. Касяненка.



5. К. Маркс. Заробітня плата, ціна й зиск. Переклад О. Бондаренка за редакцією Г. Петренка.

6. Н. Бухарин. Теорія історичного матеріалізму. Авторизований переклад М. Ільтичної.

7. Річицький. Тарас Шевченко в світлі епохи Публіцистична розвідка.

8. Е. Мюгзам. Юда. Робітнича драма на 5-ть дій. Переклад М. Йогансена за редакцією О. Нитки.

Крім того, Видавництво «Космос» друкує й готує до друку такі книжки:

1. К. Маркс. Злидні філософії.

2. К. Маркс. До критики політичної економії.

3. К. Маркс. Горожанська війна у Франції.

4. К. Маркс. 18-е брюмера.

5. Ф. Енгельс. Революція й контрреволюція в Німеччині.

6. Ф. Енгельс. Людвік Феєрбах.

7. Ф. Енгельс. Анти-Дюринг.

8. Е. Гекель. Світові загадки.

9. В. Варга. Занепадання капіталізму.

10. К. Вітфогель. Від пракомунізму до пролетарської революції.

11. О. Авсем. Історія комуністичних наук і соціальних воєн.

12. П. Касяненко. Алгебра для шкіл нормальних.

13. А. Богданов. Інженір Менні.

14. Дж. Лондон. Залізна п'ята.

15. А. Сінклер. Джімі Гігінс.

16. А. Сінклер. Сто процентів.

17. А. Сінклер. Мене зовуть теслею.

Як видно зі списку, «Космос» дбає найперше про видання українською мовою класичної марксистської лектури й соціальної белетристики, маючи тим задовольнити широкий попит на подібні видання

українських читачів обох світів — Старого й Нового.

Видання «Космосу» ширяться переважно серед українських робітників в Америці й Канаді, де кольпортерами «Космосу» є Видавництва: «Молот», «Культура», «Пролеткульт» та Ви-ва газет «Українські Щоденні Вісти» (Нью-Йорк) і «Українські Робітничі Вісти» (Вініпер).

Що ж до поширення космосівських видань на Україні, то тут, через труднощі комунікації, доводиться обмежуватися поширенням лише невеликого числа примірників.

Справу масового поширення на Україні видань «Космосу» розв'язується в спосіб матрикування набору й пересилки матриць на Україну.

В такий спосіб розпочинає «Червоний Шлях» перевидання кількох космосівських книжок і зокрема в першу чергу Бухаринської «Теорії історичного матеріалізму».

Останніми часами Ви-во «Космос» розпочало цікаву справу об'єднання й гуртування своїх членів — шерівців і читачів в окремі місцеві товариства «Космосівців», гадаючи таким чином ближче підійти до широких мас читачів для налагодження справи поширення своєї книжкової продукції, справи відчитності, й нарешті з метою товариського гуртування навколо справи творення пролетарської книги. Таке розпочинання В-ва щиро вітають українські товариші в Америці (див. «Укр. Щод. Вісти»).

На чолі Ви-ва «Космос» стоять т.т. П. Ладан і Є. Касяненко.

На Україні редакційним і торговельним представником «Космосу» є Ви-цтво «Червоний Шлях».

## А М Е Р И К А.

### КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО.

Із останніх белетристичних творів, які з'явилися в Америці, виділяються такі, як роман «Sleeping fires» відомої письменниці Гертруди Аттертон, що дає цікаву характеристику побуту Нью-Йорка та Сан-Франциско 70-х років; новелі популярного в Америці та Англії Джона Гельсоурта — «The forsyte Saga»; характерний для ознайомлення

з життям Нью-Йорка роман Стифен-Уйтмен — «Sacrifice»; також захоплює мале колонізацію Америки й роман Емерсон Год — «The coveved wagon». На книжковому ринку переважа на боці авантюрного роману, як наприклад: «The blach diamond» Фрешиса Бретт-Юнга, «Big Peter», Аргальда Маршан, індійський роман «Маки» Р. Мінегея і друг. Цікавий роман Джона Коирада «Lord Jim» О. Генрі (відомого



своїми романами та збірками оповідань як «Королі та Капуста», «Оповідання», «Серце Заходу» і инш.)—«The four million»; два романи Франка Норріс—«The Octopus» і «The pit», сюжетоси до котрих взято зісторії Чикаго й Каліфорнії.

— Вийшов також цікавий роман про пригоди Ferdinand'a Ossendowsky «Beasts, Mans and Gods» (звірі, люди, боги).

— Премію імени американського письменника О. Генрі, засновану «Т-вом Науки та мистецтва» в Нью-Йоркові, одержали: Ірвін Кобб—за оповідання «The Shake Doctor», Уільдер Лен—за оповідання «Innocence», Р. Беклей—за оповідання «Gold Mounted gun». Всі ці оповідання вийшли в світ в одному томі.

— В Нью-Йоркові вийшов новий роман Джером К. Джерома—Anthony John («Антони Джон»). Романа написано в тендитних тонах;

і він не являється вдалим твором для Джерома.

— В Америці користується великим поспіхом збірка оповідань Джона Росселя—«In dark Places» («В потайниках»), що випустило вид-во А. Chopf.

— Те ж можна сказати про новий роман Джільберта Фрекау—«The Womar of the Horisont».

— В Америці зараз помітно виявляється інтерес до еспанської літератури, зокрема до драми. Тут вийшло з друку три томи п'єс Джо Бенавенте. Користуються великою увагою два томи драм Григорія Мартинсу Сперра, котрий поруч з Бенавенте, бр. І. та С. Альвареу Квінтеро користуються найбільшою пошаною в Еспанії.

— В літературному додаткові до «New-lork Times» (1923) видруковано велику статтю про відому еспанську письменницю К. Еспіна. Її останній роман був «Dulce Nombre».



## Бібліографія.

**Д. Мануїльський.** «Германская Революция и СССР». Видавництво «Путь Просвещения». Харків, 1923 р. (70 стор.).

За короткий термін тов. Мануїльський дає другу популярну брошуру для робітників та селян. Головна мета книжки—дати аналіз германським подіям, підрахувати «за і проти» сили революції, установити співвідношення класових сил. В висновках говорить, наскільки б корисна була перемога німецького пролетаріату для ССРР. Подаємо зміст її... Є товариші (очевидячки, Д. Мануїльський має на увазі членів компартії), які гадають, що ми ступили на шлях мирного органічного будівництва, і тому за калькуляцією, балансом і тантьємою не бачуть і не розуміють сучасних подій. На таких «практиків» надто надавлює наш «побут», таким чином складається «созерцательне» відношення до германських подій,—«все образується», так «не чіпайте моїх рисунків!»

Є ще категорія нетерплячих, яким би хотілось «підштовхнути локомотив історії», але мішає незнайомство з німецьким діалектом...

Т. Мануїльський гадає, що нам треба бути настроєним не «по-чичериновському»—конституційно, а «по-комінтерновському», не байдуже і не підштовхувати подій, а йти повагом, з хуткістю товарового потягу 20 року за час найбільшої нашої транспортної руїни. І коли після трьохлітньої «передішки» історія ставить на порядок денний питання про німецьку революцію,—треба бути наготові, треба настільки бути гнучким, щоб в 24 р. ми здатні були міняти тактику на випадок потреби. Це точка зору автора.

З початку т. Мануїльський зупиняється на труднощах, «задержках» революції. Вони зводяться ось до чого:

По-перше. Германія знаходиться в капіталістичному оточенні; з одного боку Франція, з другого Польща, окупація Руру, захоплення силезького басейну; тому стан німецької компартії далеко складніший, ніж наш в Жовтневі дні.

Ми тоді були «партією мира», мали за собою «робітничо-салдацьку більшість»; німецька компартія зараз об'єктивно примушена боротись ще з окупацією, коли національна буржуазія за капітуляцію.

По-друге. Контрреволюція зорганізувалось до захоплення влади пролетаріатом, коли фашизм налічує вже до 800 тисяч добре озброєного війська.

По-третє. Революції погрожує голод. Зовнішня й внутрішня контрреволюція пробує заблокувати революційну Германію.

В-четверте. Фінансовий крах. Марка катастрофічно падає, через що німецькому пролетаріату, щоб відкупитись від капіталістичної зграї, прийдеться згодитись на свій «Брест», виплачувати репарації за рахунок конфіскованих капіталів у своєї буржуазії. І в цьому відношенні наш Жовтень проходив в далеко сприятливіших умовах. Потім ми зуміли зразу росплатитись з боргами,—просто анулювати їх. Такі труднощі. На яку ж допомогу може розраховувати пролетаріат Германії?—Принаймні на нейтралітет сусідніх держав.

Далі т. Мануїльський підраховує внутрішні зорганізовані сили, які стануть провідниками і на захист революції. Такими організаціями з'являються: 1) компартія, 2) фабрзавкоми, 3) продовольчі комісії



і 4) пролетарські сотні. Компартія в Німеччині набуває все більшої й більшої удільної ваги, весь час знаходиться в процесі зросту, соціал-демократична, навпаки, в стані розкладу.

Основне завдання зараз для Компартії—дискредитувати соціал-демократію й вивести її з-під її впливу профспілки.

Коли ж підійти до проблеми революції в Німеччині з боку боротьби основних класових сил, їх співвідношення, удільної ваги, то нижче-наведені цифри будуть яскравим показником, по який бій сила.

Сила буржуазії вкупі з поміщиками та куркулями доходять—до 41/2 мільйонів. Але ця сила дуже тривка. Вона міцно зубами буде держатись і одстоювати старий порядок.

Пролетаріату мійського . . . . .	15,580 т.
С.-господарчого . . . . .	7,172 т.

Всього, таким чином, до 22 1/2 мільйонів справжнього робітництва, не лічучи незаможного селянства й частини мійської дрібної буржуазії, які співчують теж комуністам. На 59,4 мільйонів населення ні одна соціальна група не має такої сили. Сили дрібної буржуазії значно менші (5 мільйонів). Селянство в Німеччині не має тої ваги, як в Росії або на Україні. Більше значіння в Германії буде мати мійська дрібна буржуазія, урядовці й особи різних «вільних» професій. Ця як раз група може стати по один і по другий бій. Зараз значна частина з них входить в склад фашистських загонів, бо людям вільних професій, інтелігентам, прожекторам, кар'єристам під час страшного безробіття нікуди дівати своєї праці. Так, тов. Мануїльський аналізує «за і проти» сили німецької революції. Треба зауважити, що він розглядає «шанси» на революцію цілком об'єктивно, не заховаючи головних труднощів.

Навпаки, німецькому пролетаріату прийдеться пройти через «гогофу» страждань, він примушений буде погодитись на свій «Брест», щоб стримати напір Антанти і взагалі пролетарській державі прийдеться бути в стані облоги, вести на перших порах оборончу війну.

А саме головне, пролетаріат матиме проти себе рейхсвер і фашистські загони, добре озброєні, технічно сильніші.

І все-таки капіталістичне коло прорвати можна, бо економічний стан непоправимий засобами буржуазними, бо відносини між Англією та Францією за вплив на Європу все більше й більше загострюються. Національна проблема стане також могутнім фактором революції, бо існування в центрі Європи держави, яка не деклараціями, а на ділі забезпечить самовизначіння та культурний розвиток пригнобленим націям, стане великою приваблюючою силою для них. Внутрішнє співвідношення соціальних сил, як нам приходилось і раніш доводити, цілком на боці революції. Німецький пролетаріат з його культурністю, організованістю, дисциплінованістю здатний буде не тільки воювати, але творити соціалістичну будову. Нарешті, німецька революція має за собою «резерв» ССРР, і об'єднання хліба, «живої сили» і техніки дають повну надію на перемогу. Що ж торкається того, наскільки корисна революція для ССРР, то перемога дає: 1) довшу «передішку», 2) виводить ССРР із стану самотності, ізолюваності, 3) допоможе налагодити економічне, господарче співробітництво, розпочати обмін нашого хліба на мануфактуру та фабричні вироби. Український селянин, навіть куркуль життєво зацікавлений в перемозі, бо він матиме збут хлібові. Поразка ж революції в Німеччині може принести загибіль радянському союзові. Тому нам треба бути наготовові і в першу чергу Компартії треба не тільки спостерігати, співчувати «здалека», а й активно працювати на германську революцію. Такі висновки прикінці робить т. Мануїльський. Книжечка написана жвавою й дотепною мовою.

Матеріал містами не зовсім систематично викладений. Мало розвинутий розділ «Наша партія і Революція». А взагалі книжка дуже корисна. Вона допоможе читачеві, особливо робітникові або селянинові, орієнтуватись в складних німецьких подіях. Вона зайвий раз запевняє, що



перемога все-таки за пролетаріатом. Сила на його боці. І не дивлячись на те, що баварські комедіанти—Гітлер та Людендорф затіяли невдалий фарс, що баварські монархисти готують похід проти «марксизму», останній переможний акт все-таки буде за пролетаріатом Німеччини й Компартією.

Ф. Шаховицький.

**Нові матеріали до історії української мініатюри.** Збірки Національного Музею у Львові. Прикраси рукописів Галицької України XVI в. Жовква, 1922 р.

Нове видання Національного Музею у Львові—альбом, що складається з 53 цінкографічних таблиць; з них 22 виконано автотипією, останні ж штрихом. Таблиці знайомлять нас з орнаментациєю 26 рукописів<sup>1)</sup>. В числі їх бачимо 18 євангелій (з них 5 лицевих з 9 мініатюрами), 4 мінеї, 1 тріодь та 1 кормча. Між виданими тут рукописами знаходимо один кінця XV в. (№ 37), чотири XVII в. (№№ 5, 32, 98, 125), останні припадають на XVI в. На 28 таблицях і обкладинці представлено в штрихових рисунках прориси з 64 заставок (41 з заголовними стрічками тексту), звиш півсотні ініціалів (для П та С маємо по 15—10 варіантів) та 8 кінцівок. Поверх того, на 16 автотипних та 3 штрихових таблицях подано знімки з цілих сторінок.

Таблиці виконано чисто й чітко. Єдине, що можна їм закинути, се відсутність масштабу. Звичайно, дуже бажано б було мати в додаток до цього альбому кілька кольорових репродукцій та на наші часи се неприступна розкіш. Шкода також, що до альбому не долучено хоч коротенького опису рукописів, з котрих пороблено знімки та не подано нотаток поясняючих, якою технікою і в яких барвах виконані рисунки. Сі додатки не на багато б удорожили друк, зате помогли б орієнтуватись в виданому матеріалі й дали б уявлення про кольорові гами орнаментів. Та будемо вдячні й за те, що маємо. Вийде в світ обіцяний «Опис рукописів Національного Музею у Львові 15—16 в.в.» і вказані вище прогалини будуть заповнені. Тоді можна буде дати повну й докладну оцінку сих рукописів, зараз же обмежуємось коротенькою побіжною характеристикою новоопублікованого матеріалу.

В першу чергу треба виділити заставки рукописів № 24 та 124 тератологічного стилю. Для XVI в. вони—явний анахронізм; се культурні пережитки, донесені од XIV в., коли тератологічний стиль був пануючим в наших рукописах<sup>2)</sup>. Особливо дивно бачити таку заставку в рукопису № 124, де текст збоку й знизу замкнuto рамкою з рослинних мотивів. Виникає питання, чи не вирізана ся заставка з якогось старішого рукопису й потім вклеена в новий?

1) № 4—Мінея служебна січнева Задвірського монастира, 1579 р. № 5—євангеліє з Бонишина, поч. XVII в. № 20—єванг. з Залісся, XVI в. № 24—єванг. з Бережниць, кін. XVI в. № 32—Апостол з Рогатина, 1616 р. № 37—єванг. з Глинян, 1498 р. № 39—єванг. 1514 р. № 45—Кормча поч. XVI в. № 98—єванг. XVII в. № 124—єванг. пол. XVI в. № 125—єванг. зі Щурович, поч. XVII в. № 167—єванг. з Сернів, поч. XVI в. № 176—єванг. з Шумлян, кін. XVI в. № 182—Апостол з Порохника, поч. XVI в. № 220—Тріодь цвітна з Мечишова, пол. XVI в. № 247—єванг. з Лобізви, пол. XVI в. № 330—єванг. з Кривчі над Сяном, пол. XVI в. № 14596—Мінея служебна серпнева зі Стар. Самбора, пол. XVI в. № 14965—єванг. з Корманич, 1596 р. № 15491—єванг. з Мостів Вел., кін. XVI в. № 16316—єванг. з Цегулі, пол. XVI в. № 20142—Мінея жовтнева, пол. XVI в. № 20144—Мінея січнева, кін. XVI в.

2) О. Титовъ. Очерки по истории русскаго книгописанія и книгопечатанія. «Искусство» (київське), 1910 р., стор. 147.



Другу найбільш численну групу складають рукописи з орнаментом так званого геометричного стилю—плетениці (круги пересічені та простолінійні, мотиви з ремінців в чотириохкутних рямках), характерні для рукописів XV та початку XVI в.в.<sup>1)</sup>

В третю групу входять рукописи переважно з другої половини XVI в. та початку XVII в. уже з пишно розвитими обрамленнями з рослинних мотивів (але в заставках, все ще повторюючих плетениці). Придивляючись до орнаментики рукописів другої групи, ми ясно бачимо, що зразки, котрим наслідували майстри другої половини XVI в., були відомі ілюмінаторам рукописів і першої половини того ж віку. Ріжниця між ними в тому, що останні кріпко ще держались за старі зразки і лиш потроху й неміло вводили в свої композиції рослинні мотиви, тоді як перші, навпаки—дають перевагу рослинним елементам, а за геометричні держаться лише по традиції. Ясні, спокійно-урівноважені й замкнуті в собі побудовання орнаменту першої половини XVI в. змінюються рухливо-динамічними композиціями в другій половині. Ця еволюція стилю чудесно простежується на рукописах Львівського Музею. В рукопису ч. 20 заставки—чисто геометричного стилю; рукописи ч. 37, 39 і др. показують нам заставки, в котрих на периферії кругів виростає сила моргульок; в заставках рукопису ч. 32 замість сих моргульок бачимо вже в одних маленькі вузенькі листочки, в других сі листочки стають більшеними й зазубреними з одного боку; в ініціалах того ж таки рукопису сі зазубрені листочки починають виростати, а в кінцівках рукоп. ч. 45 вони остільки розвиті, що ми без труда вбачаємо в них «акантовий» листок—неодмінний елемент в орнаменті рукописів чисто рослинного характеру.

Дуже цікава й третя група рукописів з рослинною орнаментикою. Проф. О. С. Грузинський, підшукуючи паралелі до орнаменту Пересопницького еванг., вказує між иншим на еванг. Київ-Печерської лаври, 1538 р. зазначаючи, що орнамент останнього має швидче готичкий характер, ніж ренесансовий<sup>2)</sup>. В зносі до останніх слів проф. Грузинський робить вказівку на Лоренца («Орнаментъ всѣхъ стилей и народовъ»). Коли він тут мав на увазі рис. 6 табл. 48<sup>3)</sup>, то орнамент 1-го листа еванг. Луки рукопису ч. 176 Львівського Музею повинен бути близьким до орнаменту еванг. Київ-Печерськ. лаври. Так се чи ні, прикраси рукоп. ч. 176 дуже близькі—і по загальному характеру і по елементах—до зразка готичького орнаменту, поданого Лоренцом. Отже, маємо вказівку на готичькі впливи і не одинокі: рукопис ч. 167, його орнаментика носить той же характер, що й рукопис ч. 176. Крім того, орнамент рукоп. ч. 167 і по загальному характеру, і по композиційній схемі, і по мотивах дуже близький також і до прикрас Волковиського еванг.<sup>4)</sup> Ціком відмінного характеру орнаментация рукопису ч. 15491. Коли підшукувати їй паралель, то такою будуть оздобы Болгарського еванг. XVI в. з Севклієва<sup>5)</sup>.

Рукописи ч. 330 та 13778—кінця 1-ї полов. XVI в. та ч. 14965—кінця XVI в. дуже близько стоять по своїй орнаментики до Пересопницького еванг. та Загоровського апостола й свідчать про італійські, а, може, почасти й німецькі (через друковані книжки) доби рене-

1) Ibidem, стор. 148. Слід зазначити, що зустрічаються вони і в рукописах XIV в., коли геометричний стиль починав вироблятися, і в XVII в. (наприклад, в рукоп. ч. 125 Львівського Музею), як пережиток.

2) А. С. Грузинський. Пересопницькое евангеліе, какъ памятникъ искусства эпохи возрожденія въ Южной Россіи въ XVI в. «Искусство» (київське), 1911 р., стор. 43.

3) Сам Грузинський точно не зазначає, котрий рисунок він мав на меті.

4) В. Стасовъ. Славянскій и восточный орнаментъ. С.П.Б., 1887, табл. XCII, рис. 1.

5) Стасовъ. Op. cit., табл. X, рис. 2 і 3.



сансу. В них маємо дуже добре підтвердження слів проф. Грузинського про те, що Пересопницьке еванг. зовсім не одиноким з'явище для XVI в.<sup>1)</sup> В рукопису 13778 заставки ще геометричного стилю, в рукопису ч. 14465 заставки вже немає, її заступає продовження бокової рямки. Орнамент рукопису ч. 330—легкий і тендитний, в рукопису 13778 вже пишніший, але й той і другий ближче підходять до оздоб Загорівського апост., ніж Пересопницьке еванг. В відміну від Пересопницького, де кожна сторінка має особну композицію, еванг. з Хичевич (ч. 13778) дає всюди лише варіанти все одної й тої ж схеми та й композиційно ця схема слабша за Пересопницькі та Загорівську. Орнаментальна рямка з рукопису ч. 14965 не що інше, як упрощена схема такої ж рямки круг мініятури еванг. Луки з Пересопницького рукопису.

Рукописи ч. 98 та 125—обидва XVII в.—продовжують традиції попереднього віку, але вкупі з тим вводять і нові елементи (розета, гранат, довгий, з двох боків зазубрений хвилястий листок), і відмінну—менш декоративну й більш натуралістичну трактовку мотивів, і більш вільну композицію. В рукопису ч. 125 ще збереглися заставки-плетениці хоч і сильно змодифіковані, в рукопису ж ч. 98 їх немає, вони заступаються тут продовженням орнаментальної бокової рямки з символами євангелістів (віл, орел), вкомпонованими в орнаментальні мотиви. Деталь—не позбавлена значіння. Річ в тому, що в XVII в. мініятура швидко вироджується й вимірає: її убиває гравюра. І тут ми бачимо початок цього процесу—портретів євангелістів, при котрих звичайно містились і їх символи (див. Пересопн. рукоп.), тут вже немає, зостають лише символи, перенесені на місце заставки й задоволені орнаментом. Ясно, що тут їм не місце й вони скоро зовсім зникають.

Надзвичайно багато дає альбом Львівського Музею також для історії мініятури XVI в. Досі, коли не помиляємось, не було видано (за виключенням Пересопницьких) ні одної мініятури цього віку. Тут же їх маємо цілих дев'ять<sup>2)</sup>. З числа сих 9 мініатур одна—єв. Іван з рукоп. ч. 12952—в круглій рямці, по стилю й іконографії цілком відмінна від останніх і належить вже XVII в.<sup>3)</sup> Останні вісім взято з чотирьох манускриптів.

Мініятури рукоп. з Хичевич (єв. Марко, Лука та Іван) дуже близькі по стилю до Пересопницьких, але єсть між ними й різниця так в іконографії, як і в манері. В Хичевичевському єв. немає символів євангелістів. Фігури євангелістів тут більш спокійні; немає в них тої експансивності й екзальтованості, як в фігурах пересопницьких, одяг лежить на них спокійно й не в'ється. У майстра пересопницьких мініатур більш ясності й урівноваженості в композиції й він більш здержаний в користуванні «архітектурою». Хичевичеський же мініатюрист не виносить порожнього місця, а се веде до того, що маленькі фігурки євангелістів губляться в аксесуарах. За фігурою євангеліста бачимо пишний архітектурний стафаж: стіна міста, за стіною—будинки, між будинками перекинута поволоки; на стіні й на будинках без числа всяких оздоб, вільні од архітектури шматочки «неба» заповнено написами й розводами орнаменту, «земля» заросла травою. Всі лінії й площини скачуть зштовхуються, ламаються, пересікаються й, не дивлячись на те, що самі фігури спокійні, мініятура в цілому дуже неспокійна й ростріпана.

<sup>1)</sup> Грузинський. *Op. cit.*, стор. 43. Численні докази справедливості сих слів дають і рукописи б. Волинського Древнєхранилища, та вони ще ждуть своїх видавців і дослідувачів.

<sup>2)</sup> Не знати, чи збереглися мініятури з XVI в. ще де-небудь, крім Галичини. В Волинському древнєхранилищі була колись 1 мініятура в Дерманському єв. 1507 р. (єв. Марко), нині її в цьому рукопису немає, зберігся лише знімок з неї, зроблений проф. А. Праховим.

<sup>3)</sup> Таких же євангелістів знаходимо в Троянівському єв. б. Волинськ. древнєхранилищі.



Цілком інше враження справляють мініатюри рукописів ч. 330, 167 та 14965. В них центр уваги майстра лежить на самих фігурах, виконаних в широкій манері. Монументальні фігури євангелістів заповняють значну частину площі мініатюри, а на стафаж і місця їм уваги віддається, порівнюючи з хивевичевськ. рукописом, дуже мало. Специфічних для 2 полов. XVI в. рис. тут не багато, в них ще з повною силою й свіжістю—принаймні в де-котрих—живуть хороші традиції строгого іконописання старших поколінь. По-за тим показують вони майстерство двох пошибів, двох манер. Мініатюриста рукопису ч. 330 (єв. Лука? та Іван) можна охарактеризувати, як каліграфа, його портрети чітко й певною рукою нарисовані. Навпаки майстер рукопису ч. 14965 (єв. Марко та Іван) типовий живописець, свої фігури він ліпить за допомогою зіставлених і модельованих плям барв, а втім живописець він су оватий—світа й тіні на лицах різко відмежовані й модельовані дуже слабо. Євангеліста Марка з рукопису ч. 167 виконано в подвійній манері—лице виліплено, доличне зроблено графічно. Зрештою, опубліковані манускрипти ясно доводять, що не тільки орнаментика, а й мініатюра в XVI в. визначається високими мистецькими прикметами й заслуговує на серйозну увагу.

Манускрипти, опубліковані в альбомі Львівського Музею, дають дуже цікавий і надзвичайно цінний матеріал для розуміння сутности й процесів, що відбувалися в українському мистецтві XVI віку. Процеси ці для історика українського мистецтва дуже цікаві і ось чому! XVI в.—переломова доба в історії української культури. Се час, коли стара культура в своїм занепаді докочується до останнього щабля. З другого боку, се епоха, коли на історичну арену виходять, як актуальні чинники, нові свіжі сили—міщанство й козащина, котрі й підготували велике посполите рушення полов. XVII в., а вкупі з тим—як вислов своєї творчої потужности,—блискучий росквіт нової культури <sup>1)</sup>. Стара культура (школи, освіта, мистецтво й письменство) витворювалась під впливом і на основі східно-православних культурних традицій, була вона суторелігійною по характеру й цілком належала церкві. Під польським пануванням церква не тільки позбавляється державної підтримки, як то було раніш, а стає об'єктом найрішучіших репресій з боку уряду. Мета сих репресій—окатоличення й денаціоналізація вищих верств суспільности та обезправлення й закріпощення низів. Перед в боротьбі з сим наступом ведуть світські елементи—рештки неденаціоналізованої шляхти на чолі з православними магнатами <sup>2)</sup> та міщанство, котре знайшло міцну піддержку в козацькому русі. З кінцем XVI в. магнатство й шляхта майже цілковито денаціоналізуються й єдиними оборонцями остаються братства міщанські та козаки.

Сі світські елементи й заклали підмурок нової світської української культури. Провідники братського руху зрозуміли, що з натиском колонізаторів-католиків, озброєних здобутками дужої культури латинського заходу й маючих в своєму розпорядженню державний апарат, можна успішно боротись лише тою ж зброєю, котру мав в руках противник—міцною громадською організацією та доброю освітою. Тому братчики, по-перше—реформують корпорацію, подруге—входять в жваві й тісні звязки з православним сходом—Грецією, Атосом, Болгарією, Сербією, Волощиною—звідки добувають книжки, учених, учителів і по-третє—в своїх школах поруч з грецькою та церковно-слов'ян. літературою вводять штудіювання латини, а також посилають молодь в науку в західні університети. До богословських наук в братських школах додають світські. Поволі в літературний вжиток входить народня мова. В наслідок сих

1) Центри культурного руху в XVI в.: Вільна, пізніш—Острого, Слуцьк, Заблудів на Волині та Львів, Перемишль в Галичині, всі—в західній Україні. В XVII в. центр переноситься на Придніпрянщину, в Київ.

2) Острожські з їх кружком, школою та друкарнею, Ходкевич, Ю. Слуцький й инш.



заходів з'являється багата й дужа література та витворюються нові форми мистецтва. Проти народної мови, світських наук та знайомства з латиною, правда, роздалися досить сильні протести оборонців консервативного византийсько-руського аскетизму (Вишенський) та ці протести не могли вплинути на хід подій та розвиток форм нової культури. Слід одмітити, що й ся течія одбилась в пам'ятках мистецтва; притухші було старі «византийські» традиції ще раз спалахнули яскравим хоч і коротким блиском з тим, щоб уже більш не воскресати.

Процес народження нових форм надзвичайно яскраво виявляється в пам'ятках мистецтва XVI в. <sup>1)</sup> XV в., оскільки ми його знаємо (чи, певніш, не знаємо) по росписах церков <sup>2)</sup>, визначається характерними рисами натуралістичного стилю. XVII в., судячи по пам'ятках, а також і по описах їх чужоземцями-подорожниками (Алепський і др.),—доба повного розквіту класичного стилю, доба встановлення канонів пропорцій в будівництві й вироблення канону краси в живописі та постановки й розрішення проблеми руху у всіх видах мистецької творчості. В другій половині XVII в. мистецтво (кам'яні будівлі та пам'ятки т. з. прикладного мистецтва) вступають в фазу ілюзійного стилю, починається «барокова» доба <sup>3)</sup>. З логичних міркувань трудно припустити, щоб вироблення класичного стилю могло обмежитись якимись 50 роками, а знайомство з пам'ятками XVI в. переконує, що зародження його й перші кроки треба одсунути принаймні до середини XVI в.

Вже одмічено, що на пам'ятках наших XVI в. помітні сильні впливи італійського ренесансу <sup>4)</sup>. Пояснюють їх, звичайно, напливом майстрів чужоземців в Польщу й на Україну в зв'язку з приїздом до Польщі королеви Бони Сфорца. Такі пояснення, правду кажучи, нічого не пояснюють, бо не торкаються глибоко лежачих причин сього з'явища. У істориків словесної мистецької творчості теорія запозичень, як пояснення всіх фактів еволюції форм, вже давненько загубила кредит і лишень у істориків мистецтва вона чомусь ще й досі в пошані. Вже півсотню літ тому назад Потебня доводив, що позичка—творчий акт, бо не всяк і не все може позичити, а лиш той, лиш там і лиш тоді, коли з'являється в сьому потреба. Чому ж українське мистецтво, що досі живилося й надалі не переставало житись соками східних культур, круто міняє фронт і підпадає західнім впливам—чужим досі й ворожим? Чому ці впливи починаються саме в XVI в.? Лише тому, що XVI в.—доба великого соціального руху. Ломка старого веде за собою створення нового світогляду; вкупі з тим йде шукання нових форм мистецтва, як виразника ідеології тих нових соціальних верств та нового економічного укладу. Доки новий світогляд перебуває в стадії формування, створити самотужки відповідні нові мистецькі форми він не в силі і тому мусить шукати й брати їх там, де аналогічний процес раніш встиг утворити хоч наблизько задовольняючі форми. Запозичення в українському мистецтві XVI в. не були рабськими копіями, в них ми бачимо перетворення й пристосовання

<sup>1)</sup> На жаль, пам'яток XVI в. збереглося дуже мало (хоч значно більш, ніж з XV, не кажучи вже про XIII-XIV в. в.), до того ще вони не опубліковані й науково не опрацьовані. Не хочемо сим сказати, що інші віки в історії нашого мистецтва освітлені задовольняюче, але на XVII-XVIII в. в. та на князівську добу припадає все ж таки більше число наукових праць. Віки XIII-XVI поки-що-порожнє місце в історії нашого мистецтва.

<sup>2)</sup> Ягайлонівська каплиця в Кракові, Сандомирські фрески.

<sup>3)</sup> В деревляному будівництві та живописі реалістичні традиції тримаються кріпко ще довго, в пережитках і одголосках до самого к. XVIII в.

<sup>4)</sup> В будівництві: Львівські братські церкви, дзвіниці та каплиця біля дзвіниці, дім Корнякта у Львові; «дім Острожських» у Ярославі, Острожський замок і т. д. В скульптурі—надгробок Острожського й ряд інших в Лаврській церкві у Києві. В орнаментиці рукописів—Пересопницька єв., Загоровськ. апостол і перелічені вище рукописи Львівського Музею.



до власних потреб чужих мотивів і сполучення зі своїми старими<sup>1)</sup>. По мірі оформлення світогляду викристалізуються й мистецькі форми; запозичення слабнуть, створюється свій власний новий стиль, остільки дужий, що в XVII й початку XVIII в. підпорядкував собі ряд мистецьких галузів великоруського мистецтва.

С. Таранушенко.

**Летопись Революции.** Журнал Всеукр. Ком. по изуч. ист. Окт. револ. и К. П. (б) У. № 4. Госиздат Украины. 1923 р.

Кілька тижнів тому вийшло 4 число «Летописи Революции», за редакцією М. Равіча-Черкаського. Як і попередні числа, це число містить досить багато цінного й цікавого матеріалу. У першому відділі, відділі статтів, треба виділити статтю Олекс. Гамбарова «Очерки по истор. революц. движ. в Луганске». Як зазначив автор, ця робота не є закінчена історія, але тільки спроба зібрати той матеріал, що вже є, «матеріал, що складається з низки історичних заміток та справок, що є в сучасній літературі, зібраних почасти Луганських, а почасти Донбасівських прокламацій, а також усних та писаних спогадів старих партійних робітників». Хоч автор і називав свою роботу тільки спробою, але треба сказати, що це спроба щаслива. Автор, що подає нарис револ. руху в Луганську з 1901—1921 р. (у цьому числі події доведено до 1917 р.) перш всього, як це й слід було зробити, дає коротку характеристику промислового стану Донбасу до кінця XIX віку та короткі відомості про те, як Луганськ з невеликого села став великим промисловим містом.

Далі йде опис, або вірніше нарис історії більшовицької організації в Луганську,—більшовицької, бо «Луганська організація з самого початку свого існування взяла вірний більшовицький курс та ніколи не змінювала його аж до наших днів». Коли цілком правильна та своєчасна думка про те, що зараз же потрібно збирати та складати матеріали до історії революційних рухів останніх років, бо ця історія «роскидана по безмежних ланах та лісах, містах та селах, копальнях та заводах всієї Росії та надто України», то спробу дати історію револ. руху в Луганську треба тим більше вітати, що Луганськ був весь час не звичайним тихеньким містом, але місцем, де весь час відбувалися сутички робітництва з капіталом. Тільки тоді, коли ми будемо мати отакі окремі нариси революційного руху по окремих районах України, тоді буде змога дати, написати повну докладну історію револ. руху на всій Україні. І «Лет. Револ.» дає з цього боку, крім статті Гамбарова, багато інших не менш цінних статтів та заміток. Друга стаття в «Очерк из ист. соц.-демокр. движения в Киеве» (це продовження статті, надрукованої в попередньому ч. «Лет. Рев.») В Манілова. Автор використовує у великій мірі роботи Акімова-Махновця, Ейдельмана, що торкаються революц. руху 90 років минулого століття, але перевіряє їхні висновки та робить додатки на підставі матеріалів жандарського управління, що переходять тепер в істор.-револ. архів Київщини. У революційному виру загинуло багато матеріалів. У тих, хто складав прокламації та поширював їх, не було часто змоги складати архіви, це за них робили жандарі, що кожний відібраний папір старанно переховували і цим прислужилися теперішнім дослідувачам історії революційного руху, як от і т. Манілову, що де-які прокламації до київських робітників 96—97 років бере тільки з справ прокурора Київськ. Судебної Палати то-що. У своєму описі т. Манілов найбільше спиняється на робітничих гуртках 1897—98 р.р. і тут, як і скрізь, матеріали історико-револ. архіву оживляють його роботу.

Стаття г. Новополіпа «В мире предательства»—це малюнки Катеринославських провокаторів, малюнки живі, образні. Автор користується

<sup>1)</sup> Досить вказати хоч би на три бані над каплицею Трьох Святих при братській ц. у Львові та на рукописи XVI в.



матеріалами Катерин. охр. від. Стаття дуже легко написана, і серед двох ґрунтовних статтів Манілова та Гамбарова вона тим більше до місця, що дає, коли так можна сказати, читачеві змогу спочиннути трохи.

Другий відділ «Лет. Рев.»—це спогади. Маємо тут спогади А. Смірнова про Брянські заводи в 80—90 роках,—прості, звичайні, побутові малюнки життя робітників, їхніх заколотів, коротка замітка про 1-й соц-демокр. гурток в Катеринославі—само життя; далі йдуть спогади про організацію повстання проти гетьмана—невелика замітка І. Капуловського. Закінчується в цьому числі «Заднепровье»—стаття А. Суханова, що докладно малює початок революції, боротьбу за Катеринослав з гайдамаками, організацію Червоної гвардії—стаття цікава й цінна тим, що тут ми теж маємо нарис революційного руху в великому прикатеринославському робітничому районі, нарис, написаний учасником подій, учасником, що відіграв поважну роль в подіях.

Далі йдуть спогади П. Казимірчука про революційний рух в Горлово-Щербинівському районі Донбасу—невелика замітка й події викладено в хронологичному порядку. Цікава стаття «Первый десант на берегах Крыма» Куліша.

У відділі—«Герої та жертви революції» спогади про т. Михайла (Рафаїла Чорного), що загинув у Харкові, розстріляний денікінцями.

У відділі матер. та документів маємо: «Записку о результатах дознания Л. Николаев, Л. Штесселя та Е. Сысоевой» та замітку про укр. револ. партії в Галичині (взяту з збірки охорон. від. за 1903 р.)—обидві ці замітки подав т. Равіч. Подано тут також «Дело Харьк. С.-Д. Рабоч. Союза Ремесленников», складено на підставі матер. «Центр. Архива Революції». Нарешті, маємо багату збірку першотравневих прокламацій, складених т. Гамбаровим.

У відділі «Вокруг Истпарта» маємо відомості про роботу Истпарта, про Всерос. нараду істпартів. В цілому треба визнати це число «Лет. Революції» цікавим та цінним, де може знайти для себе поживу й фаховець-історик револ. руху і широкі маси читачів.

М. Г.

Географія Української Соціалістичної Радянської Республіки. За В. В. Кистяковським та іншими в порядкував М. Любарський, Держ. Видан. України, ст. 1—120,8<sup>0</sup>+1 карта. Київ, 1923 р.

Як це не дивно, українська трудова школа до останнього часу не мала підручника по географії України. Макулатурні книжечки Хомика та інших, видані «Вернигорою», невдалі й нічого не варті, як з боку змісту, так і з боку методології,—спроби В. Геріновича та М. і Д. Сумцових, безумовно, не могли задовольнити шкільних потреб.

Єдиним підручником, яким могла користуватися семирічна школа Соцвиху, був «Нарис географії України» В. В. Кистяковського. Але й ця остання книжка мала багато хиб і недоладностей і користувалися єю лише тому, що не було кращої. Найголовнішою хибою книжки був безсистемний виклад матеріалу, описовий застарілий метод і непристосовання географічних назв до нових адміністративно-територіальних меж.

І як тепер часто кравці стару одіж перелицьовують на нову, додавши де-яких обрізків на підшивку то-що, так і М. Любарський ґрунтовно переробив незадовольняючий підручник В. В. Кистяковського, додавши де-що з інших авторів.

Треба сказати, що перероблено підручник В. В. Кистяковського досить добре. Упорядчик додержувався плану Головоцвиху в галузі географії, переробив скрізь зміст в зв'язку з новим адміністративним поділом УСРР, додав відомості про державний лад та владу УСРР, народню освіту, більше звернув уваги на господарство України й на соціально-економічні основи життя й культури. Змінено й перероблено, відповідно змісту, також картограми, діаграми й карту.



Спочатку в книзі йде загальний огляд природи й населення України, далі розглядається в загальних рисах господарство України, як одноцільного економічного району й, нарешті, оглядається Україна по природних країнах. Окремі райони, на які поділяє Україну М. Любарський за В. Кистяковським, такі: Правобережжя, Лівобережжя, Слобожанщина, Степ і Гірсько-заводський край.

Згідно з тими висновками, які дають нам численні праці останніх років в галузі районування України, краще було б, більше спинившись на характеристиці України, як досить могутньої, одноцільної національно-політично-економічної одиниці, що увиходить в склад ССРР, відзначити такі краєві великі райони: 1) Правобережний лісостеп з Поліссям (Київ), 2) Лівобережний лісостеп (Харків), 3) Гірничо-заводський степовий край (Катеринослав), 4) Степ і побережжя Чорного моря (Одеса).

Київ, Харків, Одеса й Катеринослав—це ті великі економічно-політично-культурні осередки, тяжінням до яких зумовлюється розподіл території УСРР на великі краєві райони.

Питання, чи варто в підручнику географії надавати досить повну схему народньої освіти на Україні?

Хоч книжку перероблено й добре, але не усунуто одної великої хиби, через яку приходиться сказати, що й зараз ще трудова школа не має підручника по географії України. Україна, по М. Любарському, це якийсь ізольований острів, населення якого зовсім не має жадних звязків з Всесвітом. Отже, перш за все треба було освітити політично-економічно-культурне становище України в звязку і в порівнанні з іншими республіками ССРР та головнішими державами Всесвіту, а далі згадати й про тих українців, що живуть в межах Польщі, Румунії, в Америці, РСФРР і т. д., порівняти їхнє життя з життям Радянської України.

Не треба забувати, що коли В. В. Кистяковський писав свою «Географію України», остання викладалася лише як напівобов'язковий курс серед інших дисциплін «Україноведения», тоді як паралельно цьому в школах викладалася географія Росії, де між іншим освітлювалася Україна, як складова частина Росії. Отже, в підручнику В. В. Кистяковського, а також і в переробці М. Любарського немає підходу до України, як до окремої держави, що могутньою одиницею впливається в ССРР.

Щира наша порада М. Любарському, коли він удруге буде видавати «Географію України», написати її заново, оперуючи новими думками й новим матеріалом, цілком відкинувши Геріновича й, особливо, Кистяковського, бо, не дивлячись на всі старання упорядчика, від багатьох сторінок ще «веє старинушкою» В. В. Кистяковського й бракує багатьох нових свіжих відомостей, бракує нового сучасного підходу до справи.

**К. Дубняк.**

**Ів. Каманін та Ол. Вітвицька.** Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1566—1651). Збірник істор.-філолог. від. Укр. Акад. Наук. № 1.

Допоможні науки до вивчення історії України до цього часу ще є та цілина, яку орати доведеться не одному поколінню дослідувачів, тому кожному нову серйозну працю в галузі чи то сфрагістики, чи нумізматики, чи дипломатики треба щиро вітати, як новий, хоч би невеликий, крок вперед. Нова книжка, видана Укр. Акад. Наук, назву якої зазначено вище, заповнює прогалину в нашій науці. Коли ми маємо де-які альбоми та праці в галузі філігранографії закордоном (як от 4 томи «Les filigranes» Briquet), коли є де-які роботи в цій справі і в російській науці (роботи Тромоніна, Ліхачова Н. та инш)—, то в українській науці це перший альбом філігранів, перша така робота. Вступ чи то передмова до книжки



написана проф. С. Масловим (на двох мовах: російській та українській). І з нього ми довідуємося, що цей альбом є наслідком 20-річної праці двох архівних робітників: І. Каманіна, ім'я якого відоме кожному робітникові в галузі вивчення історії України, та О. Вітвицької, що з 1896 р. під керівництвом І. Каманіна складала цей альбом. Філіграні подано з документів XVI та XVII в., більшість з них гербові емблеми різних шляхетських родів; це вказує, що папір вироблявся на папірнях (паперових млинах), що належали польській шляхті. На жаль, завчасна смерть І. М. Каманіна, як зазначає проф. С. Маслов, не дала йому змоги дати ще й розвідку, присвячену філігранографії українських документів. В особі І. М. Каманіна у могилу зійшов фахівець, якого заступити дуже важко, бо подібних до його фахівців, що любили б та знали так свою справу, як він, є дуже мало. Треба тільки зазначити, що приємне вже й те, що видрукували цей альбом, що таким чином зроблено крок вперед в філігранографії українських документів. Книжка видана чепурно. На жаль, побачити її в Харкові, хоч би у відповідних наукових установах, досить важко, бо, мабуть, коли не один то два примірники, як що не помиляюсь, є на весь Харків.

М. Г.

**Проф. Ю. В. Готьє.** Развитие техники и первобытные времена. И-во «Русский Книжник». М. 1923. 80. 58 стр., 14 рис.

Невеличка книжка Ю. В. Готьє з серії «Библиотека Народного Университета» не зовсім відповідає своїй назві і цікавій темі, що останніми часами притягає до себе значну увагу й викликала появлення таких поважних німецьких робіт: C u n o v. Die Technik in der Urzeit; F e l d h a u s. Die Technik der Vorzeit, der geschichtlichen Zeit und der Naturvölker. Автор не виконав свого завдання дати начерк розвитку техніки. Він подекуди дає картину загального розвитку матеріальної культури, картину не зовсім повну й яскраву, із значною перевагою відомостей з історії поширення культурних завоювань, з палеантропології (часто-густо доволі непевних), з духовної культури, мистецтва—загалом з питань, що не стосуються до розвитку техніки.

Більше того, автор цілком заперечує основну ідею значіння переймання («преемственности») в матеріальній культурі й разом у техніці, в загальному ході розвитку людства й має нахил накидати мало не кожне нове придбання техніки якомусь новому племені, новій расі.

В книжці не бачимо зовсім цілокупних картин розвитку окремих галузів матеріальної культури, окремих галузів техніки-гірництва, будівництва, рухівництва, ганчарства, ткацтва, що, здавалося б, найбільше задовольняли завдання; автор, навпаки, бере, поступ культури в цілому й лише іноді намагається виділити матеріальні або технічні фактори поступу.

І це вдається авторові кепсько, бо він замало використовує матеріал. Так уся частина, присвячена камінному вікові, дає зовсім невірну картину техніки обробки каменя. Автор зовсім не розуміє, чому кремень є улюбленим матеріалом одбивних знарядь, гадаючи, що чоловік «искал пород мягких, которые бы легче повиновались его младенческой руке». Автор зовсім не уявляє собі й способів обробки кременя, якого він уважає за «один из видов известкового камня» (!). Він гадає, що, «подвергая кремень действию огня», можна здобути знаряддя (?). (!)

«Кремень добывался из ям (?) или же из обнаженных горных месторождений. (?) Его разламывали на куски, пользуясь огнем (!)...» і т. д. «Кремень чрезвычайно удобен тем, что осколки его при отламывании приобретают разнообразные (!) и богатые (?) формы». Цих уривків буде досить, щоб переконатися в тому, що техніка обробки кременя зовсім невідомо авторові книжки про розвиток техніки.



Значіння шліфованих знарядь також лишається неясним, автор зазначає лише, що «смысл шлифовки не только во внешней красоте предметов, но в возможности придать орудиям более тонкие (нащо?) формы», а головне—«в умении при помощи просверленных дыр приспособить накалинные орудия к гораздо более широким (яким?) целям» (25). Звичайно, такі загальні місця нічого читачеві не пояснюють.

Та й саме свердлення каміння—один з небогатих випадків, коли автор пише про техніку,—змальовано надто схематично: «берут заостренную палку и немного крупного песка. При вращении палки песок, смоченный водой, постепенно образует путем трения ямку в камне. Продолжая вращать, углубляют ямку и постепенно обращают ее в дыру»... Ось і вся техніка.

Поділ, що вживаються до виробу полірованих знарядь, автор не зазначає, указуючи лише найрідші породи.

Кажучи за кераміку, автор зовсім не згадує про утилітарну теорію орнаментики, вважає першим орнаментом мотузок (28), далі «пунктир», кружальця, смужки. Автор ані словом не згадує про техніку виробу посудів,—така вдячна й широка тема,—про техніку накреслення оцих саме кружалець або «пунктира».

Що ж торкається бронзи, то й тут надто схематично зазначається що «вместо того, чтобы долгим и упорным трудом обивать и шлифовать камень, люди, наполняя готовые формы жидким металлом, получили результаты...» (44).

Оці рядки можуть викликати непорозуміння. Перевага металичного знаряддя перед кам'яним, зрозуміло, не в легкості виробу. Кремінне, приміром, знаряддя—продукт дуже високої досконалості,—високої техніки, та зовсім не результат довгої та впертої праці. Для виготовлення бронзового знаряддя треба, по-перше, добути матеріал, щоб «наполнять готовые формы». Та й саме лиття? Це ж зовсім не така легка операція.

В книжці багато значних помилок. Автор гадає, що спочатку було винайдено можливість «лить железо» (стор. 6); бронзу йменує металом (7), каже, що кам'яними знаряддями «долбят камень» (12)—нащо?

Рубило автор плутає з *socpe-de-poing* (12, 16), а під цією назвою умищає найрізноманітніші, до того й зовсім не відповідні форми. Запевняє автор, що «кости третичных животных с правильными нарезками ...принято обычно называть эолитами» (14). Автор каже, що «стрелы надевали на деревянные древки и бросали рукою, как дротики» (стор. 20). Чому ж це стріли, коли кидають їх рукою? Одначе, автор і про сагайдак зовсім не згадує.

Доба Мустье систематично йменується «Мутье». Ледве чи можна так певно оповідати про «символы власти для племенных начальников и жрецов» в палеоліті (21), називати кроманьонську расу «физически прекрасной», запевняти, що в палеоліті «колдуны-заклинатели (!), кудесники (?) удалялись для совершения своих обрядов в самые дальние уголки пещер, допуская туда вместе с собою только посвященных».

Геологічні відомості й термінологія автора незвичайні. «Каждая эпоха оставляет в качестве следа пласт, толщина которого соответствует продолжительности ее». Розрізняються «каменные и павельные породы» (11), згадується про «камень, очень похожий на бирюзу, которому в археологии усвоили название «калланс». І ще багато подібних недоречностей.

Читаючи такі книжки, мимоволі запитуєш себе: чому поважна науково-популярна література, що стоїть на ґрунті науки для широких мас, хоч би й у найприступнішій формі, цілковито заступлена скороспілими книжечками, щерть повними помилок й прогріхів?

Проф. О. Федоровський.



**Іваниця Гр., Чепіга Я., Якубський Б.** Шляхом життя. Читанка для старших (6–7) груп трудової школи, робфаків, шкіл для дорослих і т. інш. Науково-Педагогічний Комітет Головсоцвиху Наркомосвіти УСРР ухвалив уживати в установах соціального виховання, як підручник. «Книгоспівка». Київ, 1923. Стор. 256.

**М. Ю. Панченко.** До перемоги. Революційна читанка-декламатор. Центральним Методологічним Комітетом Народного Комісаріату Освіти УСРР рекомендується для робітничої та селянської молоді, дітей старшого віку, шкільних бібліотек, клубів, гуртків, просвіт. Державне Видавництво України. 1923. Стор. 336.

Обидві ці книзі становлять, безперечно, дуже коштовний здобуток для тих установ, що їх згадують у своїх ухвалах і рекомендаціях Наук.-Пед. Ком. Головсоцвиху і Центр. Метод. Ком. Наркомосу. Обидві ці книзі спричиняються до систематичного знищення тієї майже торичелієвої порожнечі, що про ню говорять в різні способи в різних передмовах, промовах і т. інш. різні автори та упорядники: «почувається гостра потреба в українському матеріалі для читання», «немає виданих творів українських письменників...чи хоч зрадагованих спеціально для шкіл різного типу збірників вибраних творів» і т. інш.—І от виходить «Шляхом життя», «До перемоги», виходять інші «повні видання» й «вибрані твори», виходять організовано, з ухвали певних авторитетних установ, і зникає поволі «гострота потреби», зменшується діапазон отого безпорадного «немає»...

Треба дати пройняту новим настроєм хрестоматію-підручник, треба скласти революційну читанку-декламатор, і намагаються задовольнити ці вимоги три відомих автори, наприклад, і менше відомий М. Ю. Панченко; намагаються, як можуть, і дають, скільки можуть!.. Отут, на нашу думку, й полягає найголовніша вартість і значіння всіляких «перших кроків» на шляхах, не зовсім ще уторованих. А минуть роки, і без помилок перших спроб вийдуть нові книжки й по хитких слідах перших і других пропагаторів підуть твердішою ходою лави третіх, четвертих і дальших наступників їхніх.

Отже, мабуть, кожній з нас перебуває в становищі упорядників згаданих вище двох книжок. І коли говорити правду, то ми зараз можемо лише порівнювати якісь явища однакового порядку, а мало можемо сказати чогось певного, бездоганно-й конкретно-доцільного...

Справа не в тих дрібних чи навіть великих формальних помилках, що їх можна було б і знайти у кожній із згаданих читанок, справа й не в тому, що три відомих і один менше відомий упорядник не виявляють повного знання академічного правопису!.. Сила в тому, що всі вони четверо руйнують старий, засмоктано-міщанський зміст книжки певного призначення, натомість намагаються дати нашу, робітничо-селянську тенденцію, роблять з усього попереднього й сучасного літературного «майна» такий екстракт, що сприяє вихованню суспільства в новому класовому напрямку.

По-при всьому цьому наша більша симпатія—на боці «читанки-декламатора» («декламатор» тут зовсім зайвий; краще просто—«читанка») М. Ю. Панченка. Коли чого в ній бракує, так це—прози письменників-небіжчиків, а решту різноманітних моментів мало відомий упорядник репрезентував далеко краще й сміліше, ніж відомих три автори. Прорвавши етнографічні межі «України», що з неї починається кожний розділ читанки «Шляхом життя», використавши продукт революційно-протестанського натхнення не тільки колишніх і сьогоднішніх поетів «із дорослих», а навіть творчість «молодих весняних квітів» (вірш А. Т. 14 років, М. Вареника 15 р., Т. Карпової 14 р., Є. Григорієва 11 р.), т. Панченко відбив геть буйніше, ніж «Шляхом життя», і робітниче життя загалом, ситуацію недавньої й сьогоднішньої хвилі. Тому здається нам,



що книжка т. Панченка, хоч і не претендує сама на роль підручника, більше проти «Шляхом життя» має шансів на вжиток в установах, наприклад, соціального виховання, бо дає ширший простір, що до вибору матеріялу, що до розуміння сучасного менту, бо зміст читанки «Шляхом життя», ми сказали б, цілком розбризкується в аналогічних розділах «декламатора» т. Панченка.

І ще: «Шляхом життя» подекуди справляє вражіння якоїсь скутості чи напруженості, чи недоговореності, відбиває якісь н'юансові лишки колишньої безрозмахності «преподавателя» гімназії або якої-небудь учительської семінарії... Таке вражіння! Нічого такого в нас не викликає читанка т. Панченка, і малюнок червоного велетня (на першій сторінці обгортки), що в рішучому огневому пориві розвіває темряву ночі, як найкраще характеризує зміст, напрямок і тенденцію збірника «До перемоги»!

Кінець-кінцем: коли б хтось спроможний спитав нас, яку з двох розглянутих нами книжок йому слід би мати, ми порадили б: візьми обидві. А коли б хтось (учитель, учень чи просто читач) з якихсь причин вагався між «Шляхом життя» й «До перемоги», ми сказали-б без вагання: бери «До перемоги»!

М. Сулима.

**Олена Курило.** Уваги до сучасної української літературної мови. ВУАН, Філологічна секція), Друге видання. «Книгоспілка» Київ. 1923.

Вже перше видання «Уваг» було для українського друкованого слова мало не таким з'явищем, що німці називають «еросchemachend». Вистигле почуття протесту проти зіпсутої української мови де-яких книжок, найбільше перекладових, знайшло свого представника в цій книжці. Роля її була не абияка—можна, приміром, сміливо сказати, що мало не кожний шкільний учитель тепер свідомий того, який злучник крадій: що, чи котрий і т. п. З виходом другого видання книги час, отже, спробувати схарактеризувати позицію автору, завдання книжки й те, наскільки воно розв'язується книжкою.

Позицію автору можна б назвати етнографічною: автор шукає критерія для правильності вислову трохи не виключно в діалектичному матеріялові, саме в наддніпрянських говірках української мови і лише зрідка посилається на авторів, до того понайбільше таких, що писали мовою, ближчою до народньої.

Але й таких письменників цитуючи автор, наприклад, закидає отаке: «у Шевченка помилково (курсив наш) сказано: «і чужому навчайтєсь»; треба «і чужого навчайтєсь». Отже, ясно, що О. Курило бере приклади з письменників постільки, поскільки вони не розходяться з мовою народньою. Це стверджує й такий, приміром, вислів автора, що закидає літературній мові, що: ... «українська літературна мова вподобала собі такі дієприкметникові форми на -чий, (в) ший»..... (нагадуємо читачеві, що активних дієприкметників ні народня, ані добра літературна українська мова не мають). Погоджуючися в суті речі з тим, що особливо що до складні народня мова раз-у-раз краще буває від літературної, ми не можемо не зазначати, що цілком послідовне переведення в дійсність примату народньої мови швидко поставить нас перед геть небажаними наслідками. Та й автор сам не додержує своєї позиції в своїй власній мові. Без ніякої навіть потреби автор уживає, приміром, замість «рівнобіжно» — «паралельно», замість родовий — «генітив», замість «орудний» — «аблятив» (за правописом академічним слід би власне аблятив»). Кажемо: без ніякої потреби, бо термін «родовий», правильно переложений з грецького «γενικός», а лат. «генітив» переложений неправильно (слід би «generalis»); так само термін «орудний» краший від терміну «аблятив» (наш «аблятив» це родовий!),



а як уже треба було для чогось ужити латинського слова, то треба було «інструментал» і т. и...

Але й не в тому тільки річ. Складня й фразеологія вкраїнської книжки, на котру нападається О. Курило, не є, як здається авторові, «російська складня». В значній мірі (хоч не цілком) це є складня й фразеологія російської, німецької, англійської, французької... грецької й латинської книги. Справді, вираз, скажемо, такий: «несмотря на это» є з'явище не російської, а європейської фразеології. Так само: «тем не менее», «в этом отношении» й багато інших загальноєвропейських конструкцій.

Ми не хочемо цим сказати, що не можна багатьох з цих конструкцій замінити на чисто вкраїнські, ми зазначаємо тільки, що перевести таку заміну скрізь і послідовно річ цілком безнадійна та й не потрібна.

Друге видання значно доповнене проти першого. В такому вигляді книга О. Курило цілком може замінити єдиний доти добрий синтаксис української мови. Ми маємо на увазі розділ складні в праці акад. Тимченка: «Грамматика для III і IV-ої класи шкіл середніх».

Цей синтаксис добайливо й систематично використаний автором «Уваг», отже «Уваги» є зараз мабуть що найповніший і найкращий підручник української складні. Діалектологічні досліді, звичайно, ще значно збагатять складневий матеріал проти того, що є в «Увагах»: так, приміром, розділ безпідметових речень стане мабуть чи не одним з найбільших розділів української складні—в «Увагах» він ще невеличкий.

Як на академічне видання, неприємно вражає те, що часто-густо недодержано правил правопису, що видала Академія, напр., «цитати» (стор. 13), «аблятив» (скрізь), «люкатив» (скрізь), «особливости — Nom-Plur» (стор. 11, 28, 30, 54) і т. и.

М. Й.

**М. Доленго**—Блакитна жалоба.—Поезії. Збірка перша (1920) Харків 1923. Вид. «Цех Каменярів». Стор. 29+2 Litterae.—Моє письмо—Збірка третя (1922—VIII—1923). Харків 1923. «Цех Каменярів». Стор. 61+3.

Року 1922-го, в сірій обкладинці, недбало надрукована на поганому папері, промайнула, не звернувши на себе уваги, книжечка віршів М. Доленго—під невдалою назвою, з претензійним підзаголовком—«Об'єктивна лірика. Схеми й діагнози». Її одкривала анонімна передмова, що запрошувала читачів користуватися книжечкою, як антитоксиком, подивитися в її дзеркало, відсахнутись й одвернутися від поета. Поета було виставлено на показ, як свого роду вороняче опудало, навряд чи, проте, помічене воронами... За передмовою—вірші наче листки, що випали з різних книжок і випадково зшиті під одною обкладинкою. Серед них були й влучні й невдалі, в цілому можна було сказати, що автор цих віршів володіє формою, що його обличчя має сумний і сумний вираз, якого ніяк не можна сполучити з духом революційного піднесення—але ніяких інших висновків про цю особу не можна було зробити. Збірник існував, але поета Доленго не було. Таке, між іншим, нерідко трапляється й з авторами багатьох інших збірок. Поет М. Доленго виступає в українській літературі тільки оце тепер—і тільки після виданих тепер збірок «Блакитна Жалоба», «Litterae» про нього можна говорити. У світлі їх і другий збірник (що з примхи випадку побачив світ раніш від першого)—«Об'єктивна лірика» одержує певне виправдання й пояснення.

«Блакитна Жалоба»—перша книжка віршів М. Доленго і в цей час вже запізнений гість української літератури. Вірші позначено 1920-им роком, але відчуваєш їх тепер, як голос з якогось далекого берега. Це символізм, на зразок Я. Савченка (Поезії) і Д. Загула («На Грані»). Обидва



поети в свій час одержали належне революційної критики за відокремленість їхньої творчості від сучасності, за вузький індивідуалізм їхньої лірики. Перегортаючи тепер сторінки їхніх книжок, важко побачити в них «чисте мистецтво». Це не вигуки з поодиноких надхмарних верховин: це реальний лемент і стогін цілої суспільної групи, що, не заплісуючи очей на революцію і не ставлячись вороже до її ідеї, побачила в революції страшний суд і трагічно виболіла її в передчуттях і переживаннях. Звичайно, були поети, що зустріли революцію без цього тремтіння перед нею, ішли в лавах її бойців і відповіли «червоним заспівом» на перші удари рострошуючого молота. Але були й інші, що дивились з берега на потік, який що-далі ріс і здіймався: їх о оплював жах, їхнє серце стискала туга й смуток—аж поки вони не кинулись з головою в бурхливі хвилі. Чи винуваті вони в своїй тузі й в своєму тремтінні? Але хто винуватий в своїй природі? Тільки той, хто не має сили перебороти й перебудувати самого себе. Ми знаємо, що ні Д. Загулові, ні Я. Савченкові не можна закинути цього.

Як і їхні книжки, «Блакитна Жалоба»—при всій безтілесності, схематичності своїх образів не—кабінетне мудрування, а жива, тримка й документальна для свого часу книга. Її писано, певно, рівнобіжно зі збірниками згаданих поетів. Про вплив не доводиться говорити: тут не вплив, а покровність, а глибоке засвоєння поетики «схематичного символізму». Пошесть однотипних образів і формул пройшла через українську поезію 1918—19 років і, між іншим, захопила й М. Доленга. Як у Я. Савченка—і в нього «сонця жовтий птах» і як у Загула—«країна вічного ніде» (пор. «на грані вічного нічого»). Той же самий словник, ті ж самі звороти. У Доленга, молодшого поета, тонка тканина умовної символіки ще прозорчастіша, особливо тепер, як минуло вже три роки: червоне-біле, зелене-блакитне борються в його книзі, а сам він, опинившись на бойовищі, загубився на ньому й повен безпорадно-незрозумілими для нього питаннями:

Де я шукатиму поради?  
Кому в пустелі, чи з естради  
Кричатиму про кров і піт? (ст. 8)

Якій повірити брехні:  
Де поховати волю?  
Кому віддатися й мені?  
З ким витиму од болю? (22)

Поет не бачить дна у цього несамовитого Мальстрема, куди примусила його зазирнути доля. Стоїть, як «нерішена» душа в передверрї Дантового пекла: і душу цю розчахнено, і душа ця стогне: «я; білим болем оповитий, молитимусь червоним сном». Настрій витримано с початку докінця в цій книзі сумнівів і хитань; безсумнівною заслугою поета є те, що він зміг її перемоти, що до цього настрою й стилю він уже не повернеться—і не зовсім зрозуміло, нащо йому захотілося з а р а з видавати цю книгу. Можливо, для того, щоб показати, своїм читачам звідки він вийшов і як ішов перед тим, як піти шляхами третьої книги? Але це він міг би зробити й згодом: наприклад, видати повний збірник своїх творів.

За першим етапом дорога М. Доленга стає невиразною. «Об'єктивна лірика», як вже сказано—збірник віршів різних років (1919—1921), різного стилю. Книга споглядача, що звучить у мінорному тоні. Тільки де-не-де, і не зовсім виразно вихоплюється бадьорі ноти. Вони, як ми бачимо тепер—віщування нового етапу, останньої книжки—«Litterae», з якої й належить судити про поета.

Автор значно виріс з часу «Блакитної Жалоби». З своєї душі він викинув «попіл зотлілих слів»—і ті «зорі», яких він чекав, щоб воскреснути, очевидно, засяли й для нього. Віч-на-віч він підійшов до життя. В «Об'єктивній ліриці»—один з найбільш глибоких віршів—перший. «Ідуть



червоні легіони», з вікна своєї башти мрійник побачив революцію, як «янгола з батоном» побачив і «привітав» збліднілими, тремтячими устами. Зараз цей мрійник давно вже виселився з своєї башти: він у місті, серед «ліниво-мійської метушні», в степу, де невимовно ясніє блакить і «нерозгадано» зеленеє трава, на цвинтарях, де «ввічливі хрести і гречний камінь тактовно заховали гнилину», в колонній залі на агрономичному з'їзді, в Чугуїві, в Харкові, в Донбасі, біля «вугляного серця». Він—один з елементів нового побуту, нового життя, що має з сімнадцятого року пульс сто десять і т<sup>о</sup> 40. Звертаючись до днів двадцятого року він не скаже про них, як раніш («нудні, одноманітні згуки, падіння крапель—днів, ночів»): для нього тепер ці дні в ешелонах років—

Як салдати, і теж на смерть.  
Дні—цитати з «Вістей» і пророків  
Прокльонами повні вщерть...

Колишній символіст, що плутався у монотонних фарбах неповного спектру, тепер просто й чітко говорить про життя—і сучасність підказує йому образи, що не мають і сліду книжкового пилу. Стилістика книги пройнята революцією (особливо влучний в цьому відношенні вірш «Пристрасть», 52). В темах, як і раніш, багато суб'єктивного й кохання, що іноді перейнято частково через Блока («дві», 21—22: тут навіть епітет «снігова» примушує згадати автора «Незнакомки» і «Снежной Маски»), вражіння від мандрівок—але поруч з цією інтимною й типовою для часу лірикою—і такі високо-драматичні теми, як в дивній по силі й стислості речі «Слобода Терни». Її хочеться дати тут цілу:

Двох їхали: я по квітки,  
А він збирати продподаток.  
Буденний день був, та палкий,  
Блакить без білохмарних латок.  
Село звичайне: церква, піп,  
Побіля церкви є сільрада,  
Але селяне, мов окріп...  
Загаряча пішла нарада.  
Не дипломат він, військовий.  
Стріл, другий. Хтось на гвалт ударив.  
Новий червоний блиск трави.  
Останні серця вдари.  
Повіт бандитський, не на осліп  
Йшли серед п'яної юрби...  
Скінчив я свій тодішній дослід,  
А його справу інший доробив.

Оце й все—але наскільки ці шістнадцять рядків сильніші від багатьох громозвучних поем і гимнів на славу революції, що на десятках сторінках розповзлися. Реалізм, до якого прийшов у книзі «Litterae» М. Доленго, досягає тут найбільших щаблів простоти й виразності. Хочеться думати, що з позиції, на якій стоять два останні розділи книжки («Весняні етюди» і «Нічне освітлення») поет не зійде й не зверне вже на пройденому ним туманом вкриті шляхи. Але не завше він ще досить твердо стоїть на цій позиції; в окремих речах збірника ще почувається де-яка надуманість, гра формою—чи потрібні вони поету, що вже знайшов справжнє слово? Збірник «Litterae» примушує сподіватись від поета чималого. Невідомий ще вчора—чи майже невідомий поет, зайняв через нього в сучасній українській літературі значне місце. І що, власне, важне—місце самостійно.

Важко вказати на аналогічні явища цієї книжки в українській ліриці сьогоднішнього дня. Епіграф до одного з віршів («Жовте серце») взятий з Кулика, може й примусить будь-кого з критиків установити зв'язок між автором «Зеленого серця» й М. Доленгою. Цей зв'язок, мабуть і є—але про вплив знову говорити не доводиться. Зв'язок цей в тому, що



для обох поетів—художнє й людське єдине, що вони обидва своєю творчістю йдуть назустріч мистецтву, яке стане живою примарою, а не перелицюванням механізованих форм і абстрактних матеріалів. Але вони не самітні в цьому своєму шуканню. Українська лірика досить довгий час жила переспівуванням народньо-селянської пісні; далі вона пустилась навздогін «сьогоднішнього дня», перемістилась в оточення мійської буржуазії, заговорила про «красу», потягнулась до ріжнмовних книжок чужих віршів—і в окремих випадках знову заходила в тупик, захлебнувшись «літературою»—тою самою «літературщиною», духа якої не виніс би не тільки Тургенєв або Верлен, але всякий здоровий і свіжий читач. Чи не надійшов вже час викинути банально-вишукані словесні декорації, подивитись на мистецтво передусім, як на хліб насущний? Говорять, що сучасний читач байдуже ставиться до книжок з віршами. Чи не тому, що через артистів і віртуозів він не бачить в поетах—людей—а їх йому найбільше й потрібно!

Маленька книжечка Доленґа викликає великі думки.

**О. Білецький.**

**Володимир Гжицький.** «Трембітині тони». Поезії з творів селянських письменників «Плуг». К-не В-во «Рух». Харків, 1924. 320, ст. 64.

Книжечка стоїть на перехрест'ї двох культурних впливів—і з одного боку, на ній дуже помітний відбиток галицького літературного міщанства, а з другого—вона йде під ознакою революційно-селянського «Плугу». Фізіономію книжці надає перший вплив, і через це вона (книжка) перейнята з 5-ї по 62 сторінку (протягом усього тексту) своєрідною банальністю, досить примітивною.

Іноді такі шаблонні рядки, як напр.:

Іде осінь степами,  
Сіє смуток і скуку...  
Над полями пустими  
Крячуть жалібно круки...

Згучать до того щиро, що викликають певне співчуття. Давно, задовно вже, ще з часів етнографічного народництва, не користувалась література таким сантиментально-алегоричним стилем, і ось він зберігся:

Ранесеньким ранком  
Прокинувся спросоння цвинтар.

Ясна річ, «ляяти» самого автора за цей стиль не можна, хоча б через те, що не автором він утворений, а колективно.

Чомусь ніхто з літературних аналітиків, не зацікавився й досі досліджуванням т. з. шаблону; дуже шкода, бо шаблон є літературним чинником першорядної ваги, має певні суворі вимоги, свою вироблену естетику й задовольняє естетичні потреби в масовому масштабі. І ця книжечка зайвого разу доводить те цікаве спостереження, що стиль шаблону завше чи здебільшого є нереалістичним, умовним, абстрактним у своїх висловах і реалістичним з теми.

Приклади дає кожна сторінка «тонів». Ось тема кладовища:

Старезні хрести  
Стоять непорушно,  
Дивляться бездушно  
І вічно сумують вони.

Умовні вирази (хрести дивляться, сумують etc.) мають на меті виявити відповідний настрій: важко жити на світі чи щось подібне.

На зазначеному естетичному тлі іноді виявляється постать і самого автора, коли читаєш таке хоча б:



Сміється з мене паровоз:  
Гу-гу-у-у!

(Ці «гу-гу-у-у» треба чути в авторському виконанню)... В останній поемі є плугатарські впливи. Назва «Радіо-хвилі».

Угору піднявся  
Над лугом зеленим  
Залізний орел...

Мені кінець особливо подобався:

А машина  
Крилата  
З розгону  
Гримнула  
В  
Болото...

Дальша доля автора в літературі залежить од того, чи виб'ється він с-під шаблонізуючих впливів чи ні.

До його чести треба віднести малопомітність сучасних літературних відбитків. Прсмайне зрідка Тичина (конваліє-лелійно на зразок яблунево-цвітно) і зникне. Іноді зустрінеться оригінальний підхід до теми:

Гряде весняна революція...  
Вже залила усі квартали

(опис весни!)  
або:

Із маків вирости прапори...

Окремими цятками на загальному тлі, трохи порушуючи стиль, «В'язень», «Етюд» та остання поема роблять де-яке вражіння: подають надію.

До речі—трембітині тони, тони трембіти:

А з вуст забутої трембіти  
Линуть нечувані ще тони.

(Що таке трембіта, див. ст. 5).

А взагалі—маєте нового письменника,—як каже Остап Вишня... Трохи тільки зарано той письменник на люди висунувся з окремою збіркою та ще поезій...

... Видано «Рухом» чепурненько. Обкладинка С. Борового. Але чому видано та іменно «Рухом»—невідомо.

М. Д.



## Листи до редакції.

### *До редакцій всіх часописів та газет.*

Український Науковий Інститут Книгознавства має завданням дослідження та студіювання книгознавства зі всіма сумежними знаннями взагалі і зокрема й головним чином дослідження з українського книгознавства в широкому розумінні цього терміну, себ-то, всього, що друкується на території України, а також всього, що друкується на українській мові по-за межами України та про Україну на всіх мовах.

Інститутом зібрана досить велика бібліотека українського друку й складені бібліографічні карточки (картотека) на книжковий фонд. В сучасний мент Інститут приступає до опрацьовування періодичних виданнів та думає закласти енциклопедію документів по зразку подібної ж енциклопедії Міжнароднього Бібліографічного Інституту. Вона буде уявляти з себе рухому енциклопедію, що весь час буде поповнюватися новими матеріялами. Складатиметься вона з рукописів, вирізок з газет та журналів, ілюстрацій, портретів і т. п. Всі ці матеріяли будуть класифіковані та систематизовані таким чином, щоб ними було легко та зручно користуватися при вивченні певного питання української культури та української літератури.

Отже для того, щоб поставити як слід справу, зробити цю енциклопедію та свою картотеку найповнішою в загально-громадських інтересах, Інститут звертається до редакцій з проханням надіслати йому два комплекти свого видання, принаймні, за останній рік видання, а також не відмовитися надсилати по 3 примірники й надалі. Це дасть можливість Інститутові використати всі статті журналів та газет, розподіливши їх по відповідних місцях документальної енциклопедії.

Нагадуючи, що всі колекції Інституту приступні до загального користування, що Інститут охоче йде назустріч всім, хто цікавиться українським друком та українською культурою. Інститут сподівається, що редакції не відмовлять йому в його проханні й задалегідь висловлює свою щиру подяку за допомогу йому в цій надзвичайно важливій справі. Зі свого боку Інститут був би радий бути корисним для редакції в межах своєї компетенції та своїх матеріялів.

Матеріяли просимо надсилати на адресу: Київ, Інститут Книгознавства, Бульвар Шевченка, 14.



## Книжки, надіслані до Редакції.

**Мих. Йогансен.** Кроковее коло. Видавництво „Гарт“. Київ 1923, 80, стор. 29, ціна 25 коп. зол.

**О. Спісаренко.** Поеми. „Panfuturysty“. Видавництво „Golfstrom“. Київ, 1923, 80, стор. 38.

**М. Доленго.** Litterae, Моє письмо. Поезії, збірка третя (1922—1923). Друкарня „Книгоспілки“, Харків, 1923, 320, стор. 64. Обкладинка С. Борового.

**М. Доленго.** Блакитна жалоба. Поезії, збірка перша (1920). Друк. „Книгоспілки“, Харків, 1923, 320, стор. 32. Обкладинка С. Борового.

**М. Коцюбинський.** Сміх. Інценіровка з оповідання. Видавництво „Гарт“, Харків, 1923, 80, стор. 13.

**Пилип Капельгородський.** Чарівна сопілка. Дитяча п'єса-феєрія на 1 дію. Начпедкомом Головоцвику УСРР рекомендовано до вжитку в установах соц. виховання. Держ. видавництво України. Харків, 1923, 80, стор. 32. З ілюстраціями й нотами.

**Юльян Шпол.** Вєрхи.. Поезії. Видавництво „Голфштрем“, Київ—Москва—Берлін. 1923, 80, стор. 48.

**Карл Маркс.** Заробітна плата, ціна й зиск. Доклад генеральній раді Інтернаціоналу 26 червня 1865 р. Переклав з німецьк. О. Бондаренко за редакцією Г. Петренка. Укр.-америк.видав. т-во „Космос“, Харків—Берлін—Нью-Йорк. 160, стор. 70.

**А. Богданов.** Червона Зоря. Утопія. Переклав Ост. Нитка. Друге переглянуте видання, з малюнками Ів. Вабія. Укр.-америк. вид. т-во „Космос“, Берлін 1922, 160, 160 стор.

**Ю. Стеков.** Карл Маркс, його життя й діяльність, 1818—1883. Переклад за редакц. Євг. Касяненка. З портретом. Видавництво „Космос“, Харків—Берлін—Нью-Йорк. 1922, 160, 112 стор.

**Б. Горєв.** Матеріалізм—філософія пролетаріату. Переклад П. Де-ка за редакцією Є. Касяненка. Видавництво „Космос“, Харків—Берлін—Нью-Йорк, 1923, 160, 112 стор.

**О. Синявський.** Порадник Української мови, пристосов. до буденного вжитку д-ром В. Сімовичем. Видавництво „Космос“, Харків—Берлін—Нью-Йорк, 1922, 160, I—IX, 150 стор.

**С. Таранушенко.** Старі хати Харкова. Пам'ятки українськ. мистецтва. Будівництво І. Харків 1922, 80, з таблицями

**С. Таранушенко.** Покровський собор у Харкові. Обміри І. Тенне. Пам'ятки укр. мистецтва. Будівництво ІІ. Харків, 1923, in folio, з таблицями.

**Х. Г. Раковский.** Пять лет украинской советской власти. Речь на торжеств. засед. Харьк. Горсовета 16-VII 1923 г. Держ. Вид. Укр. Харків, 1923, 160, ст. 38.

**Мих. Йогансен.** Украинский язык. Пособие для курсов и самообразования. В-цтво „Гарт“, Київ, 1923, 80, стор. 48. Ціна 30 коп. зол.

**Panas Fedenko.** Der nationale und soziale Befreiungskampf der Ukraine. Berlin, 1923, 80. Стор. 80. I. H. W. Dietz Nachfolger, g. m. b. H.

**Д. Мануильский.** Новые проблемы. Главполитпросвет, изд. „Путь Просвещения“ при Наркомпросе УССР, серия обществоведения, библиотека Коминтерна, Харьков, 1923, 80, стор. 42.

**С. Кузнецов.** Зароботой. (Хороший председатель волисполкома—клад для советской республики). Рассказ из быта советского села. Госуд. Изд. Укр. г. Запорожье, 1923, 80, ст. 70.

**Л. Троцкий.** Литература и революция. Зміст. Внеоктябрск. литература; лит. попутчики революции; А. Блок; футуризм; формальн. школа



поэзии и марксизм; пролет. культура и пролет. искусство; партийная политика в искусстве; искусство революции и социалистич. искусство; между первой револ. и войной; запад и мы.—Издательство „Красная Новь“, Главполитпросвет, Москва, 1923, 8<sup>0</sup>, стр. 394.

**С. Диманштейн.** Кто такие меньшевики. Доклад завагитпропом Ц. К. К. П. (б.) У., прочитанный на собрании прикрепленных бюро ячеек, с добавлениями. Главполитпросвет. Изд-тво „Путь Просвещения“ при Наркомпросе УССР., серия обществоведения, Харків 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 51.

**Проф. Н. Д. Лебедев.** В чем сущность учения, Дарвина. Изд-ство „Путь Просвещения“, библи. естествозн., серия „Живая природа“, Харків, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 45.

**Проф. А. М. Никольский.** Мой зоологический сад. Рассказы для детей школьного возраста. С 14 рис. в тексте Харків, 1923. Изд. „Путь Просвещения“ 8<sup>0</sup>, стор. 48.

**Д-р. Я. Г. Замковский.** Глаз и зрение человека и животных. „Путь Просвещения“, библи. естествознания, серия „Живая природа“, Харків 1923, 8<sup>0</sup> стор. 78.

**Генрих Манн.** Обездоленные. Роман. Вступит. стаття Б. В. Гимельфарба. Держ. В-цтво Укр. Харків, 1923, 8<sup>0</sup>, 196 стор. з портретом автора.

**Ів. Тобілевич** (Карпенко-Карий). Сава Чалий. Трагедія на 5 дій. Держ. Вид. Укр., народня театр. бібліотека, Київ, 1923, 16<sup>0</sup>, стор. 104. Пояснюючі статті А. Панова та Д. Грудини.

**Ой не ходи Грицю, та на вечорниці.** П'єса на 5 дій. За М. Старицьким переробив І. Сенченко. Держ. Вид., Укр. нар. театр. біблі. Київ, 1923, 16<sup>0</sup>, стор. 84.

**Голота.** П'єса на 5 одмін. За В. Винниченком інсценувала Л. Дмитрова. Держ. Вид. Укр., н. т. б. Київ, 1923, 16<sup>0</sup>, стор. 80.

**Карл Каутський.** Карл Маркс та історичне його значіння. Держ. Вид. Укр. Київ, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 50.

**Проф. Е. Г. Кагаров.** Первые шаги европейской науки. Держ. вид. Укр. Павлоград, 1923, 8<sup>0</sup>, ст. 57.

**В. Лібкнехт.** Спогади про Карла Маркса. Переклад Л. З. Держ.

В-цтво-України, Симферопіль, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 74.

**Ленин.** Сборник. Составили В. Крайний и М. Безпалов. Под редакцией Д. Лебедея. Изд. „Молодой Рабочий“, Харків — Київ, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 232.

**Бюллетень** торговельного відділу, ч. 7. Держ. В-цтво України, Харків, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 100.

**М. Бухарин.** Класова боротьба й революція в Росії. Держ. Вид. Укр. Севастопіль, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 55.

**Л. Б. Каменев.** Історія партії комуністів у Росії та В. І. Ленін. Держ. Вид. Укр. Катеринослав, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 57.

**М. Батурин.** Нарис історії соціал-демократії в Росії. Держ. Вид. Укр. Катеринослав., 8<sup>0</sup>, стор. 119.

**Проблеми марксизма.** Сборник второй. Проблема преступности. Статті Феррі, Кунова, Каутського, Гроссе, Бонгера, Сурського, Коляяні, Дені, Гернет, Лафарга,—редакція й передмова Я. С. Розанова. Держ. Вид. Укр. Київ, 1924, 8<sup>0</sup>, стор. 266.

**А. Бине и Т. Симон.** Методы измерения умственной одаренности. Сборник статей. Перевод Г. Эльштейн под редак. С. Л. Рубинштейна. Держ. Вид. Укр. Тип. Херс. Окрисполкома им. Ленина, 1923, in quarto, стор. 178.

**Г. Кунов и А. Левина-Дорш.** Огонь. Жилище. Перевод с немецк. проф. Е. Г. Кагарова. С. 21 рисунком в тек. сте. Держ. Вид. Укр. Одеса, 1923, 8<sup>0</sup>, ст. 123.

**Проф. Б. Л. Личков.** Происхождение и развитие жизни. Научно-попул. библи. Держ. вид. Укр., Київ, 1923 8<sup>0</sup>, стор. 110.

**А. Н. Островский 1823—1923.** Сборник статей под ред. Б. В. Варнеке. Держ. Вид. Укр., Одеса, 1923, in quarto, стор. 194. С портретом.

**А. Я. Альтерман.** Хлебные ресурсы Украины. Держ. Вид. Укр. Одеса, 1923, in quarto, стор. 177.

**Олександр Сковорода.** Первозвіт. Початкова книжка для дітей. Держ. Вид. Укр. Київ, 1923, 8<sup>0</sup>, стор. 74, з малюнками.

**О. Курило.** Словник хемичної термінології. (Проект). Всеукр.



Акад наук, ін-т наук. мови, природничий відділ. Матеріали до укр. природи, термінології та номенклатури т. III. Держ. Вид. Укр. Київ, 1923, in quarto, ст. 144.

Акад. П. А. Тутковський. Словник геологічної термінології. (Проект) В. А. Н. матеріали т. II. Держ. вид. Укр., Київ, 1923, in quarto, стор. 201.

Практичний Російсько - Український словник „Час“. Держ. вид. Укр., Київ, 1923, 16<sup>о</sup>, стор. 167.

М. Горбань. Нариси з української історіографії. Частина перша. Новий список літопису „Краткое описание Малороссии“. Коопер. В-цтво „Рух“, Харків, 1923, 16<sup>о</sup>, ст. 24.

М. Горький. Один із королів республіки. (Мої інтерв'ю), перекл. Анд. Річ. Малюнки А. Маренка. Бібліот. „Знаття“, видання „Хозяйство Донбасса“, Харків, 1923, 16<sup>о</sup> ст. 32, ціна 7 коп. зол.

Анд. Річицький. Карл Маркс його життя, діяльність і наука. (1818—1883). Бібл. „Знаття“, видання „Х. Донбасса“, Харків, 1923, 16<sup>о</sup>, стор. 99, ціна 30 коп. зол.

Гр. Коваленко. Анатомія і фізіологія людини в популярній огляді, з ілюстраціями. Видання друге. Коопер. вид. т-ство „Час“ у Київі, 1923, ст. 104, вел. 8<sup>о</sup>.

Гр. Коваленко. Як побороти нашого ворога. (Про туберкульоз). Видання друге, доповнене Коопер. вид. тов. „Час“ у Київі, 1923, ст. 16, 8<sup>о</sup>.

Цішка Гартны. Песні праці і змагань. Выданне навукова-літэрацкага аддзелу камісарыяту асьветы Беларуска С. С. Рэспублікі. Бэрлін, 1922, 8<sup>о</sup>, ст. 102.

Цішка Гартны. Сокі паліны. Раман у трох частках. I—Бацькава воля. Выданьня Н.-Л. А. К. А. Б. С. С. Р. Бэрлін, 1922, 8<sup>о</sup> ст. 158.

Что читать рабочему и селянину. Примерный каталог для комплектования рабочих и крестьянских библиотек, I концентр. Выпуск III. Естествознание космография, астрономия, физика, химия, метеорология, биология, зоология и ботаника. Изд. „Путь Провешения“. Харків, 1923, 8<sup>о</sup>, ст. 25.

Что читать. раб. и сел-ну. I концентр. Выпуск IV. Прикладные знания, селхозяйство, техника, ку-старн. производства и ремесла, меди-

цина и гигиена. „Путь Прощения“. Харків, 1923, 8<sup>о</sup>, ст. 51.

В. Лункевич. З життя первісного чоловіка сучасних дикунів. Накладом „Укр. Робітнич. Вістей“, Вінніпег, Ман., Канада, 1923, 16<sup>о</sup>, ст. 100 (з малюнками), ціна 25 центів.

Г. Зудерман. Літовські оповідання. Переклад Марій к из Бачинських. Львів, вид-цтво Донцових. 1923, 8<sup>о</sup>, ст. 6.

М. Ірчан. Фільми революції. Нариси й новелі. В-цтво „Культура“, Нью-Йорк—Берлін, 1923, 8<sup>о</sup>, ст. 119.

М. Ірчан. Трагедія Першого Травня. Спомини з горожанської війни на Україні. Частина перша. Обкладинка роботи арт.-малюка Івана Іванця. В-цтво „Молот“, Нью-Йорк, Н. Й. 1923, 8<sup>о</sup>, ст. 164, ціна 50 центів.

Бернард Шоу. Велика Катерина. (П'єса). З англійської мови переклав Бой. Львів, в-цтво Донцових, 1922, 8<sup>о</sup>, ст. 31.

Дмитро Донцов. Поетка українського рісорджіменту (Леся Українка). Львів, в-цтво Донцових, 1922, 8<sup>о</sup>, ст. 35.

З. Сталин. Комсомольская деревня на Украине. Очерки. Изд. „Молодой Рабочий“. Харків, 1923, 16<sup>о</sup>, ст. 68.

Путь к коммунизму. Орган Главполитпросвета У. С. С. Р. № 4—5. Год изд. третий.

Знамя коммунизма. Ежемесячный политико-экономич. агитационно-пропаганд журнал ЦККП(б)У и Харьк. Губкома К(б)У. № 9—10.

Шлях Освіти—Путь Просвещения. Педагогический журнал. Теория просвещ., методология, просветит. практика, быт. Июль—август 1923, № 7—8 (15—16). Год изд. 2-ой.

Шлях освіти.—№ 9—10.

Радянська Освіта Громадсько - педагогічний журнал за редакцією В. П. Затонського. Листопад, ч. I.

Музика, місячник музичної культури Видав. Муз. Т-во ім. Леонтовича у Київі, ч. 3—5.

Летопись Революции. Журнал всеукраинск. комиссии по изуч. ист. октябр. револ. и КП(б)У Госуд. Изд. Отв. редакт. М. Равич Черкасский. № 4.

Польмя. Беларуская штомесячная часопісь літэратуры, політыкі, эканомікі, гісторыі. Бел. кооп. выдавецкае т-ва „Савецкая Беларусь“, Менск, 1923, Красавік Май, № 5—6.



Студент Революції, ежемес. общеполіт. науково-методол. й літерат. журн. студентства України. Кооперат. видавельство „Ст. Револ.“. № 4—5.

Студент Революції № 6.

Студент Революції № 7—8.

Книгоноша еженед. газета-бюлетень Бюро парт. издательств СССР. № 11.

Книгоноша № 12.

Комунарка України, орган центр. відд. робітниць і селянок КП(б)У. № 7—8 (20—21).

Знання, щотижн. популярн. науков. і громадськ. журн. Харків, видання „Хозяйство Донбасса“, ч. 4.

Знання ч.ч. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Нова Громада, щотижн. загально-коопер. літер.-мистецьк. та економічно-наук. селянський журн. (Київ). Видан. Вукопспілки, ч. 9.

Нова Громада, ч.ч. 10, 11.

Глобус, двохижн. ілюстрован. універс. журнал. Видає газета „Більшовик“ (Київ) ч.ч. 1, 2.

Бібліологічні вісти. Bulletin de bibliologie. Видає Укр. Наук. Інститут Книгознавства (Київ), рік видання I-ий, ч. 3.

Голос Робітниць. Місячний журнал для жінок робітниць. Орган секції Ж.-Р. при стоварищенню Українск. Робітн. Дім. Видає „Пролеткульт“. Вінпег, Вересень 1923, ч. 9, ціна 10 центів.

Голос Праці. Журнал для працюючого люду. „Пролеткульт“. Вінпег, вересень, ч. 9, ціна 15 центів.

Літературно-Науковий Вістник, місячник літератури, науки й суспільного життя. Видає Укр. Вид-ча Спілка (Львів), Річник XXII, книжки I, II, III, IV, V, VI, VII.

Сільсько-Господарський Пролетар. Місячник. Орган Українск. Бюро Все-робітземлісу (Харків), ч. 7.

Сільський Господарь, двохижн. бюлетень для колгоспів, товариств, союзів с.-г. кооперації. (Харків), ч.ч. 13—14, 15—16, 17—18.

Бюлетень Народного Комиссариата Земледелия. УССР. №№ 39, 40.

Червоні Квіти, двохижневий ілюстров. журнал для дітей шкільного віку. Орган Головоцвику, НКО УСРР число I. Державне Вид-цтво України. Харків, 1923, in quarto, ст. 38. З ілюстраціями.

18340  
БІБЛІОТЕКА

Обл. Правління Спілки

Рад. Письменників

Інв. №



# Видавництво місячника „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

## ВИЙШЛИ З ДРУКУ І ПРОДАЮТЬСЯ:

1. **Х. Г. Раковський.** Союз соціалістичних радянських республік. Начерк (розійшлося).
2. **В. Поліщук.** Адигейський співець. Поема, ц. 25 к.
3. Проф. **С. Ю. Семковський.** Що таке марксизм. Начерк (розійшлося).
4. **Е. Берглер.** Фашизм. Начерк (розійшлося).
5. **М. О. Скрипник.** Історія пролетарської революції на Україні. Короткий начерк, ц. 50 к.
6. Проф. **С. Остапенко.** Вічний революціонер (Донбас). Начерк, ц. 20 к.
7. **Асп. А. Ковалівський.** Питання економічно-соціальної формули в літературі, ц. 25 к.
8. **Гн. Хоткевич.** Гуцульські образки.
9. **Х. Г. Раковський.** П'ять років Української Радянської влади (розійшлося).
10. **П. Капельгородський.** «Чарівна Сопілка». Дитяча п'єса (розійшлося).
11. **В. Чередниченко.** Артистка без ролів. П'єса в 3 актах.

## ДРУКУЮТЬСЯ.

12. **Б. Антоненко-Давидович.** Лицарі «абсурду» П'єса на 4 дії.
13. **В. Коряк.** На літературному фронті перед VII жовтнем.
14. **М. Рильський.** Чумаки. Крізь бурю й сніг. Поеми.

## ГОТУЮТЬСЯ ДО ДРУКУ:

15. Проф. **С. Ю. Семковський.** Конспект лекцій з історичного матеріалізму.
16. **Ол. Попів.** Сковорода, Шевченко, Франко, Леся Українка, Коцюбинський. Збірка критичних нарисів.
17. **М. Любченко.** Чотирі роки української еміграції. Спроба історичного начерку.
18. **Ол. Досвітній.** Американці. Роман.
19. **Л. Троцький.** Література і Революція Збірка статтів.

При Видавництві монопольне представництво на Україну Видавничого Товариства з обмеженою порукою „КОСМОС“—Берлін—Нью-Йорк.

**ГОЛОВНА КОНТОРА І СКЛАД  
ВИДАНЬ**—Харків, пр. Свідомости (б. Мироносицький), № 1.

**КИЇВСЬКА КОНТОРА І СКЛАД  
ВИДАНЬ**—Київ, вул. Комінтерна, № 8, книгарня.

РОЗДРІБНИЙ ПРОДАЖ ПО ВСІХ КНИГАРНЯХ.



У ГРУДНІ Ц. Р. ВИХОДИТЬ ДРУГЕ ЧИСЛО

ГРОМАДСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОГО МІСЯЧНИКА

# „РАДЯНСЬКА ОСВІТА“

За редакцією В. П. Затонського.

Місячник має на меті встановити зв'язок з місцями, допомогти вчителству знайти відповідь на найголовніші питання сучасного громадського й педагогічного життя УСРР і ССРР.

**Вийшло й поступило до продажу перше число (листопад).**

## З М І С Т

Відділ Загально-політико-педагогічний (статті від редакції В. Затонського).

- » Наука й техніка (статті М. Волобуїв, А. Косцелеський).
- » Из педагогічної практики (статті М. Биковець, П. Вітерок й ин.).
- » Из практики політосвіти (Ц. Підгірненська, С. Пилипенко та ин.).
- » Життя на місцях (Риженко, А. Г-ій, В. Коряк, Ю. Самброс та ин.).
- » Дитячий рух і творчість (В. Арнаутів, Ол. Попів).
- » Інформація та хроніка (робота центру, місць, професійне життя).
- » Що читати (огляди М. Сулими, Заріцького та ин.).
- » Листування з читачами.

До участі в журналі статтями, огладами, дописами, кореспонденціями, порадами запрошуються робітники на ниві освітній з центру та місць.

**Надіслані матеріяли будуть оплачуватися.**

**Журнал виходить Українською мовою, розміром на 4 друк. аркуші.**

**Умови передплати:** на 1 місяць—18 коп. золот.

» 3	» —50	»	»
» 6	» — 1	карб.	»
» 12	» — 2	»	»

**Адреса редакції та контори: Харків, вул. Артема, ч. 31.**



ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА  
НА ГАЗЕТУ

## „СЕЛЯНСЬКА ПРАВДА“

Ц. К. К. П. (б) У. і В. Ц. К. Н. С.

На 1 місяць з доставк. в Харкові й пересилк. на провінцію 75 к. зол.

На 1 місяць для робітнич., партійних та професійних організацій, військових частин, комнезамів, сельбудинк., просвіт, хат-читалень, агітпунктів, клубів, гуртків, окремих робітників, червоноармійців, незаможних селян, по надісланню відповідних посвідчень—40 к. зол.

Льготна передплата приймається тільки в конторі газ. «Сел. Правда».

Радянські установи, госоргани, сільські та міські й інші платять по загальній передплаті (не по льготній).

**При передплаті зазначати точну поштову адресу.**

**Передплату приймають з 1-го кожного місяця.**

Передплата й оголошення приймаються в конторі газети «Селянська Правда», Харків, вул. Н. Лібкнехта, ч. 11 й по всіх поштових конторах УСРР й РСФРР.

ОГОЛОШЕННЯ—50 к. в червінцях (0,05 червінця) за рядок непарелі.

Оголошення перед текстом—по подвійному тарифу.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА  
НА ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

## „Сільсько-Господарський Пролетар“

ОРГАН УКРБЮРО ВСЕРОБІТЗЕМЛІСУ.

Журнал містить провідні статті й огляди з політичного життя й професійного руху.

Знайомить читачів з життям робітників землі та лісу на Україні та їх союзних об'єднань по С.Р.С.Р. та інших країн.

Знайомить з організацією й кращими засобами господарювання в відділі „Сільське й лісове господарство“.

Освітлює широко життя на місцях, містячи численні робітничі й селянські кореспонденції.

В „Літературному відділі“ дає твори найкращих сучасних пролетарських та селянських письменників і зразки робітничої творчості.

Містить найголовніші розпорядження й інструкції Ц. К. і Укрбюро Все-робітземлісу в „Офіційному відділі“.

Виходить що-місяця в розмірі 4—5 друкованих аркушів. Друкується українською й російською мовою (мовою автора або по його бажанню).

### У М О В И П Е Р Е Д П Л А Т И :

На один місяць . . . 25 коп. золотом	На півроку . . . 1 карб. 30 коп. зол.
На три місяці . . . 70 „ „	На рік . . . 2 „ 50 „ „

**Приймаються оголошення по ціні 25 крб. зол. за сторінку.**

Адреса редакції: Харків, площа Рози Люксембург, «Палац Праці»  
к. 81, Укрбюро Всеробітземлісу.



# КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО „РУХ“

## РОСПОЧИНАЮТЬСЯ ДРУКОМ

Твори **ІВАНА ФРАНКА**. Все видання, що містить в собі оповідання, повісти, поезії, драматичні твори, дитячі твори і літературно-критичні твори розраховано приблизно на 28 томів. Після виходу перших томів (в січні місяці) видавництво оголосить передплату на твори Франка.

Твори **В. ВИННИЧЕНКА**. Вийшли з друку т. I кн. 1 і 2, т. II і IV, незабаром вийдуть т. III і V.

Хрестоматія нової української літератури т. II (від Франка до найновіших часів) XVI + 528 стор. проф. **М. ПЛЕВАКА**.  
Ціна 2 карб. 75 к.

## ГОТУЄТЬСЯ ДО ДРУКУ

Хрестоматія нової української літератури т. I (від Котляревського до Франка) проф. **М. ПЛЕВАКА**.

## НЕЗАБАРОМ ВИЙДЕ

нова п'єса **Я. МАМОНТОВА: Ave Maria**

## ВИЙШЛИ З ДРУКУ

**В. Гжицький** — Трембітині тони, — ціна 30 коп.

**М. Горбань** — Новий список літопису „Краткое описание Малороссии“. Ціна 20 коп.

## ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА.

1.	Карпенко-Карий.	— По-над Дніпром	25 коп.
2.	Кропивницький.	— Глитай, або Павук	15 "
3.	Карпенко-Карий.	— Батькова казка	17 "
4.	Винниченко.	— Молода кров	25 "
5.	Карпенко-Карий.	— Наймичка	20 "
6.	"	Чумаки	20 "
7.	"	Лиха іскра	20 "

## Д Р У К У Ю Т Ь С Я

Карпенко-Карий — Хазяїн.

Винниченко — Панна Мара.

Франко I — Украдене щастя

" Учитель.

Франко I — Будка ч. 27.

" Майстер Чирняк.

Тогобочний — Борці за мрії.

## КНИГАРНЯ Й ВИДАВНИЦТВО

Харків, вул. 1-ого Травня, 10, „Рух“.

ВЕЛИКИЙ ВИБІР ЛІТЕРАТУРИ З УСІХ ГАЛУЗІВ ЗНАТТЯ,  
НОТ, ЛИСТІВОК.

Продаж місячника „Червоний Шлях“.

ВСЕ ДЛЯ ШКОЛИ.



ВЫШЕЛ И ПОСТУПИЛ В ПРОДАЖУ № 9-10

ЖУРНАЛА

# „ПУТЬ ПРОСВЕЩЕНИЯ“

(2-й год издания).

ЖУРНАЛ ПОСВЯЩЕН ВОПРОСАМ ТЕОРИИ  
ПРОСВЕЩЕНИЯ, МЕТОДОЛОГИИ, ПРОСВЕ-  
ДИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ, БЫТА.

## ОТДЕЛЫ ЖУРНАЛА:

1. Общий, 2) Экспериментальный, 3) Бытовой, 4) Рефе-  
ративный, 5) Библиографический, 6) Информационный,
- 7) Образование рабочей молодежи (составляется при ближ.  
участии ОПОРМОЛ'а и Ц. К. КСМУ).

К участию в работе журнала привлечены научные силы в области  
педагогической мысли Союза Соц. Сов. Республики и Запада.

Имеются корреспонденты в столичных городах Европы.

Объем 20 печатных листов.

## ПОДПИСНАЯ ПЛАТА (с пересылкой):

На один год (12 мес.)	. . . . .	8 р. — к.
„ 1/2 „ (6 „)	. . . . .	4 р. 50 к.
„ 1/4 „ (3 „)	. . . . .	2 р. 20 к.

При коллективной подписке—не менее 3-х экземпляров—и для  
посредников (при выписке не менее 10 экземпляров)—20% скидки.

## ПЛАТА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ:

за 15 строк (1/4 стран.)	. . . . .	20 р.
„ 30 „ (1/2 „)	. . . . .	35 р.
„ 60 „ (1 „)	. . . . .	60 р.

При повторных объявлениях—скидка по соглашению.

Для посредников скидка 20%.

## ОТКРЫВАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1924 ГОД.

Оптовая закупка и прием подписки могут производиться в отде-  
лах из-ва «Путь Просвещения» и у представителей конторы:

МОСКВА—Тверская, 25. КИЕВ—Крещатик, 39. ОДЕССА—ул. К. Маркса,  
№ 21. БАХМУТ—Донецпроснабторг. ЖИТОМИР—Бердичевская, № 27,  
Отд. Село-Книга. ВИННИЦА—Проспект Ленина, Отд. Село-Книга.

Адрес редакции и конторы: Харьков, ул. Артема, № 31.

Телеграфный: Харьков, Наркомпрос—журнал.



# ВИДАВНИЦТВО „ШЛЯХ ОСВІТИ“

ПРОПОНУЄ ДЛЯ ХАТ-ЧИТАЛЕНЬ, СЕЛЬБУДИНКІВ  
ТА ІНШИХ СІЛЬСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

КНИГОЗБІРКУ СЕЛЯНИНА.

1. Доброволенко—Що дає селянинові сільсько-господ. коопер. 20 к.
2. Доброволенко—Як влаштувати та провадити сільсько-госп. роботу товариств . . . 25 "
3. Щоголів—Шкідники сільсько-господ. рослин (друку.) . . . 12 "
4. Чиналенко—Розмови про сільське господарство (друку.) . . . 30 "
5. Нафта й газ . . . 12 "
6. Горбань—Гайдамаччина . . . 30 "

## СЕРІЯ КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА.

За редакцією С. Пилипенка.

1. Івченко—Горіли степи . . . 10 "
2. Сенченко—На весні . . . 10 "
3. Петро Панч—Гнізда старі . . . 10 "
4. Тимченко—єрусалимська благодать . . . 15 "
5. Павленко—Квіти життя . . . 15 "
6. Хвильовий—В очереті (друку.) . . . 15 "
7. Петро Панч—Вій преподобний (друкується) . . . 15 "
8. Могиленко—Кара Круча . . . 15 "
9. Петро Панч—Там, де верби над ставом . . . 15 "
10. Сенкевич—Янко музика . . . 15 "
11. Тимченко—Божа дитина . . . 15 "

## СЕРІЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА.

1. Лебедів—Про науку Дарвіна . 20 "
2. Нагорний—Тепло та життя . 40 "
3. Покровський—Життя землі (друкується) . . . 25 "
4. Стрільбицький—Будова світу (друкується) . . . 25 "
5. Герасимович—Всесвіт . . . 25 "

## СЕРІЯ АНТИРЕЛІГІЙНА.

1. Луїнін—Церква і держава . 30 к.
2. Степанів—Гадки про релігію . 15 "
3. Лафарг—Оповідання про нерочне зачаття . . . 15 "
4. Степанів—Про святе причастя (друкується) . . . 20 "
5. Степанів—Про душу, загробне життя, про бога та безсмертя, про правдиву та неправдиву віру (друкується) . . . 20 "
6. Пилипенко—євангелія часу . 20 "
7. Степанів—Про Адама й єву (друкується) . . . 20 "
8. Струмилин—Бог і вода (друку.) . 20 "

## СЕРІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА.

1. Кулині та Яворський—Нариси історії КП(б)У . . . 35 "
  2. Сталін—Національні моменти . 15 "
  3. Ленін—Основи марксизму . 20 "
  4. Семіковський—Що таке марксизм (друкується) . . . 20 "
  5. Кудрявський—Як жили люди в старину (друкується) . . . 20 "
  6. Яке діло українським селянам до Німецької революції . . . 20 "
  7. Вечфінський—Чи потрібна нам повітряна флота . . . 20 "
- Буквар для дорослих „Червоний Прапор” . . . 25 "
- Громадсько-педагогічний журнал „Радянська Освіта” . 18 "

Вищепоказану літературу можна одержувати на Центральному Складі Видавництва: Харків, вул. Артема, 31 (був. єпархіальна); у книжковому магазині Видавництва: Харків, вул. Першого Травня, 21 (був. Московська) і по всіх відділах Видавництва: Москва—Тверська, 25; Київ—Крещатик, 39; Одеса—вул. К. Маркса, 21; Бахмут—Вид-во «Робітник Донбасу»; Вінниця—Проспект Леніна, 42; Житимир—Бердичевська, 27.

Книжки висилаються накладною платною по одержанні 50% вартости книг.

Хатам-читальням, сельбудинкам та іншим сільським і проф. організаціям 30% знижки.











